MADRAS GOVERNMENT ORIENTAL SERIES

No. CXXIX

औमापतम्

AUMĀPATAM

MADRAS
GOVERNMENT ORIENTAL SERIES

Published under the authority
of
The Government of Madras

General Editor :

T. CHANDRASEKHARAN, M.A., L.T.,
Curator, Government Oriental Manuscripts Library,
Madras.

No. CXXIX

॥ औमापतम् ॥

AUMĀPATAM

Edited by

K. VASUDEVA SASTRI, B.A., B.L.,

Tanjore Saraswati Mahal Library, Tanjore.

GOVERNMENT ORIENTAL MANUSCRIPTS LIBRARY,
MADRAS.

1957

Price Rs. 2—2—0

Printed at the
BHARATI VIJAYAM PRESS,
MADRAS-5.

INTRODUCTION

The Government of Madras took up for consideration the question of publication of the various manuscripts in different languages on subjects like Philosophy, Medicine, Science, etc. early in May 1948. Important Manuscripts' Libraries in the Madras Presidency were requested to send a list of unpublished manuscripts with them for favour of being considered by the Government for publication. The Honorary Secretary of the Tanjore Maharaja Serfoji's Sarasvathi Mahal Library, Tanjore, alone complied with this request. This list as well as a similar list of unpublished manuscripts in the Government Oriental Manuscripts' Library, Madras, were carefully examined and a tentaive selection of manuscripts suitable for publication was made. The Government in their Memorandum No. 34913/48-10, Education, dated 4th April 1949, constituted an Expert Committee with the Curator of the Government Oriental Manuscripts' Library, Madras, as the Secretary, for the final selection of manuscripts suitable for printing and for estimating the cost of publication.

The following were the members of the Committee :—

1. Sri. T. M. Narayanaswami Pillai, M.A., B.L.
2. ,, R. P. Sethu Pillai, B A., B.L.
3. ,, C. M. Ramachandran Chettiar, B.A., B.L.
4. ,, R. Krishamoorthy (Kalki).
5. Dr. N. Venkataramanayya, M.A., Ph.D.
6. Sri M. Ramanuja Rao Naidu, M.A.
7. ,, V. Prabhakara Sastri.
8. ,, N. Venkata Rao, M.A.
9. ,, H. Sesha Ayyangar.
10. ,, Masti Venkatesa Ayyangar.
11. ,, M. Mariappa Bhat, M.A.,L.T.
12. Dr. C. Achyuta Menon, B.A., Ph.D.
13. ,, C. Kunhan Raja, M.A.,D. Phil.
14. ,, A. Sankaran, M.A., Ph.D., L.T.
15. Sri Polakam Rama Sastri.
16. ,, S. K. Ramanatha Sastri.
17. Dr. M. Abdul Huq, M.A., D. Phil. (Oxon.)
18. Sri Afzul-ul-Ulama Hakim Khader Ahamed.
19. ,, P. D. Joshi.
20. ,, S. Gopalan, B.A., B.L.
21. ,, T. Chandrasekharan, M.A., L.T., Curator.

With the exception of Sri Masti Venkatesa Ayyangar, and Dr. C. Kunhan Rajah, the above members continued to be members of the Expert Committee for 1950-51 also to which the following gentlemen were added in Government Memos. Nos. 7297-E/50-3, Education dated 19th May 1950, and 15875-E/50-4, Education, dated 7th September 1950 :—

1. Dr. A. Chidambaranatha Chettiar, M.A., Ph. D.
2. Sri S. Govindarajulu, B.A., B.L., LL.B., Bar-at-Law.
3. Capt. G. Srinivasamoorthy, B.A., B.L., M.B., & C.M.
4. Dr. Muhammad Hussain Nainar, M.A., Ph. D.
5. Sri T. V. Subba Rao, B.A., B.L.
6. Principal, College of Indigenous Medicine, Madras.

In Government Memorandum No. 18947-E/22-2, Education, dated 7th August 1952, a few changes were made in the personnel of the Expert Committee.

The names of the following members were deleted :—

1. Sri V. Prabhakara Sastri.
2. ,, C. Achyuta Menon.
3. ,, M. Abdul Huq.

The following gentlemen were included as members of the Expert Committee :—

1. Sri. M. Somasekhara Sarma.
2. Dr. V. Raghavan, M.A., Ph. D.
3. ,, R. Nagaraja Sarma, M.A., Ph. D.
4. ,, S. Krishnan Nayar, M.A., Ph. D.
5. Prof. S. A, Bukhari, M.A.

In G. O. Ms. No. 1819 Edn., dated 8-11-1955, the Government reconstituted the Expert Committee with the following members :—

SANSKRIT

1. Dr. A. Sankaran, M.A., Ph. D., L.T.
2. Sri P. S. Rama Sastri.
3. Dr. V. Raghavan, M.A., Ph. D.
4. ,, R. Nagaraja Sarma, M.A., Ph. D., L.T.
5. Sri K. Balasubramania Iyer, B.A., B.L., M.L.C.

TAMIL

6. Sri T. M. Narayanaswami Pillai, M.A.,B.L., M.L.C.
7. ,, R. P. Sethu Pillai, B.A.,B.L.
8. ,, C. M. Ramachandran Chettiar,, B.A., BL.
9. ,, T. P. Meenakshi Sundaram Pillai, M.A., M.O.L.
10. Dr. A Chidambaranatha Chettiar, M.A. Ph.D.
11. Sri N. T. Viswanathan, B.A., B.L.

KANNAḌA

12. Captain G. Srinivasamurthi, B.A., B.L., M.B. & C.M.
13. Sri M. Mariappa Bhat, M.A., L.T.
14. ,, H. Sesha Iyengar.

MALAYĀLAM

15. Dr. S. Krishnan Nayar, M.A., Ph. D.

MARĀṬHI

16. Sri P. D. Joshi.

ISLAMIC LANGUAGES

17. Professor S. A. W. Bukhari Sahib, M.A., L.T.
18. Dr. Mohammed Abdul Huq, M.A., D. Phil (Oxon).
19. Sri S. M. Fazlullah, M. A., L. T.

OTHERS

20. Sri S. K. Ramanatha Sastri, Sanskrit & Malayalam.
21. ,, T. V. Subba Rao, B. A., B. L. Music in all languages.
22. The Principal, College of Indigenous Medicice, Madras-10. Medicine in all languages.
23. Sri S. Gopalan, B.A., B L. Sanskrit, Tamil and Telugu.
24. ,, T. Chandrasekharan, M.A., L.T. In all languages (Secretary of all the Committees).

The members of the Committee met at Madras and at Tanjore to examine the manuscripts and make a selection. The recommendations of the Committee were accepted by the Government and they decided to call these publications as the ' MADRAS GOVERNMENT ORIENTAL SERIES " and appointed the Curator, Government Oriental Manuscripts Library Madras, as the General Editor of the publications under this series.

With the exception of Sri Masti Venkatesa Ayyangar, and Dr. C. Kunhan Rajah, the above members continued to be members of the Expert Committee for 1950-51 also to which the following gentlemen were added in Government Memos. Nos. 7297-E/50-3, Education dated 19th May 1950, and 15875-E/50-4, Education, dated 7th September 1950 :—

1. Dr. A. Chidambaranatha Chettiar, M.A., Ph. D.
2. Sri S. Govindarajulu, B.A., B.L., LL.B., Bar-at-Law.
3. Capt. G. Srinivasamoorthy, B.A., B.L., M.B., & C.M.
4. Dr. Muhammad Hussain Nainar, M.A., Ph. D.
5. Sri T. V. Subba Rao, B.A., B.L.
6. Principal, College of Indigenous Medicine, Madras.

In Government Memorandum No. 18947-E/22-2, Education, dated 7th August 1952, a few changes were made in the personnel of the Expert Committee.

The names of the following members were deleted :—

1. Sri V. Prabhakara Sastri.
2. ,, C. Achyuta Menon.
3. ,, M. Abdul Huq.

The following gentlemen were included as members of the Expert Committee :—

1. Sri. M. Somasekhara Sarma.
2. Dr. V. Raghavan, M.A., Ph. D.
3. ,, R. Nagaraja Sarma, M.A., Ph. D.
4. ,, S. Krishnan Nayar, M.A., Ph. D.
5. Prof. S. A, Bukhari, M.A.

In G. O. Ms. No. 1819 Edn., dated 8-11-1955, the Government reconstituted the Expert Committee with the following members :—

SANSKRIT

1. Dr. A. Sankaran, M.A., Ph. D., L.T.
2. Sri P. S. Rama Sastri.
3. Dr. V. Raghavan, M.A., Ph. D.
4. ,, R. Nagaraja Sarma, M.A., Ph. D., L.T.
5. Sri K. Balasubramania Iyer, B.A., B.L., M.L.C.

TAMIL

6. Sri T. M. Narayanaswami Pillai, M.A.,B.L., M.L.C.
7. ,, R. P. Sethu Pillai, B.A.,B.L.
8. ,, C. M. Ramachandran Chettiar,, B.A., BL.
9. ,, T. P. Meenakshi Sundaram Pillai, M.A., M.O.L.
10. Dr. A Chidambaranatha Chettiar, M.A. Ph.D.
11. Sri N. T. Viswanathan, B.A., B.L.

KANNAḌA

12. Captain G. Srinivasamurthi, B.A., B.L., M.B. & C.M.
13. Sri M. Mariappa Bhat, M.A., L.T.
14. ,, H. Sesha Iyengar.

MALAYĀLAM

15. Dr. S. Krishnan Nayar, M.A., Ph. D.

MARĀṬHI

16. Sri P. D. Joshi.

ISLAMIC LANGUAGES

17. Professor S. A. W. Bukhari Sahib, M.A., L.T.
18. Dr. Mohammed Abdul Huq, M.A., D. Phil (Oxon).
19. Sri S. M. Fazlullah, M. A., L. T.

OTHERS

20. Sri S. K. Ramanatha Sastri, Sanskrit & Malayalam.
21. ,, T. V. Subba Rao, B. A., B. L. Music in all languages.
22. The Principal, College of Indigenous Medicice, Madras-10. Medicine in all languages.
23. Sri S. Gopalan, B.A., B L. Sanskrit, Tamil and Telugu.
24. ,, T. Chandrasekharan, M.A., L.T. In all languages (Secretary of all the Committees).

The members of the Committee met at Madras and at Tanjore to examine the manuscripts and make a selection. The recommendations of the Committee were accepted by the Government and they decided to call these publications as the ' MADRAS GOVERNMENT ORIENTAL SERIES " and appointed the Curator, Government Oriental Manuscripts Library Madras, as the General Editor of the publications under this series.

The following manuscripts were taken up for publication till now :—

"A" FROM THE GOVERNMENT ORIENTAL MANUSCRIPTS LIBRARY, MADRAS.

TAMIL

1. Kappal Śāttiram.
2. Anubhava Vaiddiya Muṟai. Vols, I and II.
3. Āttānakōlāhalam.
4. Upadēs'a Kāṇḍam.
5. Cōḻan Pūrva Paṭṭayam.
6. Sivajñāna Dīpam.
7. Daṭcanāyanār Vaiddiya Aṭṭavaṇai,
8. Vaiddiya-k-Kaḷañciyam.
9. Anubhava Vaiddiya Muṟai. Vol. III.
10. Saptariṣināḍi, Vol, I, Mēṣa Lagna.
11. Karṇāṭakarājākkaḷ Savistāra Carittiram.
12. Bharata Siddhāntam.
13. Piḷḷai-p-piṇivākaṭam (on infantile diseases) Vol. I.
14. Anubhava Vaiddiyamuṟai Vol. IV.
15. Māṭṭuvākaṭam.
16. Saptariṣināḍi, Vol. II—Vṛuṣabha Lagna.
17. Temple Inscriptions of South India, Vol. I.
18. Saptariṣināḍi, Vol. III, Mithuna Lagna.
19. Temple Inscriptions of South India, Vol. II.
20. Pillai-p-pini vākaṭam (on infantile diseases) Vol. II.
21. Saptaṛṣināḍi, Vol. IV, Kaṭaka Lagna.
22. Pērūr-k-kōvai.
23. Siddhāntaviḷakkam.
24. Sāmudrikālakṣaṇam.
25. Ānandaraṅga-k-Kōvai.
26. South Indian Temple Inscriptions, Vol. III, part I.
27. Saptariṣināḍi, Vol. V (Simha Lagna).
28. Māghasnānapurāṇa Ammanāi.
29. Kōḷācala Stala Purāṇam.
30. Dina Kavitai.
31. South Indian Temple Inscriptions Vol, III, Part II.

SANSKRIT

1. Viṣanārāyaṇīyam (Tantrasārasaṅgraha).
2. Bhārgava Nāḍikā.
3. Hariharacaturaṅgam.
4. Brahmasūtravṛtti—Mitākṣarā.
5. Nyāyasiddhānta Tattvāmṛtam.
6. Ārogyacintāmaṇi
7. Tattvasāra with Ratnasāriṇī.
8. Sūtrārthāmṛta Laharī.
9. (a) Ratnadīpikā.
   (b) Ratnas'āstra.
10. Devakeraḷam-Candrakalā Nāḍi, Vol. I.
11. Pātañjalayogasūtrabhāṣyavivaraṇa by S'rī S'aṅkarācārya.
12. Nyāyaratnam with the commentary Dyutimālikā.
13. Cikitsātilakam.
14. Nṛttaratnāvali.
15. Daivajñābharaṇa.
16. Ābhoga—Kalpatāru-vyākhyā.
17. Aumāpatam.
18. Mahābhāskarīyam.
19. Devakeraḷam—Candrakalā Nāḍi, Vol. II.
20. Nayadyumaṇi.
21. Bhāvabodhāḥ—Tattvaprakāśikā-vyākhyā.

TELUGU

1. Auṣadhayōgamulu.
2. Vaidyanighaṇṭuvu.
3. Dhanurvidyāvilāsamu.
4. Yogadars'anaviṣayamu.
5. Khaḍgalakṣaṇaśirōmaṇi.
6. S'aivācārasaṅgrahamu.
7. Anubhavavaidyamu.
8. Abhinayadarpaṇamu.
9. Brahmavidyāsudhārṇavamu.
10. Rāgatāḷacintāmaṇi.

11. Vaidyacintāmaṇi.
12. Kumārarāmunikathā.
13. Kāṭamarājukathā.
14. S'ārīramu.
15. Bharatasārasaṅgraha.
16. Bobbiliyuddhakathā.
17. Haidarcaritramu.
18. Āryabhaṭīya Siddhāntam.

MALAYĀLAM

1. Garbha Cikitsā.
2. (a) Vāstulakṣaṇam.
   (b) S'ilpaviṣayam.
3. Mahāsāram.
4. Kaṇakkusāram.
5. Kriyākramam.
6. Kaṇakkusāram (Bālaprabōdham).
7. As'vacikitsā.
8. Phalasārasamuccayam.
9. Kilivaṇḍusaṁvādam.
10. Advaita Vēdāntam.
11. Bārhaspatyasūtra with Malayāḷam commentary.
12. Karaṇapaddhati.
13. Vidyāmādhavīyam.
14. Sarvasādhāraṇa Cikitsā.
15. Viṣacikitsā aud Viṣappāṭṭusāram.
16. Jñānapīyūṣam.
17. Vētāḷapañcaviṁs'ati.
18. Yudhiṣṭhiravijayam.
19. Kathakaḷimañjari.
20. Vaidyagrantham.

KANNAḌA

1. Lōkōpakāram.
2. Raṭṭamatam.
3. As'vas'āstram.

4. Vividhavaidyaviṣayagalu.
5. Saṅgītaratnākara.
6. Sūpas'āstra.
7. Vaidyasārasaṅgraham, Vol. I.
3. Sadgururahasyam.
9. Vaidyasārasaṅgraham, Vol. II.
10. Manmathavijayam.
11. Abhidhānaratnamālā.
12. Vyavahāragaṇitam.
13. Jīvasambōdhanam.
14. Kāmandakanītisāra.

ISLAMIC LANGUAGES :

PERSIAN

1. Jami-Al-Ashya.
2, Tibb-E. Faridi.
3. Tahqiq-Al-Buhran.
4. Safinat-Al-Najat.
5. Baharistan-i-Sukhan.
6. Nuskha-E-Shajahani.
7. Tu-fa-E. Khani.
8. Ruqa'at-e-Walajahi.

ARABIC

1. Shawakil-Ul-Hur.

"B" FROM THE TANJORE MAHARAJA SERFOJI'S SARASWATHI MAHAL LIBRARY, TANJORE

TAMIL

1. Sarabhēndra Vaiddiya Muṟai (Diabetes).
2. do. (Eyes).
3. do. (Anaemia).
4. do. (S'vāsakāsam).
5. Agastiyar 2000.
6. Koṅkaṇars'arkku Vaippu.
7. Tiruccirrambalakkōvaiyar with Padavurai.

8. Tāḷasamudram.
9. Bharatanāṭyam.
10. (a) Pāṇḍikēḷi Vilāsa Nāṭakam.
(b) Purūrava Cakravarti Nāṭakam.
(c) Madanasundara Vilāsa Nāṭakam.
11. Percy Macqueen's Collection of Folklore in the Madras University Library.
12. Ramaiyan Ammānai.

TELUGU

1. Kāmandakanītisāramu.
2. Tāladaśāprāṇapradīpikā.
3. Raghunātha Nāyakābhyudayamu.
4. Rājagōpāla Vilāsamu.
5. Rāmāyaṇamu by Kaṭṭa Varadarāju.

MAHRĀṬHI

1. Nātyas'astra Saṅgraha.
2. (a) Book of Knowledge.
(b) Folk Songs.
(c) Dora Dārun Vēṇi Paddhati.
(d) As'vāsa Caṭula Dumāṇi.
3. (a) Pratāpasimhendra Vijaya Prabandha.
(b) Sarabhendra Tīrthāvali.
(c) Lāvaṇi.
4. Devendra Kuravañji.
5. Bhakta Vilāsa.
6. Śloka Baddha Rāmāyaṇa.

SANSKRIT

1. As'vas'āstra with Tricolour Illustrations.
2. Rājamṛgāṅka.
3. Ānandakandam.
4. Āyurvedamahodadhi.
5. Gīta Govinda Abhinaya.
6. (a) Colacampū.
(b) Sahendra Vilāsa.

7. Dharmākūtam-Sundra Kāṇḍa.
8. Jātakasāra.
9. Viṣṇutattvanirṇaya Vyākhyā.
10. Saṅgīta Darpana.

The Government in their G. O. Ms. No. 1820, Education, dated 4th August 1952, sanctioned a grant of Rs. 9,000 to the Dr. V. Swaminatha Aiyar's Tamil Library, Adyar, towards the publication of the following manuscripts as part of the " Madras Government Oriental Series " :—

1. Tiruvācaka Vyākhyānam.
2. Mahābhārata Cūḍāmaṇi.

It is hoped that the publication of most of the important manuscripts will be completed within the next few years.

Some of the manuscripts taken up for publication are represented by single copies in the library and consequently the mistakes that are found in them could not be corrected by comparing them with other copies. The editors have, however, tried their best to suggest correct readings. The wrong readings are given in round brackets. When different readings are found, they have been given in the foot-notes except in the case of a few books in which the correct readings have been given in the foot-note or incorporated in the text itself.

The Government of Madras have to be thanked for financing the entire scheme of publication although there is a drive for economy in all the departments. My thanks are due to the members of the Expert Committee who spared no pains in selecting the manuscripts for publication. I have also to thank the various editors, who are experts in their own field, for readily consenting to edit the manuscripts and see them through the Press. The various Presses that have co-operated in printing the manuscripts in the best manner possible also deserve my thanks for the patience exhibited by them in carrying out the corrections made in the proofs.

The present edition of Aumapatam is based on the following manuscript.

A paper manuscript preserved in the Govt. Oriental Manuscript's Library under R. No. 2498, $10\frac{7}{8} \times 9\frac{3}{8}$ inches in size

consisting of 42 folios having 20 lines on a page. It is in good condition, complete and in Devanagari script. It is a transcribed copy of a manuscript of Sri Ampalakot Karunakara Menon, Chalapuram, Calicut.

The press copy was collated with a manuscript preserved in the Bandarkar Oriental Institute, Poona under No. 78.

The authorities of the Bandarkar Oriental Institute deserve my thanks for getting the press copy collated with their manuscript.

Madras
28—10—'56.

T. CHANDRASEKHARAN,
General Editor,
Madras Govt. Oriental Series.

INTRODUCTION

'Aumāpatam' is a work on Music and Dance purporting to have been addressed by Lord Paramaśiva to S'ri Pārvati Dēvi. On the face of it, it has unmistakeable marks of having had its origin in Śaiva Āgamas.

In every branch of our technical literature, we have three kinds of texts. The first kind consists of professed treatises by Maharṣis. The second is the treatment of the subject in Āgamas. The third consists of references to the subjects in the Purānas. This work belongs to the second category. There is in this work an abundance of the mystical element in describing the origin of Nāda, of Śruti and of Svaras. Here and there these mystical portions help us to understand the basic concepts of our scientific literature, namely the *Pañca Bhūtas.* The connection between Ākās'a and other Bhūtas as Āś*ritāśraya* (supporting itself by that which it supports) and the explanation of the manifestation of sound from Ākās'a by the impact of the other Bhūtas are valuable hints for understanding the idea of *S'abda Guṇakam Ākās'am.* The equating of Tāla and Nāda is understandable by the modern student of Science as both consist of rhythmic movements or virbrations.

When you come to S'rutis and Svaras however, we hear of the Svaras in the heavenly regions and those of the mundane variety, the number of Svaras reaching more than a hundred ; and the formation of Svaras from Mūrcchanas are all too etherial to be easily understood except by a life-long research on Āgamic texts.

We come to tangible earth in the chapter on Rāgas. But many of the Rāgas belong to an ancient period and their use will be in trying to understand the obsolete Rāgas in the Saṅgītaratnākara and earlier texts. But there is an order in the way the Rāgas are classified and treated. 36 Śuddha Rāgas are mentioned and from them are derived the Sālaga Rāgas numbering 63. The main Sañcāras of the S'uddha Rāgas are given, but their identification with corresponding Rāgas either in modern or medieval practice is not at all an easy matter.

One more Rāga namely Vasanta is added as a derivation of S'uddha and Sālaga. From these the Rāgāṅga, Bhāṣāṅga and

Kriyāṅga Rāgas are derived. As these are born of the Chāyā of the ninety-nine these are called *Chāyā Rāgas* as distinguished from the Sālaga[1] which is the second variety. There are 20 Rāgāṅgas, 20 Bhāṣāṅgas, 20 Kriyāṅgas and 26 Upāṅgas. They give a total of 86 only but the total as mentioned in the text is 101. The names of many of the Sālaga and the Aṅga variety are found among the Rāgas in Saṅgītaratnākara, some in a distorted form.

The determination of the mode of singing these Rāgas is, if anything, more difficult than the Rāgās in Saṅgītaratnakara. After mentioning the Rāgas, standard compositions called Rūpas or Rāgajātis for illustrating the Rāgas are mentioned and the number of forms mentioned is twenty, though the total is mentioned as 30. The names are all unusual. Their description stops short with the first.

A further list called Ubhayarūpam consisting of about 54 names are mentioned under the general name of '*Maṭhya*'. There is a mention of Udgrāha, Antari and Ābhōga, the three well-known parts of musical compositions, but no further description. Then there is a description of 16 Dhruvas of Pātāla Lōka on the authority of Kambala and Aśvatara, the Nāga devotees who pleased Lord S'iva by their music and were rewarded by being worn as ear-ornaments. Dhruvas are, by the way, compositions specially intended by Bharata for being sung in Dramas in between the Acts and described in the chapter on Dhruvas. Another sixteen of the Dēvaloka are then mentioned. Then come the Dhruvas of the earth which are also sixteen. These are described at some length. The constitution in syllables of the three parts Udgrāha, Antari and Ābhōga are described with the help of the eight *gaṇas* of prosody. The Rasas and Tālas of each Dhruva and the benefit that each Dhruva confers on the singer are also mentioned. Then compositions by the name of *Tripadas,* nine in number, are described in detail. The seven *Sūlādi Gītas* are then mentioned. But the names of the seven Tālas mentioned are different from those in other texts except Aḍḍa Tāla and Ēka Tāla.

Then comes the description of the Flute and Veeṇa. The subject is introduced by an interesting observation dividing music into 'living music', 'lifeless music' and 'mixed music'. Vocal music is called 'living', flute is called 'mixed' and Vīṇā is

---

1. The word 'Sālaga' is a Prākrit Derivative from '*Chāyalaga*.

called 'lifeless'. The division evidently has reference to the expressive power of voice, breath and of the mechanical application of the hand. The original flute called Mūla S'akti is described as 64 Aṅgulas long (i.e. about 48 inches). The second variety called Dēśakṛta is said to be 50 to 60 Aṅgulas long. S'rī Kṛṣṇa's flute is of more than one kind. The first variety called *Mōha* or enchanting is 36 Aṅgulas long. The second variety called *Mahodara* (possibly a mistake for *Manōhara*) is 30 Aṅgulas long.

Next is mentioned a flute called *Mukta* of 24 Aṅgulas and then the last variety of ten Aṅgulas called *Vairik*ōṣṭ*ha.* These seven are evidently intended for Semi-divine persons, as we are next introduced to eight varieties intended for human use. In all these, the number of orifices are said to be eight excluding the mouth-piece.

The lengths of the last eight are given curiously enough in Hindusthāni numerals namely Das, Gyārah, Bārah, Tērah, Choudah, Pandrah, Ṣoḍah. The orifices are said to give out the Svaras of Sāma Vēda. If is a curious coincidence that Nāradī S'ikṣa, which describes the seven Svaras of the Sāma Veda equates them to the Svaras of the *flute*[1] beginning from '*Ma*' downward.

Some peculiar modes of playing are also described. '*Phuṅka*' is a regular ascent and descent. '*Helleṇa*' is playing with orifices open and closed alternatety. A fast play of fingers is called '*Bāhulika*'. A middle pace is called '*Naya*'. '*Bhaumi*' is breaking the order, and the full Mūrcchanā is played by '*Jāya*'. When the progress is checked, it is called *Anujāya*. Other bright varieties are also said to exist, but their names and description are not given.

Next is dealt with, the 'Vīṇā'. The length of the 'Daṇḍa' (the finger board) is expressed in fists, five, six, seven, eight etc., rising upto fifteen. These are of the ordinary variety. Longer Daṅḍas of lengths like 15, 16, 17 and 18 fists, are also allowed under the name of 'Dari.' Ebony, Āragvadha (கொன்றை) and Red sandal are recommended as material. Vīṇā with a single string is called '*Bh*ārī,' those with 2 or 3 strings are called the '*Prandhi*'. '*Anuviddha*' and '*Brahma* Vīṇā' are the names of

1. यः सामगानां प्रथमः सवेणोर्मध्यमः स्वरः । Prakarana 1, Kandika 5, Sloka 1. Nāradī S'ikṣa.

Vīnās with four and five strings. Dēvatās presiding over the several parts of the Viṇā are then mentioned as in the other texts.

The next chapter deals with Tālas. Tālas are said to be innumerable, and of these 101 are said to be of special importance as they are used in compositions involving instrumental sounds generally employed in Dance. The three units of time '*Laghu*', *Guru*' and '*Pluta*' [are mentioned but the portion relating to other general features of Tālas is missing in the texts.

Next we are given the names of the Tālas used in compositions of instrumental sounds. Some of them are found in other texts, but we have a number of other names not found elsewhere. The origin of these Tālas is said to be the five, namely 'Mātṛkā', Krauñcai', 'Karaṇa', 'Sriranga', 'Vardhana' and 'Ādi Ratya', said to have been born out of the five faces of Lord Paramaśiva. These names are not found in other texts.

The 101 Tālas beginning from the '*Caccatpuṭa*' onwards are said to be derived from the *Matṛkādi* Tālas described already. The names and their description agree tolerably with those in other texts.

The next chapter begins by saying that the expansion of musical pieces in flute is to be dealt with therein. But it actually deals with the classification of 102 Tālas into 29 groups. But the principle of classification is not capable of being ascertained. The numeration and notation of numbers one, to one followed by twenty ciphors is then given. After *S'atakōṭi* we get the names '*Arbuda*', '*Nyarbuda*', etc., upto '*Mahā S'aṅkha*' and '*kṣiti*'.

The derivation of *Caccatpuṭa* and *Cācapuṭa* from Ṣaṭpitaputraka, and of five new Tālas bearing the name of the five weapons of Mahāviṣṇu are then dealt with under the name of Tālaprasāda. This is also not found in other texts. The last five Tālas are then described.

The next chapter deals with 'Maddala' or 'Mṛdaṅga'. The four primary sounds *Tat, dhik, tō, ṭhē* are first described. A curious origin of these four sounds are then given. '*Ta*' is said to be produced by the beating of the hands of *Bāla-Makṣika* (a young bee). '*Dhik*' is produced by the forcible contact of

Baḍabāgni (or the fire at the bottom of the ocean). *Tō* is said to have been produced by the hooves of the female deer first created by Brahma when it ran away from him. Ṭ*hē* is said to have been produced by the impact of clouds in the sky. Another classification of the four sounds is also given. Tō is *S'aktirūpa, Ta, Dhi* and Ṭ*he* are *Sivarūpa.* From these are said to be born the other instrumental sounds

ट, ठ, ड, ढ, ण, त, थ, द, ध, न, क, ख, ग, घ, ह, ळ.

Next is described the instrument called '*Āvuja*' which is smaller in the middle and bigger at the ends. The circumference of the middle portion is said to be 28 Aṅgulas and at the end 56 Aṅgulas. A jīva or reverberating appliance made of the hair of horse's tail is also mentioned. Its principal sound is '*jhēm*'. It may be mentioned in passing that the instrument Āvuja ' is described as a necessary accompaniment of Dance in '*Ādi Bharata*' a compilation of ancient texts.

Next we come to the chapter of Dance. Dance is classified into 8 kinds. Of these four are kinds of *Tāṇḍava* (male dance) and four of *Lāsya* (female dance). The names are somewhat mutilated and they appear to be (1) Pēruṇi (Vēraṇam in the text) (2) Daṇḍa-rāsaka (Rākasa in the text) (3) Khēlaka and (4) Kuṇḍali in the *Lāsya* variety and (1) Sthiti Tāṇḍava (2) Ānanda Tāṇḍava (3) Manōhara Tāṇḍava and (4) Saṁhāra Tāṇḍava of the *Tāṇḍava* variety.

Then the four types of the art, of Dance are mentioned, namely, (1) *Bhārati* (containing more words than action) *Sāttvati* (dignified activity) (3) *Kaiśiki* (highly artistic) and (4) *Ārabhaṭī* or full of tumultuous scenes (*Vārāyaṇi* in the text).

Śabda Prabandhas or compositions with syllables of instrumental sounds are mentioned as 102. Their importance is indicated as being the basis of movements of the hands, of looks steps.

The movements of the Aṅgas, Pratyaṅgas and Upāṅgas are then taken up. The names of the movements of the head found here differ entirely from those in other texts. They are more expressive of the purpose. They are :—

(1) Aparam (making a survey) (2) Lalita (bright) (3) Ūrdhva (looking up) (4) Druta (quick) (5) Sthāpana (steady)

(6) Apidhālāpa (silent) (7) Bhīti (affected by fear) (8) Ātura (sick) (9) Kṣipra (hasty) (10) Ākranda (angry) (11) Sattva (forward) (12) Snigdha (loving) (13) Mugdha (ignorant) (14) Vismitam (wondering) (15) Savigñānā (discriminating) (16) Aviveka (want of it) (17) Kōmaḷa (tender) (18) Sulalāma (pacifying) (19) Surāga (coloured) (20) Durghaṭa (inscrutable) (21) S'ubha (beautiful) (22) Suprabōdha (wakeful) (23) Kāmuka (passionate) (24) Mōhana (captivating) (25) Rājahaṁsa (accompanied by swan-like gait) (26) Ravitēja (bright as sun) (27) Ārādhya (engaged in worship).

We find new names for looks (*Dṛṣṭis*) also. They are :— (1) Karuṇa (pitiful) (2) Komala (tender) (3) Kānta (loving) (4) Kandarpa (passionate) (5) Prasanna (pleasant) (6) Hāsyaka (humorous) (7) Krūra (cruel) (8) Kuntala (rounded) (9) Sarvada (acqiescing) (10) S'ubha (auspicious) (11) Kāma tāpa (burning with passion) (12) Subhāṣāṅka (significant) (13) Yuddha (fighting) (14) Nipuṇa (clever) (15) Kaṭākṣa (side-long) (16) Smarana (recollecting) (17) Lalāṭa (looking up at the forehead) (18) Lāsya Rūpaja (look pertaining to a dancing pose) (19) Gīta Sāra (enjoying music) (20) Sumōha (highly fascinating) (21) Parinama manōharam (changing to attractiveness) (22) Karṇarūpa (listening) (23) Viśālākṣa (wide-open) (24) Vimukha (turning away) (25) Aṅkura (preparatory) (26) Santāpa (afflicted) (27) Smarakōpa (indignant in love) (28) Kēs'āgra (looking through the eye-lashes) (29) Kirana (scintillating) (30) Bhrūyuddha (with raised eye-brows) (31) Vivara (looking through small aperture) (32) Vis'va (looking on all sides) (33) Bindu (looking at a point) (34) Stōmakarāśrayam (35) Akāśa (vacant look) (36) Rūpa Sampat (handsome) (37) Kākākṣam (looking awry) (38) Nētrabhēdana (just open)

The names of the looks called *Sañcāra Dṛṣṭis* are also given. They are :—

(1) Bhrānta (perplexed) (2) Śūnya (vacant) (3) Anirbhēda (not well-opened) (4) Anṛta (pretending) (5) Madhura (sweet) (6) Vikṛta (artificial) (7) Glānita (fatigued) (8) Krānta (looking far away) (9) lajjārasa (shy) (10) Mukula (closed) (11) Dalita (just open) (12) Kēkara (looking through the end) (13) Tōdana (wounding) (14) Vatsala (affectionate) (15) Sañcala (unsettled) (16) Saundarya (handsome) (17) Vinōdavat (sportful)

Eight other names called *Pramāna Dṛṣṭis* are also given :—
(1) Cakita (startled) (2) Sumukha (in good humour) (3) S'ūnya (vacant) (4) Puṣṭāṅga (well-nourished) (5) Māruta (looking against strong wind) (6) Muhuh (looking again and again) (7) Mēgha (cloud-like) (8) Mūrdhnikara (looking with the hand over the head).

The movements of the arms are also mostly different from those in other texts. They are :—

(1) Ūrdhvakēśa (touching the locks) (2) Rathāṅga (wheel-like) (3) Madhyama (at a middle height) (4) Vilambaka (slow) (5) Nalina (moving gracefully) (6) Bhāvaka (expressive) (7) Sakala (attached to an object) (8) Śānta Rūpa (gentle) Āliṅgana (embracing) (10) Cakrapāda (wheel-like ?) (11) Hamsākhya (swan-like.)

The formations of the chest as given in this text are again new. They are :—

(1) Kakudyam (with prominent back of the neck) (2) Kuduram (mis-shapen chest) (3) Mōham (in unconscious state) (4) Mṛhādam (?) (5) Mukha Dēs'akam (with face resting on chest) (6) Bhāvakam (full of feeling) (7) Kalahamsa (chest forward like the swan).

'*Kaṭi Bhēda*' or the formations of the hip as stated here are :- (1) Kumbhāsya (like the mouth of a pot) (2) Pūrṇaka (well-filled) (3) Lāsya (moving gracefully) (4) Ardha kumbha (half-way like Kumbhāsya) (5) Vivādika (in the course of altercation) (6) Hamsōdara (forward chest and belly like a swan (7) Hayānanda (horse-like hip) (8) Kari kumbha (chest forward) (9) Sumōhanam (fascinating) (10) Sarvavyāpakam (moving in all directions) (11) Sañcāra (moving about).

The movements of the hands are then taken up, and of these the double-hands are first described. A number of new names and new combinations along with a few of the usual ones find place here and they are described in detail in the text and are easily understood. They are :—(1) Avākcanḍam (2) Svastikam (3) Kēśabandhanam (4) Dantipakṣa (5) Mukula (6) Arghya hasta (7) Puṣpāñjali (8) Pradhyānam (9) Takṣā am (10) Galabandham (11) Añjali.

Then single hands are described :—(1) Prakīrnakam (2) Bhramara hasta (3) Latā hasta (4) Lalita hasta (5) Abhaya

hasta (6) Stabdha hasta (7) Vardhamāna hasta (8) Rocipakṣa hasta (9) Amala hasta (10) Mēkhalā hasta (11) Kaṭaka hasta (12) Sudhākaram (13) Karatāla hasta (14) Nalina hasta (15) Muṣṭi hasta (16) Virala hasta (17) Ardhacandra hasta (18) Mūrdhaka hasta (19) Kaṭivaktra hasta (20) Patāka hasta (21) Dhvaja hasta (22) S'ikhara hasta (23) Tripatāka (24) Kapittha hasta (25) Khaṭaka hasta (26) Mṛgas'irṣa hasta (27) S'ukatuṇḍa hasta (28) Karṇaspars'am (29) Nāgendra hasta (30) Uraga hasta (31) Dhyāna hasta (32) Yōga hasta (33) Pātra hasta (34) Kōs'a hasta (35) S'ukapāda hasta (36) Siṁhāsya hasta (37) S'ūla hasta (38) Ēkas'ira hasta (39) Kartarī hasta (40) Haṁsapakṣa hasta (41) Sandaṁs'a hasta (42) Naya hasta (43) Veda hasta.

The movements and poses of the foot are then described. Even here the names are new and more expressive than in other texts :—(1) Druta (2) Calita (3) Maitra (4) Vimukha (5) Aṅgulādhāra (6) Bahula (7) Pada Dvandva (8) Cakrapāt (9) Vipādi (10) Antarīkṣamukha (11) Virala (12) Dēha mohanam (13) Alaṅghya (14) Kākapāt (15) Haṁsagati (16) Samam (17) Ācālayam.

Standing poses are then described. Here we find some of the names as in other texts and some are new. The latter are as usual more expressive. They are :—

(1) Sama (2) Pārśva (3) Ubhaya (4) Saprāṇa (5) Tribhaṅgi (6) Samabhaṅga (7) Iṣadbhaṅga (8) Aliḍha (9) Pratyāliḍha (10) Ēkapāda (11) Vais'ākha (12) Vaiṣṇava (13) Sarala (14) Samasūci (15) Ardha Sūci (16) Viṣama Sūci and (17) Khaṇḍa Sūci.

Then there is a mention of the rotatory movement called *Bhramari* but they are not described in detail. Five names are mentioned by way of illustration. They are (1) Citra (2) Vicitra (3) Sthāna (4) Vimukha, and (5) Ēkapāda.

The general features of Abhinaya and Nartana are then mentioned in a few words. The Mudrās and the other movements of the features, it is pointed out, are to be improvised to explain the meaning of words as well as to express the emotional changes that result in the aesthetic pleasure. The nine Rasas are the mentioned by name and then the necessity for the pertinent visual representations of Anubhāva, Vibhāva, Sāttvika Bhāva and

Vyabhicāri bhāva, the agencies that bring about the aestheic enjoyment.

A subtle distinction between Nṛtta and Nṛtya with reference to their connection with Rasa, is next pointed out. Nṛtya fulfils its purpose with Bhāvas. But Nṛtta or Nartana yields aesthetic enjoyment by its total effect.

Lastly the importance of Śabda Prabandhas or compositions of syllables of instrumental sounds subserving the elements of Tāla for pure dance, is pointed out and the purifying influence of witnessing a Nartana is then acclaimed.

The next chapter gives a number of Śabda Prabandhas or compositions in syllables of instrumental sounds intended for Kunḍali Nāṭya, one of the seven varieties of ancient dance. The position of the accompaniments for the Dance and of the president are described in the next chapter.

Musical compostions proper, in several Tālas and different Rāgas, each consisting of several parts in different Tālas, and the Rāgas that are usually employed in Prabandhas and described in the Prabandhādhyāya of Saṅgītaratnākara, are next dealt with in less detail.

The Lakṣanas of some Rāgas are attempted with reference to the Mūrcchanās and Sañcāras. But the description is too obscure. And lastly the eight Gaṇas used in Tāla and Prosody are described.

The work closes with a salutary verse to Nāda-Jyōtir-Brahma in the Yogic centre of Sahasrāra.

This work contains valuable material for research in ancient texts on music, musicology in the Tantras, and Dance Literature. But it requires patient correction and filling up of the numerous multilated passages with the help of rare texts which may take a long time before it can be fully utilized.

The work from its internal evidence contains a very old tradition. Āumapatam and Ūmapati' are referred to by Kallinātha in his commentary on Saṅgītaratnākara when dealing with the classification of Rāgas. The work is co-eval with the Śaiva Āgamas and must be assigned the early centuries of the Christian Era.

Saraswati Mahal,
Tanjore.
6—11—56.

K. VASUDEVA SASTRI.

5,02—18-10-57.

NOTE ON THE MANUSCRIPTS USED FOR EDITING " AUMĀPATAM "

The text of " Aumāpatam " has been determined with the help of three manuscripts that were collated for the purpose.—

1. Madras Government Oriental Manuscripts Library Manuscript, referred to as ' A '.

2. Poona Bhandarkar Oriental Institute Manuscript, referrd to as ' B '.

3. Adyar Library Manuscript, referred to as ' C '.

T. CHANDRASEKHARAN,
Curator.
Government Oriental Manuscripts Library Triplicane P.O., Madras.

विषयसूची

शुद्धि पत्रम्

पुटम्	पंक्तिः	स्खलितम्	शुद्धम्
४	१५	,,	'श्री देव्युवाच' इति योज्यम्
५	११	पञ्च	पञ्चा
६	१३	षद्भेदः	षड्भेदः
१३	१४	सागगगगा	सागगगगगा
,,	१५	(दवि) [ऽन्दाळी]	दवि
१४	८	पति	पनि
,,	२१	रारि	सारि
१५	१	धातु [रागो]	[रागो] धातु
,,	१९	मथोच्यते	तथोच्यते
,,	२१	रिगनोत्पुलिका	रिगमोत्पुलिका
१६	२३	रागस्तु	(रागस्तु)
१७	४	सौराष्ट्रेव गुप्तौ	सौराष्ट्रेवगुप्तौ
,,	१५	त्रिय	त्रय
,,	१६	समुद्भूता	समुद्भूतः
,,	१७	मेघरुज्यां	मेघरञ्ज्याम्
,,	२०	सालगे	सालगो
१८	३	वीथी	दीवी
१८	८	वसन्तोल्लुण्ठिकायां	वसन्तोत्फुल्लिकायां
,,	२०	देशीय	देशीच
१९	९	देशाग्री	देशाक्षी
,,	१८	[ह्यं] थ	[ह्य] थ
२०	२	नृवलावली	वेळावली
,,	५	जो	गो
,,	६	रागा	रागः

पुटम्	पंक्तिः	स्खलितम्	शुद्धम्
२१	८	दै	धै
,,	१४	रागससा	रागस्ससा
२२	८	हलमञ्जरि	फलमञ्जरि
,,	११	[साकां] बोधी	[शाकाम्बुधि]
,,	१४	(मुक्तो) [गुप्तो]	मुक्तो
,,	१६	देशाखा	देशाख्या
२६	१३	पवनों	पवनो
,,	१९	किव	शिव
२७	१४	विलांबितम्	विलंबितम्
,,	१६	रङ्गवक्त	रङ्गवक्त्रम्
२८	१०	पञ्च	पञ्च पञ्च
,,	११	पञ्चपञ्च	पञ्च
२९	५	इति	यति
,,	९	ह्मी [णी]	[ह्री]
३०	१	उ [द] ग्रहे	उ [द्] ग्रहे
,,	१०	र (ग) णा	रगणा
,,	११	मा (व) [घ ?]	भात
,,	२२	क्रुन्तळा	कुन्तळा
३१	३	मेमा	मोमा
,,	६	चारु भ्रवे	चारु भ्रुवे
,,	९	चर्वन्त	चार्वन्त
३२	२	दो [द] ग्रह	दो [द्] ग्रह
३९	१	(क्रुष्णस्य) [क्रुष्टस्य]	कृष्णस्य
,,	१४	पुर्ण	पूर्ण
४३	११	fot	for
४५	१८	तुरङ्गलोला	तुरङ्गलीला
४६	७	चग	नग

पुटम्	पंक्तिः	स्खलितम्	शुद्धम्
४६	२१	चतु	नामचतु
५०	२	विंश (न्मतं) [शेश्यं]	विंशन्मतं
५३	१०	तालविद्धिः	ताळविद्धिः
,,	२०	वथं विशतिमाति	वथविंशतिमात्रकौ
५४	५	र्ध्वं	र्ध्वे
५६	२०	थिकार	धिकार
६२	१९	ममल	ममलं
६४	२२	मुखं	मुखं प्राहुः
६६	१०	तकिन्त्से	तर्किंझे
६७	८	[दत्प] र	[दुत्प] र

॥ श्रीः ॥

॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

॥ श्रीगणपतये नमः ॥

॥ औमापतम् ॥

॥ अथ प्रथमोऽध्यायः ॥

प्रणिपत्य महेशानी शम्भुमासीनमन्तिके ।
पप्रच्छ तत्त्वतो ब्रूहि नादांस्त्वद्रूपसंभवान् ॥ १ ॥

ईश्वर उवाच—

भूतोत्पत्तिं प्रवक्ष्यामि देहोत्पत्तिं च पार्वति ।
विना तयोः परिज्ञानं सम्यग्ज्ञानं न बुध्यते ॥ २ ॥

महाप्रलयकालेऽपि सर्वभूतापहारिणि ।
आकाशनादयोर्नास्ति सूक्ष्मयोः क्षयसङ्गमः ॥ ३ ॥

तावेव भुवनस्यास्य कारणं सकलस्य च ।
बाह्याभ्यन्तरयोर्देवि नाद उत्पत्तिकारणम् ॥ ४ ॥

यत्र नादस्य संभूतिस्तत्र तालो विजृम्भते ।
नादात्मकमिदं देवि सर्वं तालमयं जगत् ॥ ५ ॥

आश्रित[:]श्रितमाकाशस्तत्सङ्घट्ट(न)समुद्भवः ।
सङ्घट्टघटितस्तालस्तस्मादाकाशभूतजः ॥ ६ ॥

ईश्वरं संश्रितो वायुस्तत्संयोगसमुद्भवः ।
हरिनामा समुत्पन्नस्तालोऽयं वायुभूतजः ॥ ७ ॥

अग्निं समाश्रितो रुद्रस्तत्सङ्गात् पावकेश्वरः ।
तालस्तद्भूतनाम्नासौ (जा)[ज्यो]तिरित्यभिधीयते ॥ ८ ॥

अम्भो नारायणं प्राप्तं तयोः संसर्गसंभवः ।
महोद्भव इति ख्यातस्तालो यज्जलदैवतः ॥ ९ ॥

धातारमाश्रिता धात्री तन्मे(द्याव)[दिन्याः] समुद्भवः ।
प्रख्यातनामा भुवने तालोऽयं कमलोदरः ॥ १० ॥

महच्छरीरमापन्नमेतैस्तालैश्च पञ्चभिः ।
मूलादूर्ध्वं तरुर्व्यस्तो द्विसप्ततिसहस्रधा ॥ ११ ॥

अत ऊर्ध्वं च संबद्धो देवदेवेन शम्भुना ।
पञ्च भूतानि बद्धानि तरोरेतस्य पर्वसु ॥ १२ ॥

धातुभिः सह तत्सर्वं व्याप्तं शक्त्या शिवेन च ।
सद्यस्तद्व्याप्तितो जातं सद्योजातमुखं ततः ॥ १३ ॥

वामदेवं तत्पुरुषमीशाघोरे ततः क्रमात् ।
स्थानेष्वष्टादशस्वस्य तालान्यष्टादशाभवन् ॥ १४ ॥

तस्य मूलदलं मुलाधारो जाम्बूनदप्रभः ।
त्रिकोणरूपस्तन्मध्ये व्योम्नि पावकमारुतौ ॥ १५ ॥

त्र्यश्रकोटिद्वयारूढं चन्द्रार्काध्वगमागमात् ।
कुण्डलीमथनात्तस्मिन् संजातः पावकस्त्वणु(म्) ॥ १६ ॥

पवनस्याग्निसंयोगान्नादोत्पत्तिरिति स्थितिः ।
पवनाहतकोणाग्निज्वालापूरितकन्दरः ॥ १७ ॥

ध्वनिः पल्लव(तो)[ते] हृत्स्थपद्मं द्वादशपत्रिकम् ।
तद्द्वादशभिरागच्छन्नैक्यं घनस्वरोदयम् ॥ १८ ॥

नाडीं सरस्वतीं प्राप्य शब्दसंज्ञां समश्नुते ।
उदात्तादिदशाभेदैर्ह्रासवृद्धी स्पृशन् क्रमात् ॥ १९ ॥

उपैति ग्रामतामेष भिदाष्टादशकोज्ज्वलम् ।
ग्रामाज्जातिः स्वरस्तस्याः स्वरेभ्यः श्रुतिसंभवः ॥ २० ॥

श्रुतिभ्यो मुर्च्छनास्ताभ्यस्तानो रागोदयस्ततः ।
शब्दकालाश्रयस्तालः स्वरतालाश्रया श्रुतिः ॥ २१ ॥

ग्रामस्य जातिस्वरयोः श्रुतिमूर्च्छनयोरपि ।
तथा तानस्य रागस्य देवि मूलं स्वरः स्मृतः ॥ २२ ॥

प्रसूने गन्धवल्लभ्मा[:] श्रुतयः स्वरमण्डले ।
विवेक्तुं नैव शक्यन्ते देवैः किमुत मानुषैः ॥ २३ ॥

स्वरश्रुतिविवेकं तु को जानाति मया विना ।
देवि दुर्बोध एवायं पदार्थरसयोरिव ॥ २४ ॥

शरीरं स्वैरवयवैर्यथा संपूर्तिमश्नुते ।
तथा स्वरोऽयं श्रुतिभिर्दृश्यते देव्यलङ्कृतः ॥ २५ ॥

तत्र शम्भुः स्वरः साक्षाच्छ्रुतिरूपा महेश्वरी ।
तयोर्विवकं को वेत्ति विना व्यासेन शम्भुना ॥ २६ ॥

पञ्चभूतोत्पत्तिपञ्चश्लोकपूर्वार्धसंभवाः ।
(सङ्ख्यायास्तु)[सङ्ख्ययातु] शतं [1]मात्राः सप्तत्रिंशदुदीरिताः ॥ २७ ॥

द्विसप्ततिसहस्राणि मात्रा एताः स्वरेषु हि ।
एतत्संख्याः स्वराः प्रोक्ताः सूरिभिर्देवि पार्वति ॥ २८ ॥

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे नाददेहोत्पत्तिर्नाम प्रथमोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्वितीयोऽध्यायः ॥

उदात्तादिषु वेदस्य यथारूपं प्रतिष्ठितम् ।
तथा ग्रामेषु सद्भावः स्वरजात्योः प्रतिष्ठितः ॥ २९ ॥

ग्रामः स्वराख्यवर्णान्त उदात्तादिव्यवस्थितिः ।
उदात्तादिस्वराणां स्यादावृत्तिदशको द्विधा ॥ ३० ॥

1. B. भावाः

षड्जस्तेषां स्वरार्णेषु[1] द्वित्र्युच्चारात्तु षोडश ।
ग्रामस्त्वष्टादशैवं स्याच्छिवशक्तिसमन्वयात् ॥ ३१ ॥

सकारादिमकारान्तमुदात्तादिप्रभेदनम् ।
सकारादिमकारान्तवर्णेष्वावृत्तितो द्विधा ॥ ३२ ॥

ह्रस्वदीर्घाः समुच्चार्या उदात्तादिस्वराः प्रिये ।
आधारः सर्वगा श्रीश्च षड्जश्चेलाह्वयस्तथा ॥ ३३ ॥

गान्धारो मध्यमश्चैव पिङ्गलः कैशिकस्तथा ।
स्यन्दनं पूर्णहृद्ग्रामः क्रौञ्चं वैखरि चापरम् ॥ ३४ ॥

पश्चाद्ग्रामश्च मूर्धा च सौन्दर्यश्चेत्यनुक्रमात् ।
ससाममागगारीरीससापापनिनीददा ॥ ३५ ॥

उदात्तादिभिदा ग्रामा इति प्रोक्तं च शम्भुना ।
ग्रामास्त्वष्टादश प्रोक्ता जातीनां जनका अमी ॥ ३६ ॥

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे ग्रामप्रस्तारलक्षणं नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥

॥ अथ तृतीयोऽध्यायः ॥

(चतुस्त्रिर्द्विः)[चतुस्त्रिद्वि]स्वरादीनां सजीवत्वं कथं शिव ।

ईश्वर उवाच—

भूतादिजीवसंभूतैरुदात्तादिषु भामिनि ।
जीवाङ्गीकरणान्मन्दमध्यतारादिभेदतः ॥ ३७ ॥

जीवजातिरिति प्रोक्ता रागसंभूतिकारणम् ।
जीवजात्या मन्दपूर्वा जाताः षड्जादिजातयः ॥ ३८ ॥

आद्यन्तद्विगुणा देवि समाख्यास्ताः समीरिताः ।
द्वाभ्यां त्रिभिश्चतुर्भिर्वा स्वरैर्जातिस्तु जायते ॥ ३९ ॥

---

1. B. 'स्वरार्थेषु' for स्वरार्णेषु

त्रयस्त्रिंशत्स्वरैर्जातः फणिरित्यभिधीयते ।
पञ्चत्रिंशत्स्वरैर्जातः शश इत्यवगम्यताम् ॥ ४० ॥

सप्तत्रिंशत्स्वरैर्जातो मार्जारः परिकीर्तितः ।
एकोनचत्वारिंशद्भिः स्वरैर्वानर उच्यते ॥ ४१ ॥

चत्वारिंशत्स्वरैरेकाधिकैः श्वा भवति ध्रुवम् ।
स्वरैस्त्रिचत्वारिंशद्भिः शिवा संकीर्त्यते बुधैः ॥ ४२ ॥

स्वरैस्त्रिचत्वारिंशद्भिः सानुकारैस्तु कोकिलः ।
उक्ता सप्तभिरेतैस्तु जातिर्द्विस्वरसंमिता ॥ ४३ ॥

द्वयोस्तु स्वरयोः पूर्वद्वैगुण्येन समीर्यते ।
एकपञ्चाशता प्रोक्तः स्वरेणाज उदीर्यते ॥ ४४ ॥

पञ्चशद्भिश्चतुर्भिश्च स्वरैः सूकर उच्यते ।
सप्ताधिकैः स्वरैः पञ्चाशद्भिर्वृषभ उच्यते ॥ ४५ ॥

षष्टिसङ्ख्यैः स्वरैः प्रोक्तो हरिणः पूर्वसूरिभिः ।
त्रिषष्टिसङ्ख्यैः संप्रोक्तो रुरुरित्येवमूचितः ॥ ४६ ॥

त्रिषष्टिभिः सानुकारैः स्वरैरश्वः प्रकीर्तितः ।
एतैः षड्भिः समाख्याता जातिस्त्रिस्वरसंमिता ॥ ४७ ॥

स्वराणामथ सप्तत्या मयूरः परिकीर्तितः ।
स तुर्यया तु सप्तत्या व्याघ्र इत्यभिधीयते ॥ ४८ ॥

अष्टसप्ततिसङ्ख्याभिः स्वरैर्मातङ्ग उच्यते ।
द्व्यशीतिभिः स्वरैः प्रोक्तो मानुषः पूर्वसूरिभिः ।
द्व्यशीतिभिः सानुकारैः स्वरैः पञ्चास्य उच्यते ॥ ४९ ॥

अश्वरत्नशशाङ्कादिसङ्ख्यास्तु स्वरजातयः ।
अष्टादशभिरेताभिर्जातिभिर्व्यज्यते स्फुटम् ॥ ५० ॥

मया सङ्कुचितो देवि मानुषाणां हिताय तु ।
सप्तस्वेव स्वरेष्वेष विस्तरो जातिरप्यसौ ॥ ५१ ॥

षड्जो मयूरनादश्च ऋषभो गोवृषध्वनिः ।
अजध्वनिस्तु गान्धारो मध्यमं सिंहनादवत् ॥ ५२ ॥

पञ्चमं कोकिलानादं धैवतं वाजिशब्दवत् ।
निषादं गजनादं च इत्य(प)[पि]स्वरसंभवः ॥ ५३ ॥

एताः स्युर्ग्रामसंभूता जात्यः शिवसमीरिताः ।
चतुस्त्रिद्धिःस्वरादीनां जातीनां स्वरवर्धनात् ॥ ५४ ॥

द्विपञ्चाशत्तु षट्त्रिंशदनुकारत्रयं भवेत् ।
आमृगेन्द्राप्यशीतिः स्यात् सर्वे सप्ततियुक्शतम् ॥ ५५ ॥

अस्मिन् फणिस्वरं हत्वा ससप्तत्रिंशतं शतम् ।
आरोहादवरोहाच्च स्वरजातिरुदीरिता ॥ ५६ ॥

रागोत्पत्त्या रागजातिरिति जातित्रयं विदुः ।
चतुर्थपञ्चभेदं स्याच्चत्वारिंशद्भवेत्ततः ॥ ५७ ॥

चत्वारिंशाधिकाष्टौ च षड्भेदस्त्रिस्वरस्ततः ।
चत्वारिंशद्द्वयं चैव द्विस्वरं सप्तभेदकम् ॥ ५८ ॥

सरीगमामगारीससरीगगागगारि सा ।
ससरीरिससा प्रोक्तो जातीनां स्वरसंभवः ॥ ५९ ॥

इति जातिः समाख्याता गीतविद्याविशारदैः ।

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे जीवजातिप्रस्तारो नाम तृतीयोऽध्यायः ॥

॥ अथ चतुर्थोऽध्यायः ॥

षाड्जी चाप्यार्षभी चैव गान्धारी मध्यमी तथा ॥ ६० ॥

पञ्चमी धैवती चैव नैषादी चेति सप्तमी ।
शिवेन कथिता जातिरादिद्विगुणसंज्ञया ॥ ६१ ॥

षाड्जी चाप्यार्षभी चैव गान्धारी मध्यमी तथा ।
पञ्चमी धैवतीत्येता अन्तद्विगुणसंज्ञकाः ॥ ६२ ॥

षाड्जी चाप्यार्षभी चैव गान्धारी मध्यमी तथा ।
पञ्चमी चेति सङ्ख्याताः पञ्चैताः स्वरसंज्ञकाः ॥ ६३ ॥

शृणु चावहिता देवि जातीरष्टादशक्रमात् ।
भुजङ्गशशमार्जारवानराश्च शिवाविकाः ॥ ६४ ॥

अजपोत्री वृषैणाश्वरुरुकेकिमृगादनाः ।
गजमानवसिंहाश्च स्वरसंभवहेतवः ॥ ६५ ॥

अष्टादश शिवेनैषां जातयः समुदीरिताः ।
अयुतादिस्वरं वक्ष्ये ससप्तत्रिंशतं शतम् ॥ ६६ ॥

एतद्गुप्ततरं देवि त्वयि स्नेहान्मयोदितम् ।

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे जातीनां प्रस्तारो नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥

॥ अथ पञ्चमोऽध्यायः ॥

अयुतं मोहनं मध्यजनमोहं विवादिनम् ॥ ६७ ॥

आन्तश्चक्षुः स्वयंधैर्यं बाहुभेदं भवात्मकम् ।
अङ्गुल्यचेष्टितं सख्यं नखं नारायणस्वरम् ॥ ६८ ॥

कक्षं परं प्रमादं च कुण्डलीमिव षड्जकम् ।
पायुसोमसुगत्राणभावरूपकरत्रयम् ॥ ६९ ॥

विश्वकालमहाक्षा[1]यकायश्रीकण्ठजं समम् ।
सत्त्वसत्यर्ष[भं] पूर्णमों सत्यं भूर्भुवःस्वरम् ॥ ७० ॥

रक्तचित्रयमं कालं कार्यभेदं हरस्य[2]रम् ।
बीजक[3]न्दं फलं पूरं देहापूर्णा(ध)[ध्व][4]रं भरम् ॥ ७१ ॥

---

1. B. 'भा' for 'क्षा'
2. B. 'स्प' for 'स्य'
3. B. 'म' for 'क'
4. B. 'ध्ब' for 'ध'

द्रं प्रं[1] ह्रं ध्रं सदा शैवं बं ध्रं मायास्वरूपकम् ।
क्लीं व्रीं श्रीं ह्रीं विकन्थुं [2]क्ष्मां क्ष्मीं क्ष्मूं क्ष्मों ब्रूं भुं जूरवम् ॥ ७२ ॥

आं रं [3]ऊ ह्र इह द्वन्द्वयत्की[4]ञ्श्रीं व्रीं भ्रीं बुभुंबुभुम् ।
गान्धारं सर्वदं कामं नामनाशकखं तथम् ॥ ७३ ॥

आयुःप्रदमदं [5]मध्यमंक्षं लोके(शं)[श] पञ्चमम् ।
भसंज्ञा ज्ञीं ज्ञे ज्ञै भुं ध्रलेन ब्रूं[6]धैवतं चारुभूषणम् ॥ ७४ ॥

निषादं कण्ठजं हास्यं रजनिश्वं[7] भवं शिवम् ।
आयासं गंगराजेन्द्रं जीवरूपं हरीश्वरि ॥ ७५ ॥

स्थानपूज्यं सुपूज्यं च ससप्तत्रिंशतं शतम् ।
इति देवि समाख्याता स्वरनाम प्रकीर्तिताः ॥ ७६ ॥

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे स्वरनामप्रस्तारो नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥

॥ अथ षष्ठोऽध्यायः ॥

अश्वरत्नशशाङ्कं च स्वराणां कीर्तितं कथम् ।
प्रत्येकं वर्तनं लोके समाचक्ष्व महेश्वर ॥ ७७ ॥

ईश्वर उवाच—

एतेषां स्वरभेदं हि जानीते गानबान्धवः ।
कतिस्वरेण जानन्ति गन्धर्वाः पन्नगाः किल ॥ ७८ ॥

सर्वस्वरमविज्ञाय मनुष्याः स्वरसप्तके ।
वर्तन्ते सांप्रतं देवि दुर्बोधं स्वरभेदनम् ॥ ७९ ॥

स्वरत्रिपञ्चकं षड्जे षोडशं वृषभस्वरे ।
दशसप्तोत्तरं गान्धे त्रिषट्कं मध्यमस्वरे ॥ ८० ॥

---

1. B. 'खं' for 'प्रं'
2. B. 'त्थुं' for 'न्थुं'
3. B. 'आ ई' for 'आं रं'
4. B. 'यक्री' for 'यत्की'
5. B. 'प्रभदं' for 'प्रदमदम्'
6. B. 'कुन्' for 'ब्रूं'
7. B. 'श्वं' for 'श्वं'

एकोनविंशतिश्चेति पञ्चमे विंशतिस्तथा ।
धैवते च निषादे च स्वराणामेकविंशतिः ॥ ८१ ॥

एकं शतं त्रयस्त्रिंशत्सहितं च चतुष्टयम् ।
अयुतं (च) नाहतं प्रोक्तं शेषत्रितयनिर्णये ॥ ८२ ॥

मार्गमानन्दहास्यं च संभाष्यं च कलध्वनिः ।
शोकश्च कलहश्चैव हीत्येते सप्तभेदनम् ॥ ८३ ॥

एकविंशतिभेदेन स्वराणां तत्त्रयं भवेत् ।
मन्द्रं मध्यं च तारं च ह्यनुतारं चतुर्विधम् ॥ ८४ ॥

मन्द्राच्च त्रिगुणं मध्यं मध्यात्तारं तु षड्गुणम् ।
तारतो द्वादशगुणमनुतारं प्रकीर्तितम् ॥ ८५ ॥

इत्येवं वर्तते लोके मध्ये चोर्ध्वे रसातले ।
कला स्वरः श्रुतिश्चेति समानार्थाः प्रकीर्तिताः ॥ ८६ ॥

अनाहतायुतं देहे मन्द्रमध्यादिभेदतः ।
त्रिधा भिन्नं चतुर्धेति चोदात्तादिप्रभेदतः ॥ ८७ ॥

तत्सप्तधा प्रभेद्येति षड्जादिस्वरसप्ततः ।
तत्सप्तत्रिंशदधिकशतं चेति प्रकीर्तितम् ॥ ८८ ॥

द्विसप्ततिसहस्राणि स्वराणामित्यनेकधा ।
इति देवि समाख्याता गीतविद्याविशारदैः ॥ ८९ ॥

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे स्वराधिकारो नाम षष्ठोऽध्यायः ॥

॥ अथ सप्तमोऽध्यायः ॥

इच्छामि श्रुति[1]संभूतिं श्रोतुं तत्त्वेन शङ्कर ।

ईश्वर उवाच—

तालमात्रा यथोत्पन्ना श्रुतीनां तु तथा स्वरैः ॥ ९० ॥

---

1. B 'स्वर' for 'श्रुति'

त्रयः कालाः समुत्पन्ना द्रुतमध्यविलम्बितैः ।
तेषां विलम्बिते यत्तु संभूतं कथयामि तत् ॥ ९१ ॥

चत्वारिंशत्तथाष्टौ च श्रुतयः संभवन्ति ताः ।
षड्जग्रामं समारभ्य मध्यमान्तं त्रयं [1]त्रयः ॥ ९२ ॥

मध्यातितारपर्यन्तं प्रत्येकमृतुसङ्ख्यया ।
गान्धारे द्वादशगुणमिति प्रोक्तं च शम्भुना ॥ ९३ ॥

स्वरानन्ताः प्रजायन्त ईश्वरस्य महात्मनः ।
पञ्चवक्त्राद्यथा शुद्धा द्वाविंशतिरतः श्रुतिः ॥ ९४ ॥

षड्जे ऋषभगान्धारे मध्यमे पञ्चमे ततः ।
धैवते च निषादे च ह्यनुताराष्टकं भवेत् ॥ ९५ ॥

षड्जादिमध्यपर्यन्तमेकैका तु कला भवेत् ।
पञ्चमस्वरमारभ्य निषादान्तं कलाद्वयम् ॥ ९६ ॥

अनुषड्जानुतारं वा मात्रा द्वादशतो भवेत् ।
इति देवि समाख्यातं श्रुतिद्वाविंशकं पुरा ॥ ९७ ॥

कला सरीगमे चैव द्विकला च पदानि च ।
अनुषड्जे द्वादश कला अवर्णसहितास्ततः ॥ ९८ ॥

तालस्य हस्ताभिनयं श्रुतीनां गणना तथा ।
एतद्रहस्यं प्रेम्णा ते मया कथितमम्बिके ॥ ९९ ॥

एवं क्रमाच्छ्रुतीनां तु ज्ञात्वा सङ्ख्यां महेश्वरि ।
गीतानुसारिणामेवं तालानां गणयेत् कलाम् ॥ १०० ॥

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे श्रुतिप्रस्तारो नाम सप्तमोऽध्यायः ॥

---

1. B 'मध्यमान्तत्रयं युतं' for 'मध्यमान्तं त्रयं त्रयः'

॥ अथाष्टमोऽध्यायः ॥

मूर्छनां श्रोतुमिच्छामि विस्तरेण महेश्वर ।

ईश्वरः—

सप्तस्वराणां नामादि वर्णारोहावरोहतः ॥ १०१ ॥

सप्तधा द्विगुणाख्यानात्संभूता देवि पार्वति ।
अष्टाधिका(थ)मूर्छनानां नवतिर्देवि जायते ॥ १०२ ॥

जातमेकोनपञ्चाशत् आरोहात्तानमीरितम् ।
अवरोहेण यज्जातमवत्तानं तु तद्भवेत् ॥ १०३ ॥

स्वरवर्णम्

सरिगमपधनि :—१. रिगमपधनि[1]
२. सगमपधनि
३. सरिमपधनि
४. सरिगपधनि
५. सरिगमधनि
६. सरिगमप(ध)नि
७. सरिगमपधे (निना) [त्या] रोही च

तद्वत् क्र(म)[मात्]–१. धप(ग)मगरिस
२. निपमगरिस
३. निधमगरिस
४. निध(स)[प]गरिस
५. निधप(ग)[म]रिस
६. निधप[म]ग(रि)स
७. निधपमग(स)[रि]

(निधपमगरिस। निधपमगरिस)—अवरोही च

1. These are Shāḍava Krama Tānas.

स्वराणां सप्तधारोहावरोहः स तु मूर्छना ।
एषां स्वराणां प्रत्येकम् आरोहात्तान उच्यते ॥ १०४ ॥

इत्येकोनपञ्चाशज्ज्ञातव्यं स्वरमण्डले ।

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे मूर्छनाक्रमो नामाष्टमोऽध्यायः ॥

॥ अथ नवमोऽध्यायः ॥

चतुर्दशैव कोष्ठानि क्रमाद्वीथीषु सप्तसु ।
साध्यादयः स्वरास्तेषु स्वराः षण्णवतिस्त्विह ॥ १०५ ॥

एकैकं श्रुतिविद्धाः स्युः साध्याः कोष्ठेषु वक्रतः ।
कोष्ठमष्टममारभ्य साध्येषु श्रुतिसप्ततः ॥ १०६ ॥

वीथ्यन्ते षट्श्रुतिस्थाः स्युर्न्यूनास्ते रिगमाः पधौ ।
कोणावसानभावात्तु निषादो नैव विद्यते ॥ १०७ ॥

तस्मात् षण्णवतिस्तन्व्यां चोदितास्तानमण्डले ।
इत्थं मिते मण्डलेऽस्मिन् स्वरश्रुतिविभेदनम् ॥ १०८ ॥

इत्येतद्देवि ते प्रोक्तं तानमण्डलमुत्तमम् ॥

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे मूर्छना गेयप्रकरणं नाम नवमोऽध्यायः ॥

॥ अथ दशमोऽध्यायः ॥

वीथीषु सप्तसु चतुर्दश कोष्ठक्लृप्त्या
कोष्ठानि चाष्टनवतिस्वरसंभवानि ।
आरभ्य मध्यममिहाधिपतिः स्वरः स्या-
द्वीथीशिरस्सु सकलेष्वपि तत्र तत्र ॥ १०९ ॥

ब्रह्माणी मण्डलं चेति तन्व्यः पञ्चोत्तरं शतम् ।
न्यूनपञ्चाशदायामविस्तारं चतुरश्रकम् ॥ ११० ॥

अनुतारमपेक्ष्यैव कोष्ठान्ते तत्पुरस्सरम् ।
मध्यमतं(त्रि)[त्री]श्रुतयो नीचायाः प्रथमतन्त्र्याः स्युः ॥ १११ ॥

मध्यमतस्त्रीणि स्युः सरिगमपधतः क्रमादेवम् ।
पधनिसरिगे क्रमोऽयं नीत्वा पञ्चोत्तरे शतके ॥ ११२ ॥

तुल्ये कलाश्रुतिरिति चित्रमिदं मण्डलं कलितम् ।

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे मूर्छनामण्डललक्षणं नाम दशमोऽध्यायः ॥

॥ अथैकादशोऽध्यायः ॥

प्रणिपत्य महेशानी शम्भुमासीनमन्तिके ।
पप्रच्छ ब्रूहि शुद्धान् वै रागान् त्वन्मुखसंभवान् ॥ ११३ ॥

ईश्वर उवाच—

श्रृणु देवि मया पूर्वं सप्त सङ्कोचिताः स्वराः ।
प्रातिलोम्यानुलोम्येन स्वरजा वर्ण्यते ततः ॥ ११४ ॥

ममापगममा गागा पममा पगरीगम ।
सागगगगामापा गपापाधधनीनिनि ॥ ११५ ॥

धधाधा इत्ययं कामो (दवि)[ऽन्धाळि]नामा समीरितः ।
ससगामा सरीसासा पपारिरि ततोन्धला ॥ ११६ ॥

धधागगारिसा मध्यगान्धारसंज्ञितः[परः] ।
दिसनीपापमापम्मा गगमा शाह्व(यर)[री][1]ततः ॥ ११७ ॥

गामगारिरिरीसासा ससानिनिनिसाधधा ।
[2]काबार्तिरेवमुक्तोऽयं नागध्वनिरथोच्यते ॥ ११८ ॥

---

1. This raga is called 'शाह्वरी' or 'शकरी' in the description of Janya Ragas in sl. 158.

2. This raga is called खंबावती in sl. 159.

रिमगारिरिमागागा मगरीरिरिगारि सा ।
गगाधधपपा गाप पपपा धधपम्मदाम् ॥ ११९ ॥

एवं दिव्यावती प्रोक्ता प्रोच्यतेऽथ तरङ्गिणी ।
साससारिगमागारीरिसरीमाससा ततः ॥ १२० ॥

सारिमापमगारी स साससेति(रु)[कु]रुञ्चि(ता)[का][1] ।
सानिनीधधपापारा[2]पापपा निधपारगाः ॥ १२१ ॥

नेतिमल्ला ततः प्रोक्तो मेघरञ्जी समीर्यते ।
सरीगमामपापापापपापतिभिरीमिताः ॥ १२२ ॥

वृषगन्धामार्ग(व)[पञ्च]पुलिन्दी[2]काम[दा]न्धला ।
गन्धाराह्वेरितं वार्ति सर्पिर्दिव्या तरङ्गिणी ॥ १२३ ॥

कुरु(ण्ठी)[ञ्ची] मल्लमेघाख्यो धातुपञ्चम आहिरः ।
तुरगी मधु पौराणी दिवी सैन्धवगान्धिके ॥ १२४ ॥

स्वभावनयचोगारी तांकस्योत्फुल्लिका ततः ।
अम्बिका वेदसत्यं च कामं धूमं च पिङ्गलम् ॥ १२५ ॥

एते षट्त्रिंशदाख्याताः शुद्धा रागास्तु पार्वति ।
उत्पत्तिमेषां वक्ष्यामि स्वरजातिमनन्तरम् ॥ १२६ ॥

ससनीरिगरीपापमपामबृषभाह्वयः ।
ससनीधममागागमपपासरिसा ततः ॥ १२७ ॥

रक्तगान्धाररागोऽयं मार्गरामस्तु कथ्यते ।
धधापपधपागाग सगगा मम इत्यसौ ॥ १२८ ॥

गगमारिरिरी रारिमपगा गग इत्यपि ।
पञ्चरागस्त्वयं देवि पुलिन्दी मगारिसारिस ॥ १२९ ॥

---

1. This raga is called 'कुरुञ्ची' in sl. 162 and in 'C'

2. The ten Ragas from कामोद to मेघ have already been described and they are repeated in the list.

इत्येवं कथिता धातु[रागो] गौडस्ततो भवेत् ।
धधनीसाधधापापा· पमारीरिग इत्यपि ॥ १३० ॥

धातुगौडस्त्वयं देवि पञ्चमं तु ततः शृणु ।
सासासरिरिगागाममापपापपधापमा ॥ १३१ ॥

गसा पञ्चमरागोऽयमाहिरश्चोच्यते क्रमात् ।
रिगारिरिरिगारीरि गारिरीगा रिरी ततः ॥ १३२ ॥

पाममारिगरीरी स रिगमैस्तुरगी भवेत् ।
गमगा सरिगा माध पामगारिग इत्यपि ॥ १३३ ॥

एषा मधुकरी प्रोक्ता पौराणी सम्यगुच्यते ।
ससरीरिरिरी गाग गगारि गगमामग ॥ १३४ ॥

पसाससससरीरीरि दीवीरागस्ततो भवेत् ।
रिरीगमागमापापगगगासारिरिर्भवेत् ॥ १३५ ॥

सानीधपा धधनिसा रिगमा सैन्धवी ततः ।
पपामगममागागरिरिरीरिससासस: ॥ १३६ ॥

गन्तिका(रो)मोदमुक्तोऽयं स्वभावक्रीरथोच्यते ।
रिरीगारिरिमामामगारिरीगारिरीस्ततः ॥ १३७ ॥

मापपामगरीरीरिगरिसा नयन(की)[क्रि]या ।
पपाधधपपामागगरिरीगगरी ततः ॥ १३८ ॥

चौहार्तिरेवमुक्तोऽयं ताङ्गश्यायामथोच्यते ।
मपामगरिगारीगमापमामेगरी गरी ॥ १३९ ॥

सरीगरिधमापामारिगनोत्फुल्लिका ततः ।
पपपामापमा गागगगमागरिरीममा ॥ १४० ॥

एवमेवाम्बिका प्रोक्ता ह्येकत्रिंशदनुक्रमात् ।
उपदिष्टैर्मया पूर्वमृषिभिः समुदीरिताः ॥ १४१ ॥

मयैव तुभ्यं कथिता रागाः पञ्च महेश्वरि ।
अप्रसिद्धाभिधानांस्तान् शृणुष्व गदतो मम ॥ १४२ ॥

वेदः सत्यं च कामं च धूमं पिङ्गलमेव च ।
मयैव पञ्चभिर्वक्त्रैः सृष्टाः पूर्वं कुतूहलात् ॥ १४३ ॥

एतेषां वक्ष्यते देवि पञ्चानां लक्षणं मया ।
उच्चारणादुदात्तादिस्वरै रागस्य संभवात् ॥ १४४ ॥

तस्माद्वेद इति ख्यातः प्रणवद्वयसंयुतः ।
उदात्तेनानुदात्तेन स्वरितेन च येन च ॥ १४५ ॥

गीयमानतया वेदमित्याहुः प्रथमं जनाः ।
सत्यस्य भेदाः सप्त स्युरेकोदग्रगतिः स्मृता ॥ १४६ ॥

चतुष्पाद्यष्टपादी च द्विधारोहावरोहतः ।
एकपादी द्विपादी च प्रोक्तमेकैकमम्बिके ॥ १४७ ॥

कामस्य पञ्चधा भेदाः कथ्यन्ते गिरिकन्यके ।
स्पर्शद्विगुणके द्वे च तस्यारोहावरोहतः ॥ १४८ ॥

अर्धमध्यावरोहेण भवेदेकैकमम्बिके ।
अञ्जसा त्वेकमुद्भूतमेभिः पार्वति पञ्चधा ॥ १४९ ॥

धूमरागो भवेदेको द्विविधं पिङ्गलं तथा ।
पञ्च रागा इति प्रोक्ता ह्येकत्रिंशदथोच्यते ॥ १५० ॥

सप्तस्वराणां ज्ञातव्यं प्रातिलोम्यानुलोम्यतः ।
अतः संभूय शुद्धास्ते षट्त्रिंशत्सङ्ख्ययोदिताः ॥ १५१ ॥

सालगस्य भवेदेकमुत्पत्तिः कमलानने ।
कामे मालवकेदारश्रीच्छायाङ्गचः समुत्थिताः ॥ १५२ ॥

अष्टभेदा वराटी स्याद्धूमे देशादिकाः क्रमात् ।
वृषे तु ललिता काली नीचमङ्गलकैशिका ॥ १५३ ॥

रक्तगन्धाररागस्तु[रागात्तु] मध्यमादिः समुत्थितः ।
मार्गरागो वन्ध्य एव तत्र जन्म न कस्यचित् ॥ १५४ ॥

पद्मे कन्नटवंकालदाक्षिणात्ये समुत्थिते ।
मञ्जरी[1] द्रावणी श्रीकण्ठो नादान्तरिता ततः ॥ १५५ ॥

पुलिन्दी स्वरसंभूताश्चत्वार इति कथ्यते ।
सौराष्ट्रेव गुप्तौ गौर्जरिः पूर्वयुतरीति गौडाः स्युः ॥ १५६ ॥

कामोदधिस्वरभवाः पञ्चैते वारिधाविवा[2] अमृतला ।
अन्धाडयामत्र संजातो हिन्दोल इति कथ्यते ॥ १५७ ॥

माध्यगान्धाररागस्तु वन्ध्य इत्यभिधीयते ।
शाह्वर्यास्तु[3] समुद्भूता मल्हरी [4]चाहितापि च ॥ १५८ ॥

कम्बावतीभवा नाट्टा मालवश्रीर्मुखारिका ।
नागध्वनौ तु वङ्गाल सोमरागोऽथ तुण्डिका ॥ १५९ ॥

दीव्यावत्यास्तगलगो घण्डिकाराग इत्यसौ ।
देशा भूपालदेवक्या वेला शाखाम्बुधिस्ततः ॥ १६० ॥

तरङ्गिण्यास्समुद्भूताः पञ्चैते रागपुङ्गवैः ।
छायालककुरुञ्जी च सुद्धाहिन्यथ देशिका ॥ १६१ ॥

कुरुञ्जी स्वरसंभूताः स्त्रिय इत्यभिधीयते ।
भल्लातके समुद्भूता श्रीकण्ठ इति च स्मृतम् ॥ १६२ ॥

मेघरूज्यां वसन्तस्तु धम्माली च समुत्थिताः ।
गौडकण्ठ्या गौडाभ्यां दीपपूर्णादिके क्रमात् ॥ १६३ ॥

धातोः शौण्डः समुद्भूतो पञ्चमेन तु कश्चन ।
छायागौडश्च गौरी च साल्गो भैरवस्ततः ॥ १६४ ॥

गुण्डक्री चैव चत्वार एवमाहिरसंभवाः ।
तुरगी स्वरसंभूताच्छलिका राग इत्यसौ ॥ १६५ ॥

---

1. C. पद्मिनी.

2. A. half-sloka appears to be missing here.

3. B. 'शक्कर्यास्तु'

4. C. वाहितापि

वन्ध्या मधुकरी च्छाया पौराणी स्वरसंभवा ।
मगधेन ससौराष्ट्रा हिनामा(?)इति च क्रमात् ॥ १६६ ॥

वीथीस्वरसुसंभूतः कोलाहल इति स्मृतिः ।
गौधः सैन्धवसंभूत एह्वान्धरणगौडकौ ॥ १६७ ॥

गन्धीकामोदरागे तु नीलोत्पल इति स्मृतः ।
नेत्रक्रीस्वरसंभूता रामक्रीरिति कथ्यते ॥ १६८ ॥

चौहारिरेव ताङ्गेशी स्वभावक्री च वन्ध्यका ।
वसन्तोल्लुण्ठिकायां तु महुटीरागसंभवः ॥ १६९ ॥

अम्बिका स्वरसंभूता सन्नाशी शुद्धभैरवौ ।
वेदः सत्यं विना रागाश्चतुस्त्रिंशदिहेरिताः ॥ १७० ॥

शुद्धास्तेभ्यः समुद्भूताः सरागा अष्टषष्टिका ।
शुद्धसालगयोर्जातो वसन्तो नवषष्टिकः ॥ १७१ ॥

द्वात्रिंशदवशिष्टास्तु रागे वेदे समुत्थिताः ।

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे शुद्धरागलक्षणं नाम एकादशोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्वादशोऽध्यायः ॥

एतेषां छायया जाताश्छायालकसमाह्वयाः ।
असङ्ख्यातास्तु ते तेषु शतमेकोत्तरं क्रमात् ॥ १७२ ॥

रागाङ्गरागा भाषाङ्गक्रियाङ्गादिभिरीरिताः ।
तानहं संप्रवक्ष्यामि यथावदनुपूर्वशः ॥ १७३ ॥

मध्यमादिश्च देशीयहिन्दोलस्(तुड्डि)[तोडि]नामकः ।
वराटी मालवश्रीश्च श्रीवे(का)[गा]लक(गो)[गु]र्जरी ॥ १७४ ॥

शङ्कराभरणाख्यश्च धन्याशी देवशाखिका ।
गौडश्च भैरवी चैव सोमो घण्टावती ततः ॥ १७५ ॥

घण्टिका गुण्डकी चैव कैशी शुद्धवराटिका ।
रागाङ्गान्येवमुक्तानि विंशतिस्तदनन्तरम् ॥ १७६ ॥

भाषाङ्गानि २०

ललिताख्या ततो वेलावली द्राविणिनामकाः ।
नट्टनारायणा पश्चाद्दाक्षिण्याश्च ततः परम् ॥ १७७ ॥
बृहती तदनुप्रोक्ता श्रीकण्ठः पलमञ्जरी ।
भम्माली च तथा सुद्रा फनी[1]शाखाम्बुधिस्ततः ॥ १७८ ॥
सालवाहिनिसौराष्ट्रौ कालिन्दीसुरसैन्धवी ।
देशाम्री चैव कर्णाट वं(का)[गा]लो भाषितैव च ॥ १७९ ॥
गोलीति भाषांगान्येवं विंशतिः कथितान्यथ ।

क्रियाङ्गानि २०

छायाङ्गी[2]कैशिकी चैव नादान्ताच्छलिकेति च ॥ १८० ॥
नीलोत्पली च गान्धारी मगधाख्यस्ततः परम् ।
कोलाह(लो)[ल] एल्लहश्च गलरञ्जकनामकः ॥ १८१ ॥
कुरुन्दो ललिता चैव भैरवाख्योऽथ मल्हरी ।
छायागौडश्च गोडश्च गौरी पूर्णादिका ततः ॥ १८२ ॥
नाडिकाख्या मुहुरिका महाराष्ट्री ततः परम् ।

उपाङ्गानि ४१

क्रियाङ्गा विंशतिः प्रोक्ता उपाङ्गो (अ)[ह्यं]थ वक्ष्यते ॥ १८३ ॥
दक्षिणाख्यश्च सौराष्ट्रस्तथा मालवगौडकः ।
तलाख्यो[3] रामकृतिरवसानं च नाङ्गुली ॥ १८४ ॥

---

1. B. 'फीनी' for 'फनी'
2. B. 'हायाङ्गी' for 'छायाङ्गी'
3. C. 'स्रगलाख्यो' for 'तलाख्यो'

प्रतापाक्षी वेशरश्च प्रतापश्शृङ्गिनामका ।
नृवला वली भैरवश्च सिंहाली देवबालकः ॥ १८५ ॥

वङ्गाली माळवी[1]पा(दि) [डी] वङ्गालो घूर्जटीरीततः ।
छायन्दरिनामा च सुभगी गद्यरागकः ॥ १८६ ॥

तथा ध्वनिविलासश्च स्वरां(गान्मग्नि) [जो भृङ्गि][2]नामकः ।
उन्मत्तरागा इत्येव चत्वारिंशदुपाङ्गजाः ॥ १८७ ॥

सम्भूयैकोत्तरशतं जन्मसंबन्धजा स्मृताः ।
रागच्छायानुकारित्वाद्रागाङ्गानि विदुर्बुधाः ॥ १८८ ॥

रागे मनोगते चापि शनैर्य उपलभ्यते ।
स तु भाषाङ्ग इत्युक्तः क्रियाङ्गस्त्वथ कथ्यते ॥ १८९ ॥

रागे जातेऽपि शनकैर्गतागतिविधानतः ।
क्रियाङ्गस्योपलब्धिः स्यादुपाङ्गस्त्वथ वक्ष्यते ॥ १९० ॥

उपसामीप्यतो वृत्ते रागानामप्युपाङ्गता ।
सम्भूयैकोत्तरशतं शुद्धछाया समीरिताः ॥ १९१ ॥

येषां तु जननी तावत्स्वरजातिरुदीर्यते ।
शुद्धं च शिवरूपेण शक्तिरूपेण सालगम् ॥ १९२ ॥

द्वयोर्मिश्रं तु सङ्कीर्णमतस्ते त्रिविधा मताः ।
वराटीललिताभ्यां च शुद्धाद्वृषभरागतः ॥ १९३ ॥

उत्पन्नोऽयं वसन्तश्च संकीर्णत्वेन लक्ष्यते ।
सरीगमपधन्नीस सगसा सा तु मध्यमः ॥ १९४ ॥

ससमागगमा पापा मगादेशीति कथ्यते ।
सगसागरिगा चैव हिन्दो[ल]स्तु भवेत्ततः ॥ १९५ ॥

---

1. C. 'चाद्री' for 'पादि'
2. C. 'स्वराङ्गो मृङ्गि' for 'स्वराङ्गान्मग्नि'

[1]सनिन्धपगरिंकाग सा तु (स्त्री) [श्री ?]ति निगद्यते ।
रिगमूनं यथामार्गं [2]पदाग्रे जायते ततः ॥ १९६ ॥

सनिंदपं मगरिसा गसा (तुण्डी) [तोडी] निगद्यते ।
रिगमूनं यथामार्गं मालवश्रीरिसादिभिः ॥ १९७ ॥

सनिन्धपं मापाधैश्रीरागस्त्वभिधीयते ।
पपाममगरीसासैर्वङ्गालः कथितो बुधैः ॥ १९८ ॥

धनीधसनिपापम्म गरीभिश्शुद्धगुर्जरी ।
सनिन्धपा[3]म[ग]सरिगदैश्शङ्करभूषणम् ॥ १९९ ॥

सगं सम पुनः कुर्याद्धन्नासी जायते ततः ।
सनिन्धपैर्मगरिकैः देशाखी[क्षी]मिश्रमम्मपैः ॥ २०० ॥

सरिसा गरिसा पापा स गौडं जायते ततः ।
मगगा मौमपा धैसा प्रोक्तोऽयं भैरवी ततः ॥ २०१ ॥

सनिन्धपं मगरिमं सोमरागस्ततः परम् ।
सगमा मपगाधैसा घण्टारागससा ततः ॥ २०२ ॥

सरिगागमगा पापा स देशीरागसंज्ञकः ।
गगाममरिगामागाधमगुण्डक्रिया ततः ॥ २०३ ॥

सगम्मपगमा[4]पापा कैशिकारागमामगः ।
ततः परं वराटी च सनिन्[5]धमपगारिसा ॥ २०४ ॥

संपूर्णस्वरसम्भूति नाटे ग[6]निसनीगमाः ।
सगमन्निगमं पादा रिरिसा ललिता ततः ॥ २०५ ॥

---

1. This line is not found in B and C.
2. B and C. 'वराटी' for 'पदाग्रे'
3. C. 'मगसरीगसैः' for 'मसरिगदैः'
4. B. 'पामा' and C. 'पागा' for 'पापा'.
5. C. 'धपम' for 'धमप'
6. C. 'रि' for 'नि'

सनिन्धपं मगरिमं वेलावली ततः परम् ।
समगा पम[1]गा(सा)मा सा प्रोक्तेयं द्रावणी ततः ॥ २०६ ॥

नट्टनारायणी रागो गरिसा पमसामपाः ।
समगं पमगं सारिरिरिंसा[2](दि)[द]क्षिणा ततः ॥ २०७ ॥

सनिन्धपं सरिगपा बृहती राग उच्यते ।
(गि)[ग]रिसम्मरिसा धैसा श्रीकण्ठः प्रोच्यते ततः ॥ २०८ ॥

सरिगापमगा सासा निधपा मगगा ससा ।
[3]श्रीकण्ठ(स्ये)[स्त्वे]व मु(ष्को)[क्तो]ऽयं प्रयु(क्ते)[क्तो] हलमञ्जरी ॥ २०९ ॥

सनीमगरि(का)गापा पा(द)[भ ?]म्माली[4]गगमास्त(कम्)[तः] ।
ससना मममा गारिधपं सुद्धाहिनी ततः ॥ २१० ॥

(शाक)[साकां]बोधी[5] समा गापा मपाधैसा ततः परम् ।
धनिसा सनिपा माप सालवाहिनि सासगा ॥ २११ ॥

सगमा[6](ग्रिव)[निम]मापापा सौराष्ट्रा हि ततः परम् ।
कालिन्दीरेव(मुक्तो)[गुप्तो]ऽयं सनिन्धापा सरीगमा ॥ २१२ ॥

सौराष्ट्रसैन्धवी पामा गमा पागा ततः परम् ।
सनिन्धपम्मगरिग देशाखा विश्रमम्म[7]पम् ॥ २१३ ॥

मगारिरि गमापाधै कर्णाटो वंगलस्ततः ।
गगसाममरी पामा गोली रागस्ततः परम् ॥ २१४ ॥

---

1. C. 'गामासा' for 'गासामासा'
2. C. 'द' for 'दि'.
3. C. 'श्रीकण्ठस्त्वेवमुक्तोऽयं प्रयुक्तो' for 'श्रीकण्ठस्येवमुष्कोऽयं प्रयुक्ते'
4. C. 'गमगाः' for 'गगमाः'
5. C. 'कांबोजी' for 'कांबोधी'
6. C. 'निममापासौ' for 'ग्रिवमापापा'
7. B, 'पमम्' and C. 'परम्' for 'मपम्'

सगमा गममा पामा [1]पमच्छायाङ्गितस्ततः ।
धनिसा गरिसा पापा (स)सगसा कैशिकेति च ॥ २१५ ॥

मसाधपागमापामा नादान्तरि ततः परम् ।
गरिसाधनिसामापासरिगाच्छल्लिकस्ततः ॥ २१६ ॥

गरिमासरिमापामा नीलोत्पल्लिगसा ततः ।
सगसामपगान्धारी मगधाख्यस्ततः परम् ॥ २१७ ॥

पमानिगारिसागापा सगसानिगसा ततः ।
धनिसागरिमाधैससगं कोलाहलस्ततः ॥ २१८ ॥

गरिमं प(त)[ध]नी सानी दमपं गमपं(थ)[ध]नि ।
धपंमगमगं रीस्यात् बोडि[2]तध्यस्तगुप्तयोः ॥ २१९ ॥

रिगमून[3]सि(मि)निन्धं च पगंपमगरीसयोः ।
सनिन्धपम्मगरिकं रामक्रीपगरीसकम् ॥ २२० ॥

पवर्गे ललिता जाताश्शुद्धं सनि(द)[ध]पामगाः ।
सनिन्ध[4]ममपाधैस सगंरिपसमंकृतः ॥ २२१ ॥

गौडींमालवजातस्य तद्यस्तं मालवी ततः ।
सगंसमपुनः कुर्या(त्)धन्नाशी जायते ततः ॥ २२२ ॥

क्षीयन्ते च कलामष्टस्वरं कर्णाट[5](नील)[गौड]कम् ।
ससारिरींगरीपाप एल्हारागस्ततः परम् ॥ २२३ ॥

धपमंग[6]मधसानिगतुरञ्जकनामकः ।
ससानिनीगामापा गरिसा[7]प कुरुञ्जिका ॥ २२४ ॥

---

1. B. 'मप' for 'पम'.
2. C. 'तद्व्यस्त' for 'तद्धयस्त'
3. C. 'सनिद्धं' for 'सिमिनिन्धं'
4. C. 'पम' for 'मम'
5. B. 'गोलकम्' and C. 'गौडकम्' for 'नीलकम्'
6. C. 'मपंसानि गलरञ्जक' for 'मधसानिगतुरञ्जक'
7. C. 'च' for 'प'

(¹न)[ग]मापधनि(द)[ध]पम भैरवाख्यस्ततः परम् ।
सनिन्धपं मगरि²(क)[ग]रिपं गरिसमल्हरी ॥ २२५ ॥

गनिसा धनिसा पापा सगौपूर्णादिराग(³गः)[काः] ।
ससांनिनी गरीमापा नाडिकाख्या स⁴सारिमाः ॥ २२६ ॥

सनिगधरिगापपा मुहरी पगसापमा ।
महाराष्ट्री⁵(स)गपम मा सरिसा गरिसापम ॥ २२७ ॥

धनीससनिगा⁶पामा दाक्षिणाख्यं ततः परम् ।
सरिगं पमगं साधास्त⁷श्रलाख्योनिपाधमः ॥ २२८ ॥

अवसानं निम⁸पमं सरिसं समगं मपः ।
नाङ्गुलीनिधपाधैसै प्रतापाक्षी च कथ्यते ॥ २२९ ॥

सगरीगमपानीस विपरीतं च वेसरः ।
गगमा पगमाधैस प्रतापपगसानि स ॥ २३० ॥

गरीगमरि सानीस⁹ गिरिसश्श्रृङ्गिनामकः ।
निधनी सधनी पामा सिंहावलीमपारिसः ॥ २३१ ॥

पमपापं गलोधैव समपानी ततः परम् ।
गिरिसा मपधाधैस धूर्जटी सगरीमपः ॥ २३२ ॥

---

1. C. 'गमापधनिसापम' for 'नमापधानदपम'
2. C. 'पा' for 'क'
3. B. 'काः' for 'गा'
4. C. 'गा' for 'सा'
5. B omits 'स'
6. C. 'मापादाक्षिणाख्यः for 'पामादाक्षिणाख्यं'
7. C. 'सक' for 'तश्र'
8. C. 'मपं' for 'पमं'
9. C. 'गरिस' for 'गिरिस'

ससमा रिरि[1]पाधैस निपमा च्छायसुन्दरी ।
[2][स]सरीगमपाधैस निधनी सुभगी ततः ॥ २३३ ॥
गमपामपमाधैस गरिसा [3](गत्यरागतः) [गद्यरागकः] ।
धनीससनिधामापा सरीध्वनिविलासकः ॥ २३४ ॥
सगरीरिगपामाप स्वरांगस्समपा[4](ति)[नि] च ।
मपधागपधामोमो गनिसा मृगिनामकः ॥ २३५ ॥
सरिपानिसधामागा उन्मत्तस्सरिगामप ।
शृणुष्वावहिता देवि स[5](गगां)[शशां]काधिकं शतम् ॥ २३६ ॥

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे[6] रागप्रस्ता(र)[रो]नाम द्वादशोऽध्यायः ॥

॥ अथ त्रयोदशोऽध्यायः ॥

रागप्रकाशनायैव रागजा(ती)[ति]रुदीरिता(:) ।
एतेन प्रथमं जातं रूपकत्वेन लक्ष्यते ॥ २३७ ॥
त्रिंशत्संख्यानि (का)[ता]नि स्युः एतेषां लक्षणं ब्रुवे ।
शान्तं शूलिकरं भ्रान्तशशिपद्मं हयान्वितम् ॥ २३८ ॥
दीप्तं शास्त्रं गुरुं हंसं कान्तं सूर्यकरं प्रभुम् ।
धेनु व्योमधृतं नाटयं बालं वृद्धं शुकं भृगुम् ॥ २३९ ॥
हरिजं चरितं कामश्रीर्विलम्बं स्वरूपकम् ।
एतानि (के)[ते]षां नामानि लक्षणं त्वथ वक्ष्यते ॥ २४० ॥
स्वरैश्च षड्जगान्धारपञ्चमैः प्रथमं भवेत् ।
उद्ग्राहा.........न्तर्या(दो)[भो]गस्तु अष्टौ षोडश चाष्टधा ॥ २४१ ॥

---

1. C. 'मा' for 'पा'
2. C. 'सस' for 'स'
3. C. 'गद्यरागकः' for 'गद्यरागतः'
4. C. 'नि' for 'ति'
5. C. 'शशाङ्काधिकं' for 'गगाङ्कधिकं'
6. C. 'छायालगराग' for 'राग'

मात्रा संख्या रसाश्चास्य हास्यशृङ्गारवीरकाः ।
पञ्चसप्ताष्टमात्रासु यतिरत्र प्रचोदिता ॥ २४२ ॥
त्रिंशत्प्रकारभिन्नेन रूपकेन विधीयते ।

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे रूपलक्षणं नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥

॥ अथ चतुर्दशोऽध्यायः ॥

[1](म)[त]दीयस्य स्वरूपं तु ततः परमिहोच्यते ।
हरिणा[2]पि प्रसंज्ञातं मार्धिकं तु ततः प्रियम् ॥ २४३ ॥

कैलासं कोमलं पथ्यसमाख्यं साधनं प्रिया ।
वारुणं सर्वतोज्योतिः सिंहध्वानं भयं श्रियम् ॥ २४४ ॥

रक्षणं वालनं व्योम वरदं कारणं प्रभुम् ।
मङ्गलं भद्रजाकौ च सर्वव्यापीं हयस्य यः ॥ २४५ ॥

कुशलः कु[3](ट)[ह?]रः कुम्भविरलव्यस्तविस्तकौ ।
पन्नगः पवनो भोगी नीलमेघश्शुको भृगुः ॥ २४६ ॥

निर्विकारः स्वयं भाव्यंशक्रः शुक्रः श्रुतिः कृतिः ।
तालजं शब्दकं वाद्यं स्वररत्नं लयं स्वयम् ॥ २४७ ॥

मुग्ध[श्च]निपुणं हैमं मौक्तिकण्डेकिजम्बुकम् ।
म(टि)[ख्य]स्य पडिम(टि)[ख्य]स्य तालभेदस्तु दृश्यते ॥ २४८ ॥

उ[द्]ग्राहान्तर्याभोगेषु दश(धाकौ)[पञ्चैको?]नभिन्नताम् ।
किवनारदसंवादे शिवेनोक्तो ह्ययं क्रमः ॥ २४९ ॥

सरिभ्यांमनिधाभिश्च उ[द्]ग्राहारम्भ इष्यते ।
शशाङ्कान्यर्कपर्यन्त[4]यदनमप्रकीर्तितम् ॥ २५० ॥

---

1. B. 'उभयस्य' for 'मदीयस्य'
2. B. 'विप्रसंजातं' for 'पि प्रसंज्ञातं'
3. B. 'दु' for 'ट'
4. B. 'प' for 'य'

अत्र तावद्विशेषोऽस्ति नृत्ये मूर्तिकलाक्रमात् ।
उ[द्]ग्रहान्तर्यभोगेषु(त्वर्त)[त्वन्तः?]र्याद्विगुणं भवेत् ॥ २५१ ॥

अत्र शान्तं परित्यज्य व्यतिरिक्ता रसा मताः ।
म....येस्या विमूलेन त्रिंशत्ताभिध इष्यते ॥ २५२ ॥

अयमेव क्रमः कार्यं पडिम(टिरा)[ट्यस्य][वा]अपि ।

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे म(टि)[ट्य]लक्षणं नामचतुर्दशोऽध्यायः ॥

॥ अथ पञ्चदशोऽध्यायः ॥

देवं देवी सुखासीनं कैलासे पर्यपृच्छत् ।
भगवन् कथ्यतामष्टचत्वारिंशद्ध्रुवाः क्रमात् ॥ २५३ ॥

ईश्वर उवाच—

श्रृणु देवि त्वया पृष्टं ध्रुवालक्षणमुत्तमम् ।
ध्रुवाविज्ञानमात्रेण फलमिष्टमवाप्नुयात् ॥ २५४ ॥

ध्रुवाः षोडश पाताले कम्बलाश्वतरेरिताः ।
कूर्मरूपं जलबिन्दुवायुमेदं विलाम्बितम् ॥ २५५ ॥

रक्तकायं महाश्वेतं हेम वैरि सुभाषितम् ।
जयरूपं महाकालं पञ्चमं सोमभूषणम् ॥ २५६ ॥

रङ्गवक्त्रं जगन्नाथं गरलं षोडश ध्रुवाः ।
त्रयस्त्रिंशाक्षरारम्भन्यूनपञ्चाशदन्तिकम् ॥ २५७ ॥

कूर्मरूपादिवृद्धिः स्यात् स्वरनाम च कथ्यते ।
अयुतं मोहनं मध्यं जनमोहं च षड्जकम् ॥ २५८ ॥

अन्तश्चक्षुश्च सर्वज्ञ ऋषभोऽष्टस्वराः स्मृताः ।
श्रृङ्गारहास्यकरुणावीररौद्रभयानकाः ॥ २५९ ॥

क्रोधबीभत्समित्येते स्वराणां क्रमशो रसाः ।
इत्थं पातालल्लोकेषु विशेषः परिकीर्तितः ॥ २६० ॥

एकस्वरे त्वेकरसे ध्रुवे विद्धि क्रमात्मिके ।

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे कूर्मरूपादि ध्रुवालक्षण नाम पञ्चदशोऽध्यायः ॥

॥ अथ षोडशोऽध्यायः ॥

ध्रुवः कौस्तुभलोकेशौ गिरीशो लोचनामयः[यौ] ।
लयरूपमहं शान्तं अखण्डमद्वयं द्वयम् ॥ २६१ ॥

अन्यत्र चेष्टितं भीमं सर्वनामं सुमन्दिरम् ।
स्वर्गे प्रवृत्ता इत्येता ध्रुवा षोडश तुम्बुरु ॥ २६२ ॥

षष्ट्यक्षरं समारभ्य पञ्चविवर्धिताः ।
स्वर्गलोके ध्रुवा मानं पञ्चपञ्चत्रिंशद्युतं मतम् ॥ २६३ ॥

गान्धारं सर्वदं कामनाशँ—खगं तथम् ।
भूतेश्वरं जम्बुरूपं शुद्धं क्रौञ्चं सुवैश्यजम् ॥ २६४ ॥

रौद्रं हास्यरसं क्षात्रं विभवं षोडश स्वराः ।
क्रमाद्विद्धि ध्रुवायुक्ता रसा बीभत्सवार्जिताः ॥ २६५ ॥

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे देवलोकध्रुवालक्षणं नाम षोडशोऽध्यायः ॥

॥ अथ सप्तदशोऽध्यायः ॥

अतः परं प्रवक्ष्यामि भूमिलोके ध्रुवाः क्रमात् ।
जयन्तश्शेखरोत्साहो निमलो मधुरस्तथा ॥ २६६ ॥

कुन्तलः कोलकश्चारुनन्दनश्चन्द्रशेखरः ।
कामदो विजयाख्यश्च कन्दर्पो जयमङ्गलः ॥ २६७ ॥

तिलको ललितश्चेति भवेत्षोडशधा ध्रुवाः ।
एकैकाक्षरवृद्धिः स्यात् ध्रुवे तु पदनिर्मिताः ॥ २६८ ॥

अष्टपादाश्च षट्पादा ध्रुवाः संपरिकीर्तिताः ।
उ[द्]ग्राहस्तु द्विपादः स्याद(न्तु)[न्त]री त्वेकपादिका ॥ २६९ ॥

आभोगस्तु द्विपादो वा पञ्चपादोऽथवा भवेत् ।
उ[द्]ग्राहपादयुगलं प्रोक्तं सप्तदशाक्षरम् ॥ २७० ॥

अन्तर्याः स्वरभेदश्च इति भेदश्च जायते ।
आभोगे षोडशकला ध्रुवेति[1] पदनिर्मिताः ॥ २७१ ॥

जयन्तनाम्नस्तु परं ध्रुवायां
ऋषिर्भवेन्नारदनामधेयः ।
ब्रा(ह्मणी)[ह्मी]णी च देवी फलमर्थसिद्धिः
शृङ्गारनामा रस इत्युदीरणम् ॥ २७२ ॥

जयन्तध्रुवायां मगौ मोनयुग्मं
स युग्मं च पादद्वये तुल्यमेतत् ।
दगौ गोनगौ गोरगौ गोमगौ स-
स्ससौ गोन्तरीचिह्नमेवं प्रणीतम् ॥ २७३ ॥

नयन्ताख्यध्रुवायां तु पार्वतीलोचनोभवेत् ।

॥ इति जयन्तध्रुवा ॥

शेखराख्यध्रुवायां तु परं ब्रह्म भवेदृषिः ।
गायत्री देवता तालः सिंहनादः फलं सुखम् ॥ २७४ ॥

शेखराख्यध्रुवायां तु भगौ गौज्ञनसाभगौ ॥ २७५ ॥

भगौगोजरसाभौगः शेखराख्यध्रुवान्तरी ।
आभोगे षोडशकला शेखराख्यस्य लक्षणम् ॥ २७६ ॥

॥ इति शेखरध्रुवा ॥

उत्साहाख्यध्रुवायां तु स्यादृषिर्भव उदाहृतः ।
देवता त्वं हि विरहो रसः (सप्तिः) [सूतिः] फलं भवेत् ॥ २७७ ॥

---

1. B. 'द्वि' for 'ति'

नजभातयजा गा............पत्युगमुत्साह उ[द]ग्रहे ।
नजभातरसालोकस्ससनाललभास्सलः ॥ २७८ ॥
लघुश्च पादयुगलमुत्साहाख्यध्रुवान्तरी ।
उत्साहाख्यध्रुवाभोगमु[द्]ग्राहान्तरिलक्षणः ॥ २७९ ॥
उत्साहाख्यध्रुवा ताल उ[द्धट)[द्धट्ट]स्साष्टपादिका ।

॥ इत्युत्साहध्रुवा ॥

निर्मलाख्यध्रुवायां स्यात्कपिलो ऋषिरीरितः ॥ २८० ॥
हयलीलाफलं वस्त्रं लक्ष्मीर्देव्यद्भुतो रसः ।
नयसारसमालोगो निर्मलो ग्रहवत्पुरा ॥ २८१ ॥
निर्मलो ग्रहवत्पादो न्यासाः पञ्चर(ग)णा इति ।
कथ्यन्ते निर्मलान्तर्योः नयनाजगमा(व)[घ ?]गाः ॥ २८२ ॥
जगसा रगलानोनो ननौ पादाः परं ततः ।
उ[द्]ग्रहान्तारिमानं स्यादाभोगे निर्मला ध्रुवे ॥ २८३ ॥

॥ इति निर्मलध्रुवा ॥

माण्डव्योऽस्य ऋषिर्देवि मङ्गलाप्यद्भुतो रसः ।
एकतालं फलं श्रेष्ठं षट्पादे मधुरध्रुवे ॥ २८४ ॥
ममगातगगंमोगो मगगा मधुरादिवत् ।
मगामोगोगमौ मोमो मगणो मधुरान्यवत् ॥ २८५ ॥
मयजा गगया मोमो गान्तर्या मधुरध्रुवे ।
आदो गवादो मधुर उद्ग्राहान्तरिलक्षणे ॥ २८६ ॥

॥ इति मधुरध्रुवा ॥

कुन्तलाख्यध्रवे देवी कौमारी काश्यपो ऋषिः ।
भयानकः फलं लक्ष्मी रतिलीलश्च तालकः ॥ २८७ ॥
कुन्तलस्योद्ग्रहद्वन्द्वे तधजातमतारगाः ।
अन्तर्या कुन्तलस्सैव तयजातममानगौ ॥ २८८ ॥
लश्चा(भीग्रभूये)[भोग भुवो]मानमु[द्]ग्रा[हा]न्तरिलक्षणम् ।

॥ इति कुन्तलध्रुवा ॥

कोमलाख्यध्रुवे देवी लक्ष्मीर्जह्नु ऋषिर्भवेत् ॥ २८९ ॥
....लश्च तालः स्यात् [फ]लमायूरसोद्भुतः ।
कोमलाख्यध्रुवे मेमा मोताररजमाल(ब)[ग]म् ॥ २९० ॥
उद्ग्रहौ चान्तरी तुल्यमाभोगत्रितयं तथा ।

॥ इति कोमलाख्यध्रुवा ॥

चारुध्रवे ऋषी रुद्रस्तालश्च हरिनन्दनः ॥ २९१ ॥
रसो बीभत्स एव स्यात् फलं राज्यं त्वमीश्वरि ।
चारुग्रहद्वये मो मो गनजाननजालगौ ॥ २९२ ॥
चर्वन्तर्याम्तनौ नो गो नसलानमलानला ।
नतलागयथा पूर्वं आभोगत्रितयं भवेत् ॥ २९३ ॥
उ[द्]ग्रहान्तरि यावत्स्यात्तावदाभोगसंहतिः ।

॥ इति चारुध्रुवा ॥

नन्दनाख्यध्रुवे देवी मालिनी गौतमो ऋषिः ॥ २९४ ॥
तालःस्या[न्]नन्दनश्शान्तो रसश्च फलमुत्तमम् ।
नन्दनाख्यध्रुवे सौलो लताल[–]गमागमाः ॥ २९५ ॥
गुरुश्चाथ भमौ लौ(ण)[ज?] सजवाननमाललः ।
भनगावन्तरी प्रोक्तमाभोगत्रितयं समम ॥ २९६ ॥

॥ इति नन्दनध्रुवा ॥

चन्द्रशेखरसंज्ञायां ऋषिः स्याच्चन्द्रशेखरः ।
देवी त्वं स्या रसो हास्यं क्रौञ्चतालः फलं सुखम ॥ २९७ ॥
चन्द्रशेखरसंज्ञायां नयभाजभनौ जभः ।
लौग्रही सननसा नलसा सजजालनः ॥ २९८ ॥
न(स)सा सानसजा प्रोक्तं अन्तर्याभोगवत्त्रयत् ।

॥ इति चन्द्रशेखरध्रुवा ॥

कामदाख्यध्रुवे देवी वैष्णवी रक्ष्यतालकः ॥ २९९ ॥

ऋषिर्वसिष्ठो हास्यं च शान्तश्च विजयः फलम् ।
कामदो[द]ग्रहयुग्मे तु ममभा तनगाश्चनः ॥ ३०० ॥
ततगाश्चान्तरी रोयो नजरा जरगास्सरः ।

॥ इति कामदध्रुवा ॥

विजयाख्यध्रुवे देवी वाराही नारदो ऋषिः ॥ ३०१ ॥
बीभत्सशान्तौ तालश्च सलीलास्संपदः फलम् ।
विजयो ग्रहयुग्मे सममनान सलारयः ॥ ३०२ ॥
अन्तरी च तथा प्रोक्तं स्वरभेदोऽत्र जायते ।

॥ इति विजयध्रुवा ॥

कन्दर्पाख्यध्रुवे देवी काली च हरितो ऋषिः ॥ ३०३ ॥
भयं हास्यं च तालं तु श्रीरङ्गः फलमुर्वरा: ।
कन्दर्पो ग्रहयुग्मे तु न भरागनभानतः ॥ ३०४ ॥
कोन्तर्यातनभारोगो नभनातततातत: ।
लघुर्गुरुःस्यादाभोग[1](नि)[त्रितयं] पूर्ववत्स्मृतम् ॥ ३०५ ॥

॥ इति कन्दर्पध्रुवा ॥

जयमङ्गलदेवी स्याच्चामुण्डीतु शिवो ऋषिः । •
तालश्चचत्पुटश्शान्तो रसो रलं (रसो)[फलो] भवेत् ॥ ३०६ ॥
जयमङ्गलसंज्ञायां ननयातललासभः ।
न यभाप्रथमे पादे द्वितीये न समातनः ॥ ३०७ ॥
मोनयस्सलला प्रोक्तमेवमु[द्]ग्रहलक्षणम् ।
जायते त्वन्तरीयुग्मे नयमाभमनाय[2]रः ॥ ३०८ ॥
रजराम भराजारौ कोलो लततरालल: ।
नय गागस्तथा भोगे तुल्यं पादचतुष्टयम् ॥ ३०९ ॥

॥ इति जयमङ्गलध्रुवा ॥

---

1. B. 'त्रि' for 'नि'
2. B. 'प' for 'य'

तिलकाख्यध्रुवे देवी रतिः कामऋषिर्भवेत् ।
शृङ्गाख्यं करुणाख्यं च तालः स्त्रीसंगमः फलम् ॥ ३१३ ॥
तिलकाख्यो ग्रहे पादाश्चत्वारो भिन्नवृत्तयः ।
न मगा सतजालोसस्समनालगमूलवत् ॥ ३१४ ॥
समभा भजनाभो स जसलाः प[द्]द्वितीयवत् ।
गनसा मजसा तो[1] तनभलाः पत्तृतीयवत् ॥ ३१५ ॥
नमरायन[2]भाभोभरजलाः पच्चतुर्थकः ।
नसता भगलाभोभ जमगागमनालमः ॥ ३१६ ॥
लघुर्द्वयमिति प्रोक्ता तिलकाख्यध्रुवान्तरी ।
उ[द्]ग्रहान्तरिमानं स्यादाभोगत्रितयं ततः ३१७ ॥

॥ इति तिलकध्रुवा ॥

ललिताख्यध्रुवे देवी काली स्यान्माण्डको ऋषिः ।
बीभत्सहास्यकरुणाः फलं श्रीः सिंहनन्दनः ॥ ३१८ ॥
ललितो ग्रहयुग्मेन भनराजयतावभः ।
जलगास्त्वथ मोनो स जमरा रमभारजः ॥ ३१९ ॥
सगणश्चान्तरी प्रोक्ता आभोगत्रितयं समम् ।

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे ध्रुवालक्षणं नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥

॥ अथाष्टादशोऽध्यायः ॥

देव्युवाच—

भगवन्भवता प्रोक्ताः शुभाः प्रीतिफला ध्रुवाः ॥ ३२० ॥
त्रिपदा लक्षणं ब्रुहि सर्वकामफलप्रदम् ।

ईश्वर उवाच—

त्रिपदं त्रिपुरं हंसं गौरीनन्दनकारणे ॥ ३२१ ॥

---

1. B. 'ती' for 'तो'
2. B. 'नये' for 'यन'

मतमाननगायोरगुरुश्चाभोगके चरः ।
ररजाभक्रमात्प्रोक्तं करुणं व्याधिनाशनम् ॥ ३४१ ॥
नवसूत्रिपदाख्येषु रसःस्वेष्टो विधीयते ।

॥ इति औमापते गीतशास्त्रे त्रिपदालक्षणं नाम अष्टादशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकोनविंशोऽध्यायः ॥

अड्डताली वितालश्च सुभगं सोमभूषणम् ॥ ३४२ ॥
सुललामं करालश्च बुभुकं चेति सप्तधा ।
अड्डताल्यान्तमौ व्योम यो ग्रहे तान्तरी भवेत् ॥ ३४३ ॥
मास्सप्त रलगा पश्चात् र[1]भभाग [2]ममाय च ।
अड्डताली विताले सौ लगौ सौ ज्ञमनरान्तरी ॥ ३४४ ॥
तोयसः भौनभौ स[3]क्तभागोरलघुरित्यन्तरिर्भवेत् ।
आभोगे नतरासौभ वितालं विजयप्रदम् ॥ ३४५ ॥

॥ इत्यड्डतालीवितालौ ॥

सुभगे यनतालोज भललावुद्ग्रहे पुनः ।
अन्तर्यान्नौतनतजास्तनजा ननसाललः ॥ ३४६ ॥
आभोगो नतनानोजजयलालः क्रमात्सुखम् ।

॥ इति सुभगम् ॥

सोमभूषणगीते स्यात् भजजालरनाभगौ ॥ ३४७ ॥
अन्तर्यान्तरसानोस भतलागोऽथ कथ्यते ।
आभोगे सभनालोन जनगागः फलं सुखम् ॥ ३४८ ॥

॥ इति सोमभूषगम् ॥

---

1. B. 'ममा' for 'भभा'
2. B. 'र' for 'म'
3. B. 'ल' for 'क'

सुलला(भि)[मे]गगौ तोभतनगावुद्ग्रहेन्तरी ।
लभयासररानोसयनराः पुनरन्तिमे ॥ ३४९ ॥
रनजाससभाः प्रोक्तं सुललामं जयप्रदम् ।

॥ इति सुललामम् ॥

कराले भचतुष्कं च सोलकोद्ग्रह अन्तरी ॥ ३५० ॥
रजलातजलाभोनजयनासल पश्चिमे ।
नौत[1]लास सजालश्च कराल शत्रुनाशनम् ॥ ३५१ ॥

॥ इति करालम् ॥

बुभुक्के नयनालोभ ननलालस्तथोद्ग्रहे ।
अन्तर्यां भजसाभोगनसनानलभा भसः ॥ ३५२ ॥
आभोग उद्ग्रहसमः प्रोक्तं बुभुकवर्धनम् ।

॥ इति बुभुक्कम् ॥

उर्व्यालोलावड्डताल्यां स्वर्गे त्वाभिर्लघुर्भवेत् ॥ ३५३ ॥

॥ इति सप्तविधा अड्डताली ॥

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे अड्डतालीलक्षणं नाम एकोनविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ विंशोऽध्यायः ॥

एकताल्युद्ग्रहाभोगौ चतुर्मात्रौ प्रकीर्तितौ ।
अन्तरी स्यादष्टमात्रा बहुभेदैकतालिका ॥ ३५४ ॥
एकमात्रैकताली स्यात्त्वेष्टारसगणास्त्विह ।
ध्रुवताले लगौ सोऽयं लम्बु स्याद्गीतमानग[2]भ् ॥ ३५५ ॥
अड्डताल्यां सरिगमप(त)[धा]नीवर्तना भवेत् ।
रत्याताले सरिगमंप(त)[ध?]नी करुणं भवेत् ॥ ३५६ ॥

1. B. 'नोकला' for 'नौतला'
2. B. 'य' for 'ग'

अविरोधं च कर[1]णं वर्तनं च सुखप्रदम् ।
एवं क्रमाद्गीतजातं ऊहनीयं महेश्व(री)[रि] ॥ ३५७ ॥

एतेभ्यो गीतजातानि बहुसंख्यानि जज्ञिरे ।
मयूरवृषभौ मेषः सिंहकोकिलवाजिनः ॥ ३५८ ॥

गजश्चेति स्वराःप्रोक्ताः तत्तन्मैत्रीसुखप्रदाः ।

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे सूडादिगीतलक्षणं नाम विंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ एकविंशोऽध्यायः ॥

देवी—

भगवन् श्रोतुमिच्छामि वेणुवीणादिलक्षणम् ॥ ३५९ ॥

ईश्वरः—

सजीवश्चैव मिश्रश्च निर्जीव इति च त्रिधा ।
रागो भवति तत्रादौ सजीवो नरकण्ठजः ॥ ३६० ॥

मिश्रः स्याद्वेणुसंजातो निर्जीवो वैणिको भवेत् ।
मूलशक्त्या (द्रु)[रु]ता प्रोक्ता वेणुर्देशकृताह्वया ॥ ३६१ ॥

शिरस्येकाङ्गुलं त्यक्त्वा मुखद्वारं विधीयते ।
मुखद्वारादधस्ताच्च चतुष्षष्ट्यङ्गुला (परम्) [वधि] ॥ ३६२ ॥

अष्टरन्ध्राणि वेणौ स्युः चतुष्षष्ट्यङ्गुलान्तरे ।
यवमानमधस्त्याज्यं सर्वरन्ध्रविधिस्त्वयम्[2] ॥ ३६३ ॥

देशः षष्ट्यङ्गुलो ज्ञेयः घृ[3]तो न्यू[द्व्यू]नशतार्धकः ।
कृष्णस्य वंशः षड्त्रिंशो मोह इत्यभिधीयते ॥ ३६४ ॥

---

1. B. 'र' for 'र'
2. B. This line is omitted.
3. B. 'द्रु' for घृ.

त्रिंशदङ्गुलको वंशः (कृष्णस्य) [कृष्टस्य] स्यान्महोदरः ।
चतुर्विंशाङ्गुलो मुक्तो वैरिकोऽष्टादशाङ्गुलः ॥ ३६५ ॥
इति सप्तविधाः प्रोक्ताः यथावद्देवि वेणवः ।
मनुष्यवेणवस्त्वष्टौ कथ्यन्ते गिरिकन्यके ॥ ३६६ ॥
मुखरन्ध्रान्तरोरन्ध्रात् मध्यनामा विधीयते ।
नवा दहाग्यारहा (वरा)[बार]हा तेरहा तथा ॥ ३६७ ॥
स्याचौदहापान्ध्रः षोढहा नरवेणवः ॥
वेणुरन्ध्रेषु नवसु स्फुटाः सामस्वरास्सदा ॥ ३६८ ॥
आरोहश्चावरोहश्च क्रमाद्विक्रमतः स्वराः ।
अष्टरन्ध्राणि चाक्रम्य वादनं फुंकमुद्धरेत् ॥ ३६९ ॥
अष्टरन्ध्रेष्वङ्गुलीभिर्मुक्तामुक्तेषु हेल्लणा ।
अङ्गुलीभिर्द्रुतं मुग्धे मुक्तिरन्ध्राष्टकेक्षणात् ॥ ३७० ॥
भवेद्धुलिका नाम नद्य[1]स्यात्तविलम्बनः ।
मौषी[2]स्यात् क्रमभङ्गेन मुर्छा पुर्णस्वरक्रमात् ॥ ३७१ ॥
गत्या स्वराणां छाये[3] स्यात् अनुजाये निवृत्तिकः ।
(ष)[4][व]हनीप्रमुखा मार्गाः शोभना वेणुवादने ॥ ३७२ ॥
वेणुदानात्पुण्यवृद्धिः आयुःश्रीजयकीर्तयः ।

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे वेणुलक्षणं नाम एकविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्वाविंशोऽध्यायः ॥

अथ वीणां प्रवक्ष्यामि श्रृणुष्वायतलोचने ॥ ३७३ ॥
करण्डकाकृतिर्दण्डो निम्नोन्नतविवर्जितः ।
पञ्चमुष्टिश्च षण्मुष्टिः त्रिपुरी सप्तमुष्टिका ॥ ३७४ ॥

---

1. B. 'य' for 'द्य'
2. B. 'मी' for 'षी'
3. B. 'जाये' for 'छाये'
4. B. 'प' for 'ष'

अष्टमुष्ट्यधिका वीणा प्रौढी स्यादाचतुर्दश ।
दरी पञ्चदशारम्भं यावदष्टादशाङ्गुलम् ॥ ३७५ ॥

खदिरो राजवृक्षश्च वीणा स्याद्रक्तचन्दनः ।
करभे चाम्रपनसौ सुन्दरी च तथा भवेत् ॥ ३७६ ॥

एणशृङ्गा[द्]दन्तिदन्ताद्वैशिका नवकल्पना ।
सुवर्णकांस्यरजतैः छत्रं च कटकं तथा ॥ ३७७ ॥

एकतन्त्री तु भारी स्यात् प्रौढी स्याद्वित्रितन्त्रिका ।
अनाविधा ब्रह्मवीणा चतुः पंचादितन्त्रिका ॥ ३७८ ॥

दण्डं जीवस्वरूपः स्यात् करभः (कु)[क?]र्म एव च ।
नाभिर्ब्रह्मा वैशिके तु सरस्वत्यभिधीयते ॥ ३७९ ॥

सरस्वत्यासनं पद्मं अलाबुरिति कथ्यते ।
तन्त्री स्याद्वासुकिश्चैव जीवा शाक्तिः परं भवेत् ॥ ३८० ॥

दक्षिणाऽनामिका मध्ये वामे मध्यादिवार्जिता ।
अङ्गुल्या पञ्चवक्त्राणि मम देवि महेश्वरि ॥ ३८१ ॥

वीणावादनमायुष्यं श्रीकरं मोक्षदं तथा ।
नादो गीतावसानस्तु वहिः स्यात्स्वरमण्डले ॥ ३८२ ॥

ग्रामजातिस्वराश्चैव श्रुतयो मुर्च्छनास्तथा ।
ताना रागाश्च ते सर्वे जायन्ते स्वरमण्मडले ॥ ३८३ ॥

स्वरमण्डलमाख्यातं सप्तत्रिंशद्युतं शतम् ।
ध्रुवा मण्डलमाख्यातं चतुः षष्टिप्रमाणकम् ॥ ३८४ ॥

तानमण्डलमाख्यातमूनपंचाशदेव च ।
द्वात्रिंशन्मण्डले[स्वा?]रौ श्रौतं द्वाविंशतिर्भवेत् ॥ ३८५ ॥

त्रिसप्तमूर्च्छनाबिम्बं चान्द्रिकं पोडशोदितम् ।
वारुणेन्द्रं द्वादशैव विपंची नवधा भवेत् ॥ ३८६ ॥

सप्तभिः परिवादिन्यां वीणाभेदाश्शतं शतम् ।
अष्टादशाङ्गुला प्रोक्ता वीणा स्यात्परिवादिनी ॥ ३८७ ॥

विपंचिका त्रिशाखाभिः कथिता परिवादिनी ।
ऊनविंशाङ्गुलं दीर्घा विपंची पंचविस्तृता ॥ ३८८ ॥

द्वाविंशत्यङ्गुलायामा वारणा सप्तविस्तृता ।
चान्द्रिका दशविस्तीर्णा वारुणेन्द्रवदायता ॥ ३८९ ॥

मूर्च्छना श्रुतिमेरूणां दीर्घं षट्त्रिंशदङ्गुलम् ।
अष्टादशाङ्गुलास्तेषां विस्तारः परिकीर्तितः ॥ ३९० ॥

चत्वारिंशाङ्गुलायामं चतुर्विंशतिविस्तृतम् ।
तानमण्डलमाख्यातं तथैव ध्रुवमण्डलम् ॥ ३९१ ॥

आयतं षष्टिरङ्गुल्यः षट्त्रिंशद्विस्तृतं तथा ।
स्वरमण्डलमाख्यातं देवीदमवधारय ॥ ३९२ ॥

तन्त्रीसंख्यककीलाः स्युः देवो वीणा महेश्वरी ।

॥ इति औमापते गीतशास्त्रे वीणालक्षणं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ त्रयोविंशोऽध्यायः ॥

देवी—

तालानां तत्त्वतो भेदान् ज्ञातुमिच्छामि शङ्कर ॥ ३९३ ॥

ईश्वरः—

असंख्याकास्तु तालानां भेदाः सङ्कोचतः शृणु ।
गीतप्रबन्धसंजाताः ताळा एकशतं मताः ॥ ३९४ ॥

तद्वच्छब्दप्रबन्धे स्यादादिमेरौ तु दृश्यताम् ।
तालशब्दस्य वक्ष्यामि देवि निर्वहणं शृणु ॥ ३९५ ॥

स्वस्मिन्नेव वरारोहे नाम्नि तालो विलीयते ।
तस्मादेतद्रहस्यं तु न ज्ञातं देवमानुषैः ॥ ३९६ ॥

देहाक्षरं समारभ्य सप्तविंशमथाक्षरम् ।
येनाक्षरेण संमिश्रं संयुक्तं तत्तु कथ्यते ॥ ३९७ ॥

ह्रस्वं तद्‌द्विगुणं देवि दीर्घं तद्वीप्सितं भवेत् ।
मनागनुस्वराः प्रोक्ताः अनुस्वाराश्च पार्वति ॥ ३९८ ॥

एतस्य नाम विज्ञेयं त्रिमात्रेति प्रकीर्तितम् ।
मया विना त्वया चैतत् नैव जानाति कश्चन ॥ ३९९ ॥

संयोगादि द्रुतं वर्णं ह्रस्वदीर्घं लघुर्गुरुः ।
प्लुतभेदादिसंज्ञायामनुस्वारमनुस्वराः ॥ ४०० ॥

[देव्युवाच—]

गीतप्रबन्धताळानां श्रोतुं कौतुकमस्ति मे ।

ईश्वर उवाच—

मातृक्यां गददलाः । (तं) [नं ?] दे(व)[प ?]लौ । आर्यागल । कलहंसे लोपौ । चक्रवाळे गदौ गपः । चतुष्पद्यां लगलौ । वृत्ते दौप । हयलीलायां दौ गलः । गेध्न्यां पलौ । (रि)[वि]जये लो[1]पः । ताळार्णवे ग(व)[प]लपः । वस्तुताळे गलौ । षट्पद्यां गललाः । गद्ये गपः । हरिपूर्वके लौगलपौ । ध्वनिविलासे लयत्रिगौ ॥ पंचताले पलगपः । स्वरांके लपौ । अंकध्वनौ पगलाः । दण्डके पलल पः । शरभलीलायां लत्रिगलः ॥ आमण्डने गपलपः । नन्दने पलपः । द्विपदे लो[1]पः । क्रौंचपदे दौपलौ । वत्सलीलायां गलाः हयमालापध्वनौ लौगत्रिलौ । हंसपदे दपलौप । द्राविणे दोलत्रि । ढे[ङ्क]्क्यां पला । च(र्चायां)[2] [चर्या] गलौ । जये लपौ । श्रील........ । बौ[3]दौ गपलाः । कैंवाटे गौप । सिंहपदे पलौप । द्विनेमे लगलाः । वर्धन्यांगलौ । जयश्रियां गदौ ल । वर्धमाने गलगपाः । रथ्यपादे गलौपः । चित्रे गदौपः । दाहटे गलपः । पंचभंगे पलपौ । ललिता लत्रिः । श्रीनन्दे दौगपौ । श्रीखण्डे नेदौ गपलपः । करणाख्ये लौगपः । गळबन्धे लोपौ । वाटे गपः । पदकाने लौगपौ । मिश्रके ददौ च । चित्रके यदौ पः । स्वरमे लौपः । पाटमे

1. B. 'लौ' for 'लो'

2. B. 'चच्चर्या' for 'चर्चायां'

3. B. 'यौ' for 'बौ'

गलपः । अंकवारिण्यां पलगलौ । त्रिपद्यां दौ[1]लौ । हंसलीलायां पलगल । अंकवारिण्यां पलगलौ[2]लत्रि[3]धवळे लौप । त्रिभंग्यां दौपल । रणरंगे लौपौ[4] । सिंहविक्रान्तके पलग दौपलप[5] । स्वरपूर्वके लौगवः[6] । शुभेलप चंचुपाते पलगपः[7] । आभिनन्दे लौप[8] । श्रीविलासांकिते दौगल गपलपः[9] । श्रीरंगवर्धने दौगे पलगलपः[10] । शुकशारिकायां लौगलौ । संधाने पगपः । आकदम्बिन्यां गलपलौ[11] । उन्मत्तरागे पगलगप[12] । रागकदम्बाख्ये गलौ पगप[13] । मनोरमे लगलप । चतुर्मुखे लपलपः । चतुरंगे लौपौ[14] । रथ्येग लम्बौ सगणः । अड्डताळे यकदौलौ । रूपके गलौ ममे[15] । पटिमरे गौग[16] । एकताळे लस्वर । प्रबन्धाख्ये ललगदे पगप[17] । अनेकताळे लग लगपः । स्तवमंजर्यां लौपलौ । सिंहलीलायां पलगल । विस्र[18]स्वरार्धे गदौलगप । शुद्धस्वरार्धे लगोलप[19] ।

---

1. C. ललौ fot 'लौ'
2. C. 'दोलहरौ गलपा' for अंकवारिण्यां पलगलौ
3 C. 'चरिते लत्रयं' for लत्रि
4. C. 'पललपाः' for 'लौपौ'
5. C. 'लाः' for 'लप'
6. C. 'लौपौ' for 'लौगवः'
7. C. 'दलौगपौ' for पलागपः
8. C. 'लोपलौ' for लौप'
9. C. 'दौलौगललपाः' 'दौगलगपलपः'
10. C. 'लपलगलपाः' for 'गेपलगलपः'
11. C. 'लपलपा' for 'गलपलौ'
12. C. 'पगलगलाः' for 'पगलगप'
13. C. 'लपगपाः' for 'गलौपगप'
14. C. 'लोपौ' for लौपौ
15. C. 'नलौमगम' for 'गलौममे'
16. C. 'मांगौमगौ' for 'मरेगौग'
17. C. 'गददपगपाः' for 'ललगदेपगप'
18. C. 'मिश्र' for 'विस्र'
19. C. 'गललगपा : for 'लगोलप'

दाहडेये गलौ क्रमजे दौ लप । द्विगुणे लौप[1] । प्रमोदे दौ गप । स्वरसंदोहे लौपगप । प्रतापमंगले । दौगलपल[2] । जयमङ्गलाचारे लौपलगौप ।

समलात्रेषु तालेषु द्विक्रमा शुभ[3]लौ गपौ ॥ ४०१ ॥

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे मातृकादिप्रबन्(धो) [धताळो] नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

देव्युवाच—

किमेतेभ्यः प्रसूतास्ते तालाश्च(श्च)[च]तुटादयः ।

ईश्वरः—

सद्योजातान्मातृकाख्याः क्रौञ्चोऽभूद्वामदेवतः ॥ ४०२ ॥

पुरुषात्करणाख्यश्च ई(श्वरा)[शाना]त्त्रीरङ्गवर्धनः ।
आदिरथ्यस्त्वघोराख्यादुक्तास्तालास्तु जज्ञिरे ॥ ४०३ ॥

एतेभ्यः पञ्चलक्षाणि देवि तालास्तु जज्ञिरे ।
तालस्यानन्तरं गीते वाद्ये चाव्यक्त[4]तोऽभवत् ॥ ४०४ ॥

(तु)[त्रु]टिद्रुलगपाकाकुरिति तालास्तु षड्विधाः ।
त्रसरेणुमुखस्तालः (कात)[करता]लेन [5]मीयते ॥ ४०५ ॥

सर्षपाकारिणीं मुक्तां जित्वोच्छिष्टगतां पुनः ।
सूचीमुखे संघटय्य घाते नादंकराविधेत् ॥ ४०६ ॥

पद्मिनीपत्रसंहत्यां सूक्ष्मसूच्यभिवेधने ।
पत्रे पत्रे च यः कालस्तस्य कालस्समुच्यते ॥ ४०७ ॥

---

1. C. 'लोपः' for 'लौप'
2. C. 'पलपाः' for 'पल'
3. C. 'द' for 'भ'
4. B. 'न्यत्त' for 'न्यक्त'
5. B. 'तालेनलिख' for 'कातलेन'

दशकाकणिकाताले कालः कण्डूयतो भवे ।
निष्कद्वयकिते ताले स्यादोमामलता क्रुतौ ॥ ४०८ ॥

चतुर्विंशतिरोकारो विनाडी परिकथ्यते ।
षष्टिर्विनाड्यो नाडी स्याद्धटिकादिर्युगान्तिकः ॥ ४०९ ॥

उभावुच्छ्वासनिश्वासौ प्रणवौ द्वौ प्रकीर्त्तितौ ।
मयूराण्डार्धरूपेण पलाष्टकमितेन च ॥ ४१० ॥

तालद्वयेन संजातो नादः स्यात्पापनाशनः ।
द्रुतं च यस(या)[मा] दोकारास्तालानान्दलगप्लुता(न्)[त्] ॥ ४११ ॥

मातृकादिप्रबन्धाच्च संजाताश्शब्दतालकाः ।
चच्चत्पुटादयो देवि प्रसिद्धास्ते ततः क्रमात् ॥ ४१२ ॥

चच्चत्पुटे गगलपाः । त्रिभीणायान्दागलाः । मकरन्दे ललौपौ । मल्लिकामोदे गलगाल । चच्चर्यागलौ । गङ्गारमणे पगलौप । त्रिभंग्यान्दौ पलौ । सम(रा)[1] [कङ्का] लेलौगपौ । नन्दने पलप । मातृके गदौपौ । हरिताले लौपौ जयमङ्गले लौपलपौ । विषमकंकाले लौलपगपौ । मुकुन्दे लपौ । जये लप । करणे लौप । चाचपुटे गलौ(प)[ग] । वसन्ते लपौ । अभिनन्दे लौपौ । पार्वतीलोचने गलौ गपौ । रतिकङ्कालिकायां लौपगलौ । नादिमाध्विकायां पलगलौ । मतंगे लपौ । षट्पितापुत्रिके गलगौ दौप । प्रतिनिस्साले दौल[2] गौप । तुरंगलोलायां लपलगलौ । विजये लौप । तुरङ्गप्रदीपे । पगदौगप । विलोकिते लगलप । आनन्दे गपौ । अक्षिपे[3]टे गलौप । सम्पद्वेष्टके पगौलप । कन्तुके पलप । त्रितये दौलप । पांजुलयां पलौ । राज(त्स)[झ] म्पायां गग[4]लपल । ललिते लौप । श्रीनन्दे दौलपौ । श्रीखण्डने दौलपलप । रङ्गे पौ । कीर्तिचतुर्मुखे गलौ पलप । प्रथमवति लग । तद्वर्णे गौपौ ।

---

1. B. 'ग' for 'रा'
2. C. 'लल' for 'ल'
3. C. 'पु' for 'पे'
4. C. 'ग' for 'गग'

नवो[1]त्सवे पर[2]गलप । रङ्गोद्योतिकायां पौगौलौ । सिंहलीलायां ललगल[3] । विजये लौगलौ । श्रीकीर्त्यां दौलगल । सत्ताले गौप । तुङ्गाङ्गारकि पौगपौ ससौलपौ । राजनारायणे लगलौप । अङ्गाक्षे पगप । शेखरे गलप । शरभलीलायां पौगलौ । सिंहविक्रीडिते पलगदौलौप । शीलाकर्णने गौपलप । विद्रुमादौ गदौ गल । गजलीलायां लौगल । आकन्दचूडामणौ गपलगौ । कोकिलपांसुलीलायां गलौ पलगलौ । रतिलीलायां पलगलपौ । तालांके गौपौ । चग(त्स)[झ]म्पायां लौपल । जूत्से गल । प्रथमे लोप । क्रीडक्ष्यां दोलगल । विद्याधरीताले गौलौगप । एकताले गलगप । जसके लौप । प्रत्यंगे दौलपौ । विद्वेक्षणे गौलपः । उद्धट्टे गौग । मध्यान्तं सिंहनादः । जगणान्तं जयानन्तं । जगणानन्तरं गुरुत्रयं रा[ज]विद्याधरं । द्रुतमिश्र बिन्दुतालं । आसरमालिकागलौ गलौ । लक्ष्मीशे गौप । भूतिलकि तालविध्वंसे गलगपौ वा । भूषणे गौलप । इत्येकोत्तरशतम् ॥

एकस्थाने गवा चैव क्रमाद्द्वित्रिषु लिख्यते ।
दलावेकार्धमात्रे(वा[4]सु)[षु] दशस्थानं च कथ्यते ॥ ४१३ ॥

दशभेदन्दलगपा ग स्थानं शतभेदनम् ।
पस्थानन(दे)[द्वे]सहस्र च अयुतं च महेश्वरि ॥ ४१४ ॥

दुर्घटं तालसंख्यानां कोटिकोटिविजृम्भणम् ।
प्लुतंगलभेन्यश्च गुरोर्लद यथाक्रमम् ॥ ४१५ ॥

सहस्रशतसंख्यानां दलादीर्घं प्लुतं भवेत् ।

इत्यौमापते गीतशास्त्रे चच्चत्पुटादिशब्दतालमेकोत्तरशतप्रस्तारलक्षणं चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

---

1. B. C. 'भग्नो' for 'नवो'
2. C. 'पौ' for 'पर'
3. C. 'पलगाः' for 'ललगल'
4. B. 'षुसु' for 'वासु'

॥ अथ पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि मेरुप्रस्तारमद्भुतम् ॥ ४१६ ॥

द्रुतादिविंशतिकला वर्धयेदेकशः क्रमात् ।
ततश्चतुश्चतुर्मात्राः क्रमादाषष्टि वर्धयेत् ॥ ४१७ ॥

पंच पंच कलाः पश्चादानवत्यभिवर्धयेत् ।
ततः कलानां दशकं वर्धयेदीरिताः शतम् ॥ ४१८ ॥

शतं त्रयोदशयुतं ततः षष्टिश्च पञ्चभिः ।
मातृकादिषु मात्रायां षट्शताष्टादशाधिकम ॥ ४१९ ॥

शुद्धसालग सुन्धा[सूडा ?]श्च पञ्चाशत्परमेश्वरि ।
अष्टषष्टयधिका मात्राः आधारशतकं क्रमात् ॥ ४२० ॥

शब्दतालादिमात्रासु द्वादशाधिकत्रकृशतम् ।
दुर्घटं पञ्चतालस्य षष्टिर्नव कला भवेत् ॥ ४२१ ॥

प्रथमे मेरुकोष्ठान्ते द्रुतं लघुरनन्तरम् ।
तृतीये गुरुमालिख्य चतुर्थे प्लुतमिष्यते ॥ ४२२ ॥

पञ्चमे मातृके षष्ठे चतुष्पदिरुदाहृतः ।
सप्तमे शरभा लीला स्वरांगाद्यष्टमे मतम् ॥ ४२३ ॥

नवमे कलहंसं च दशमे च हयध्वनिः ।
रुद्रेति वर्धमानादि अर्के कीर्ति चतुर्मुखम् ॥ ४२४ ॥

श्रीरंगस्तु त्रयोदश्यां सिंहविक्रान्तचतुर्दशी ।
वृत्तं तालार्णवश्चैव पक्षे स्यात्षोडशे पुनः ॥ ४२५ ॥

कन्दा च कलहंसश्च सार्यातालत्रयं विदुः ।
चक्रवालकवस्तुभ्यां हयलीलेति कथ्यते ॥ ४२६ ॥

कोष्ठे सप्तदशे द्वीपे गोन्या[1] विजयचर्चरी ।
भयोदीचा[2] अतिद्रुत्यां गद्यं च हरिपूर्वकम् ॥ ४२७ ॥

त्रिभंग्यां च पुनर्विंशे द्विपादः शरभध्वनिः ।
चच्चत्पुटश्च विजयो ललितावर्धमानकः ॥ ४२८ ॥

एकविंशतिकोष्ठे च द्वाविंशे तु पुनर्लिखेत् ।
कैवाटं दाहदं श्रीखण्डनं गद्यपदानुकम् ॥ ४२९ ॥

गळबन्धकसंयुक्तं करणाख्यं च पाटवत् ।
रतिकङ्काणिका चैव त्रयोविंशतिकोष्ठका ॥ ४३० ॥

वदकानकनादा[3]ख्यं षट्पितापुत्रि दोल्हरी ।
चतुर्विंशतिकोष्ठे तु पञ्चविंशे ततः परम् ॥ ४३१ ॥

वृत्तकं चित्रकं चैव पादकं च मतङ्गकम् ।
अङ्कवारिणि संमिश्रं षड्विंशति ततः परम् ॥ ४३२ ॥

त्रिपादी रणरंगाख्यं प्रतिनिस्सालकं ततः ।
तुंगप्रदीपक्रमजौ सप्तविंशे ततः परम् ॥ ४३३ ॥

शिलाकर्णसलीलाभ्यां दण्डकं नन्दमण्डनम् ।
ढेंकिहंस पदं चैव अष्टाविंशत्पुनर्लिखेत् ॥ ४३४ ॥

आश्रित्या[4]न्यार्थषड्विंशत् प्रवणैकादश ध्रुवम् ।
त्रिपदा(त्स)[ज्झ ?]म्पया रुद्रा ध्रुवा वारिधिसंमिता ॥ ४३५ ॥

द्विपञ्चाशन्मिता मात्रा पुनरेकोनविंशके ।
ईश्वरायर्थ[5]युग्मेन षट्पञ्चाशन्मनालिखेत् ॥ ४३६ ॥

---

1. C. 'गोण्डा' for 'गोन्या'
2. C. 'हयोदीपा' for 'भयोदीचा'
3. C. 'नन्दा' for 'नादा'
4. This verse has been supplied from 'C.'
5. 'C र्थे' for 'र्थ'

अम्भोधाधारमित्यर्थ युग्मे षट् च शतार्द्धकम् ।
मङ्गलं च चतुर्मात्रा विंशकोष्ठेषु षष्टिकः ॥ ४३७ ॥

जयहंसपदं चैवं द्विनेमं वर्धनी त्वधः ।
जयश्रीपञ्चभङ्गं च श्रीनन्दं चर्यया शतम् ॥ ४३८ ॥

सिंहविक्रान्तकं चैव विलिखेदेकविंशके ।
स्वप्नपूर्वं शुभं मन्दं श्रीविलासाङ्कितं श्रुतिः ॥ ४३९ ॥

कदम्बिनी च सोन्मत्ता कदम्बाख्यमनोरमम् ।
लिखेद्द्वाविंशके कोष्ठे त्रयोविंशे तु कथ्यते ॥ ४४० ॥

चतुर्मुखं चातुरङ्गं लम्बमठ्यद्वयं च तत् ।
स्वरप्रबन्धानेका च सिंहलीला तु मञ्जरी ॥ ४४१ ॥

शुद्धस्वरार्धश्चैतेषां कलास्सप्ततिपञ्चकम् ।
ताविधा द्विगुणं पादक्रमौ तद्विपटिस्तथा ॥ ४४२ ॥

सहजो विक्रमश्चैव स्वरसन्दोहमोटितः ।
प्रतापजयमङ्गल्यौ त्रिभी[1]णा मकरन्दकः ॥ ४४३ ॥

मल्लिकामोदचच्चर्यौ गङ्गाभर्ता त्रिभंग्यपि ।
समरालं नन्दनं च मातृकं हरितालकम् ॥ ४४४ ॥

जयमङ्गलसंयुक्तो विषमकङ्कालकन्दकः ।
जयश्च पञ्चविंशाख्ये कला साशीतिपञ्चकम् ॥ ४४५ ॥

करणं च वसन्तं चाभिनन्दनं च पार्वति ।
तुरङ्गलीलाविजयमानन्दन विलोकिते ॥ ४४६ ॥

आभङ्गाक्षिपुटौ चैव कन्तुकत्रितयं तथा ।
षड्विंशत्कोष्ठबन्धे तु न्यसेन्नवतिमात्रिका ॥ ४४७ ॥

वाञ्जुली राज(त्सं)[झं]पा च ललिता श्रीसनन्दनः ।
श्रीखण्डनं च रङ्गं च तद्वर्णं प्रथमोत्सवौ ॥ ४४८ ॥

1. C. 'ही' for 'भी'

रङ्गोद्योतितया सिंहलीला श्रीकीर्तिता लसत् ।
तुङ्गागारुगिरित्येवं सप्तविंश(न्मतं) [शेश्यं] कलाः ॥ ४४९ ॥

गीतमद्रा[1]ससौम्यं च राजनारायणांगदक् ।
शेखरं विद्रुमादिश्च गजलीला च कोकिलम् ॥ ४५० ॥

कन्दपूला मणिश्चैव रतिलीला च रङ्गवत् ।
चौतालझग(सं)[झं]पा च क्रियाजूत्सा[2]पदं पुनः ॥ ४५१ ॥

त्रयो दशादधिकशतमष्टाविंशतिकोष्ठके ।
विद्याधरी वर्धनी च जडकेनैकतालिका ॥ ४५२ ॥

विद्वेषणं च प्रत्यङ्गं लक्ष्मीशामरमालिके ।
भूतिलो कालविध्वंसवाग्भूषाभाषया समः ॥ ४५३ ॥

विभूषा जाल उद्घट्टः सिंहनादं ज[3]यानकम् ।
सबिन्दुकं राजविद्यादेकोनत्रिंशके कला ॥ ४५४ ॥

इत्येवं शतयुग्मे तु द्वयाधिक्येन मेरुके ।
प्रस्तारे तालसंख्यातं मात्रारूपेण लक्ष्यते ॥ ४५५ ॥

शतं सहस्रमयुतं लक्षं कोटि यथाक्रमम् ।
तावद्वा संख्यया द्वन्द्वं वर्धयेदपरं पुनः ॥ ४५६ ॥

भूखण्डभू[4]तमित्याहुः प्रासादं मध्यखण्डजम् ।
आकाशखण्डे शिखरं त्रिलोके त्रिविधार्यका[5] ॥ ४५७ ॥

प्रथममेकस्थानं द्वितीयं दशसंयुतम् ।
तृतीयं शतमित्याहुश्चतुर्थं तु सहस्रकम् ॥ ४५८ ॥

---

1. C. 'गतमुद्रा' for 'गीतमद्रा'
2. C. 'क्रीडाजूसा' for 'क्रियाजूत्सा'
3. B. 'च' for 'ज'
4. C. 'द्रु' for 'भू'
5. C. 'मताः' for 'र्यका'

पञ्चमं दशसाहस्रं षष्ठं लक्षं तथैव च ।
सप्तमं दशलक्षं च अष्टमं कोटिरुच्यते ॥ ४५९ ॥

नवमं दशकोट्यस्तु दशमं शतकोटयः ।
अर्बुदं रुद्रसंयुक्तं न्यर्बुदं द्वादशं भवेत् ॥ ४६० ॥

खर्वं त्रयोदशस्थानं महाखर्वं चतुर्दशम् ।
पद्मं त्रिपञ्चकं चैव महापद्मं तु षोडशम् ॥ ४६१ ॥

क्षोणी सप्तदशा चैव महाक्षोणी दशाष्टकम् ।
शङ्खं नवदशा चैव महाशङ्खं च विंशतिः ॥ ४६२ ॥

क्षितिरेकविंशतिस्थानं प्रमाणस्थाननिर्णयम् ।
मेरोरुपर्यधस्तात्तु द्रुतौ तालौ प्रकीर्तितौ ॥ ४६३ ॥

त्रिमात्रान्तं प्लुतं ज्ञेयं तुरीयं तालमात्रिका ।
एकतालात्समारभ्य जृम्भिता मेरुविस्तरे ॥ ४६४ ॥

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे मेरुप्रस्तारलक्षणं नाम पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ षड्विंशोऽध्यायः ॥

मेरौ षोडश कोष्ठानि मूलादेकान्तिमानि वै ।
द्रुतं लघुश्च गुरुपौ लगपागपदा लगौ ॥ ४६५ ॥

पलगा द्रुतमित्येवं मूलपंक्तौ विधीयते ।
द्वितीयपंक्तौ लगपा गपौ दलगपालगौ ॥ ४६६ ॥

पगपालो(न)[1][ग]इत्येवं यथाक्रममुदीरितम् ।
तृतीयपङ्क्तौ गपदा लगौपल गपागपौ ॥ ४६७ ॥

दलगा(नन)[2][गग] इत्येवं यथाक्रममुदीरितम् ।
चतुर्थपङ्क्तौ पदला गपौलगपलागपौ ॥ ४६८ ॥

---

1. C. 'लौग' for 'न'
2. C. 'पागग' for 'गानन'

गप(नोनन)[1][गोगग]इत्येवं यथाक्रममुदीरितम् ।
पञ्चमपङ्क्तौ दलगाः पलगाः पदलागपौ ॥ ४६९ ॥

द(नोनोन)[पगो गग]इत्येवं क्रमेणैव विधीयते ।
षष्ठे गलप[2]गाः पोदलगपादल इत्यपि ॥ ४७० ॥

सप्तमे गपपा दोलदपला गग इत्यपि ।
अष्टमे पदलागोल गपगाप इति क्रमात् ॥ ४७१ ॥

नवमे दलगापौल गपदा इति हि क्रमात् ।
दशमे लगपागोप लल इत्यनुपूर्वशः ॥ ४७२ ॥

एकादशे गपौ पोद लगाविति हि तैः क्रमात् ।
द्वादशे पदला गोप लगपाद त्रयोदशी ॥ ४७३ ॥

चतुर्दशे तु दल्दाः [3]पौर्णायां तु द्रुतं लघु ।
षोडशे द्रुतमेकं स्यान्मेरुप्रस्तार ईरितः ॥ ४७४ ॥

अन्यो मेरुविशेषः—

षोडश प्रभृति कोष्ठवीथिका-
मूलकोष्ठविलिखितेदपादिके ।
कोष्ठमत्र शिवतत्वगं शतं
साष्टविंशतिपदामवर्ज(येत्)[यन् ?] ॥ ४७५ ॥

अष्टाविंशतिकोष्ठेषु वर्जिते प्लुततो भवेत् ।
द्व्यं शतं पुनस्सप्त तालाः प्रस्तारसंमताः ॥ ४७६ ॥

लघ्वक्षराणां पञ्चानां पठनाद्घटिका भवेत् ।
सहस्रेण चतुश्शत्या त्रयस्त्रिंशत्समेतया ॥ ४७७ ॥

---

1. C. 'गागग' for 'गगोग'
2. C. 'ललप' for 'गलप'
3. C. 'गाः' for 'दाः'

अष्टाविंशतिसंयुक्तसहस्रद्वयकीर्तनात् ।
एकनाडी परिज्ञानं शुद्धद्रमिडभाषया ॥ ४७८ ॥

॥ इत्यौमापते गीताशास्त्रे षोडशकोष्ठमेरुप्रस्तारं नाम षड्विंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ सप्तविंशोऽध्यायः ॥

स्यात्षट्पितापुत्रिमूकलदेशो चचत्पुटाश्चाचपुटादितालौ ।
द्रु(तौ)[तो]द्रुतार्धं द[1]मदे च तालप्रसाद उक्तस्सकलार्कमात्रः॥ ४७९॥

इति मार्गप्रसादतालः ।

स्यात्षट्पितापुत्रिकतश्चतुर्भिः चचत्पुटाच्च त्रिभिरेव भेदैः ।
द्वाभ्यां तदा चाचपुटाल्लदाभ्यां प्रसादयुक्तो द्रुतवादयुग्मा ॥ ४८० ॥

शुद्धप्रसाद एष स्यात्तालविद्भिः प्रकीर्तितः ।
चक्रकौमोदकीशार्ङ्गपाञ्चजन्यजलादिमान् ॥ ४८१ ॥

नारायणो नादमूर्तिस्तालप्रासादमास्थितः ।
तालप्रासादतत्त्वज्ञो भुक्तिमुक्तिं च विन्दति ॥ ४८२ ॥

सोमसूर्यात्मकास्तालाः सर्वे देवि समीरिताः ।
मुक्ताफलं सर्षपतुल्यरूपं जित्वा मधूच्छिष्टगतं विधाय ॥ ४८३ ॥

सूचीगताभ्यां परिघट्टनायां
तन्नादवित्केवलमेव पाणिः ।
प्रासादौ शुद्ध(भूभार्गषाख्यौ[2][मूलाख्यावथविंशतिमातिमात्रकौ]
संशुद्धगलदौसप्तमरालादौमहेश्वरि[3] ॥ ४८४ ॥

इत्यौमापतेगीत शास्त्रेमार्गप्रसाद शुद्धप्रसादलक्षणं नामसप्तविंशोऽध्यायः ।

---

1. B. 'न' for 'द'
2. C. 'मूलाख्यावथविंशतिमात्रकौ' for 'भूमागषाख्यौ'
3. C. This half line appears in 'C' only

॥ अथाष्टाविंशोऽध्यायः ॥

श्रीपञ्चरात्रजांस्तालान् शृणु देवि समाहिता ।

स्याच्चक्रताले गुरुयुग्ममध्ये
द्रुतोऽष्टमात्रा विजयप्रदोऽयम् ।
द्रुतोदरश्चोर्ध्वमधश्च ताल[1]:
प्लुतस्सुखार्थाय सशंखतालः ॥ ४८५ ॥

दलौ द्रुतश्चाऽथ लघुत्रयं च
जयप्रदो नन्दकताल एषः ।
लघ्वाकृतिस्सर्वमनोरथाप्त्यै
कौमोदकी ताल इति प्रणीतः ॥ ४८६ ॥

एको गुरुश्चाथ लघुद्वयं स्यात्
अभीष्टसिध्यै खलु शार्ङ्गतालः ।

तस्मात्तालायुधः श्रीमान् विष्णुः शृङ्गारदेवता ।
गीतं वाद्यं च नृत्तं च तालमूलं यतस्ततः ॥ ४८७ ॥

सङ्गीतविद्भोगमोक्षौ याति विष्णुप्रसादतः ।
चक्रादितालध्वनिना पूर्णमाराधनं भवेत् ॥ ४८८ ॥

यज्ञा भवन्ति देवानां पञ्चादिध्वनयस्सदा ।

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे चक्रादिपंचतालप्रस्तारं नामाष्टाविंशोऽध्यायः ॥

॥ अथैकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥

शृणु देवि प्रवक्ष्यामिताललक्षणमद्भुतम् ॥ ४८९ ॥

ऊर्ध्वाधः पृष्ठमुखा द्रुतलघुगुरवः प्लुतं चैव ।
एतेषु पाणिचारस्तत्तन्नामानुकूलगतिः ॥ ४९० ॥

---

1. B. 'लाम:' for 'ताल'

द्रुतलघुगुरुप्लुतानां युगलं मिथुनं प्रकीर्त्यते देवि ।
मिथुनेषु पाणिचरणः पाणिद्वितयेन कर्तव्यम् ॥ ४९१ ॥

द्रुतलघुगुरुप्लुतानां विरामयोगे करोति कः किञ्चित् ।
लघुराहवनीयवेश्मरेखा द्रुत उन्मीलितगार्हपत्यमूर्तिः ।
गुरुमूर्तिमुशन्ति दक्षिणाग्निं त्रिपदामूलमिहाक्षरं तकारः ॥ ४९२ ॥

द्रुतस्य लक्षणं ब्रुहि[1] बिन्दुषोडशता ध्रुवम् ।
लघुद्रुते द्वये न स्याल्लघुयुग्मं गुरुर्भवेत् ॥ ४९३ ॥

गुरुमूर्ध्नि लघुस्थित्या प्लुतस्संपरिकीर्तितः ।
एतद्विकारतालानां कोटिकोटिविजृम्भणम् ॥ ४९४ ॥

प्रतिकोष्ठं लिखेत् बिन्दुं मेरुमूलादितः क्रमात् ।
पूर्णे षोडशके बिन्दौ द्रुतं तस्मिन्प्रजायते ॥ ४९५ ॥

कोष्ठाः प्लुतान्तास्सर्वे च न प्लुताद्याः कदाचन ।
एवं मेरुश्च लघ्वादिः गुरुमेरुस्तथैव च ॥ ४९६ ॥

लि(खि)[खेत्] तालेषु रूपेण भवेन्मात्रानिरूपणम् ।
द्रुतःस्या(द्रेहथ)[दिह]संयोगे सानुस्वारादिके प्लुतः ॥ ४९७ ॥

इति प्रोक्तं मया देवि नष्टतालनिरूपणम् ।
मात्रेष्टा सर्वतालेषु (नि)[न] [2]रूपनियमः क्वचित् ॥ ४९८ ॥

एतं तालमनन्तं हि द्रष्टुमिच्छति चेत्तदा ।
क्रमाद्विक्रमतश्चैव मध्यादि च विभेदयेत् ॥ ४९९ ॥

इति मात्रा सन्धिना स्यात् लयस्तालान्तरालजः ।
सहस्रेण चतुश्शत्या त्रयस्त्रिंशत्समेतया ॥ ५०० ॥

लघ्वक्षराणां पञ्चानामावृत्त्या घटिका भवेत् ।

---

1. C. 'ब्रमो' for 'ब्रूहि'
2. C. 'न' for 'नि'

स्रोतोवहा द्रुतमुखाः प्लुतगाश्च तालाः
गोपुच्छनाम दधते तदधःक्रमेण ।
मध्ये कृशश्च गुरुरा(पु)[वु]जमद्दलात्मा
तालो भवेदथ समास[1]यथार्थसंज्ञाः ॥ ५०१ ॥

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे काललक्षणं नाम एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ त्रिंशोऽध्यायः ॥

ईश्वरः—

शुद्धसालगसंकीर्णैः मद्दलास्त्रिविधा मताः ।
शुद्धमद्दलविस्तारष्षण्णवत्यङ्गुलो भवेत् ॥ ५०२ ॥

शुद्धमद्दलदीर्घं स्यादूनपञ्चाशदङ्गुलम् ।
शुद्धे तु मद्दलमुखं षोडशाङ्गुलमिष्यते ॥ ५०३ ॥

अपामार्गात् तथाश्वत्थान्माञ्जनाभस्मकल्पना ।
गोचर्मबन्धनं कार्यं मुखयोर्वलये तथा ॥ ५०४ ॥

द्व्याशीत्यङ्गुलाभोगस्सालगे मद्दलो भवेत् ।
आयामस्तु तदर्धं स्यात् सालगे मद्दली तथा ॥ ५०५ ॥

चतुरङ्गुलहीनः स्यात्संकीर्णो मद्दलः पुनः ।
सालगेऽपि च संकीर्णे कर्तव्यं दृढबन्धनम् ॥ ५०६ ॥

तद्धिकृथोटे शिवश्चाजो रुद्रो विष्णुश्च देवताः ।
तकारो जायते बालमक्षिकाहस्तताडनात् ॥ ५०७ ॥

बाडबज्वालघातोऽप्सु थिकारस्यैव लक्षणम् ।
स्वसृष्टशक्तौ रुरुविग्रहायां
ब्रह्मा रुरुस्तामनुधावति स्म ।
तथाऽम्बुकायां भुवि तत्खुरोत्था
नादस्तु(लो)थोकार इति प्रणीतः ॥ ५०८ ॥

---

1. C. 'स्तु' for 'स'

ठेकारः खेमरुद्घाता (न्यो)[द्यो] नादस्स तु तत्समः ।
चत्वारि तद्धिकृथोटे स्युर्मूलं वाद्याक्षरस्य वै ॥ ५०९ ॥

थोकारश्शक्तिरूपः स्यात्तधिठे स्युः शिवांशकाः ।
शाखाक्षराणि चैतेषां चतुर्णां द्वादशैव तु ॥ ५१० ॥

टवर्गश्च तवर्गश्च कवर्गश्च ङवर्जिताः ।
हकारश्च लकारश्च नानाशब्दप्रसूतयः ॥ ५११ ॥

अलकात्कर्तरि शब्दः त्रिंशत्कोव्यभिवर्धयेत ।

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे मद्दललक्षणं नाम त्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथैकत्रिंशोऽध्यायः ॥

ईश्वरः—

द्वात्रिंशदङ्गुलायाममौजं वाद्यं विधीयते ॥ ५१२ ॥

अष्टाविंशाङ्गुलं मध्यं षट्पंचाशन्मुखाङ्गुलम् ।
षाण्मासिकस्य वत्सस्य स्वयमेव मृतस्य च ॥ ५१३ ॥

चर्मणा मुखबन्धोऽस्य जीवा स्यादश्वबालजा ।
त्सेङ्कारमुख्यास्तत्र स्युः शब्दाः पूर्वोदिताः स्वयम् ॥ ५१४ ॥

एतन्मुखानि वाद्यानि बहूनि कमलेक्षणे ।
पदिश्च कुण्डली चैव तथापहरणानि च ॥ ५१५ ॥

गतिर्जोका[1] च मधुरो मृदुश्चैव धरामरः ।
खणिर्विटंको[2]बोट्टाल इति शब्दप्रभेदकाः ॥ ५१६ ॥

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे आवुजादिलक्षणं नाम एकत्रिंशोऽध्यायः ॥

---

1. B. 'गतिजोका' for 'गतिर्जोका'
2. B. 'कणिविटङ्को' for 'कपिर्विटंको' and C. विडंको for 'विटंका'

॥ अथ द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥

ईश्वरः—

श्रृणु देवि प्रवक्ष्यामि नृत्यमष्टविधं पुनः ।
ताण्डवं चैव नृत्यं च (वे)[प्रे]रणं दण्डरा (कस)[सक]: ॥ ५१७ ॥

स्थित्यानन्दमनोहारि संहार इति ताण्डवम् ।
लास्यं तु नर्तनं चैव खेलकं[1]कुण्डली तथा ॥ ५१८ ॥

भारती सात्वती चैव कैशिकी च वरायणी ।
शतमेकोत्तरं नृत्ये प्रबन्धाः परिकल्पिताः ॥ ५१९ ॥

हस्तदृष्टिगतीनां तु मूलं शब्दो यतस्ततः ।

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे अष्टविधनृत्यकथनं नाम द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥

ईश्वरः—

लास्यताण्डवयोर्भेदं कथयामि तवाम्बिके ॥ ५२० ॥

हस्तदृष्ट्याप्याभिनयं लास्यं रसनिरन्तरम् ।
उद्भटं तत्तु विज्ञेयं ताण्डवं ताम्र[2]लोचने ॥ ५२१ ॥

शिरोभेदं प्रवक्ष्यामि सावधानाम्बिके श्रृणु ।
समा लोके न सजातमपरं प्रथमं भवेत् ॥ ५२२ ॥

ललितं कान्तिसंयुक्तमूर्ध्वमूर्ध्वे विलोकनम् ।
द्रुतं वेगयुतं प्रोक्तं स्थापनं स्थितिभासुरम् ॥ ५२३ ॥

समौनमपिधालापं भीतिस्तु भयदर्शनम् ।
आतुरं पीडितं भावमन्यत्क्षिप्रं लघुक्रिया ॥ ५२४ ॥

---

1. C. 'पत्तलं' for 'खेलकं'
2. C. 'पद्मलोचने' for 'ताम्रलोचने'

आक्रन्दं रोषसंयुक्तं सति सत्वं प्रगल्भता ।
स्निग्धं स्नेहयुतं मुग्धं अज्ञानं(पिप्पिकं)[1][विस्मितं) ततः ॥ ५२५ ॥

आश्चर्यसहितं देवि सविज्ञानं विवेकिता ।
अवि(द्याना)[2][चारा]त्मकं जातमविवेकं वरानने ॥ ५२६ ॥

कोमलं सौकुमार्यं तु सुलल्लामं प्रसादनम् ।
सुरागं वर्णसंयुक्तं तन्मुखं दुर्घटं किल ॥ ५२७ ॥

शुभं सौन्दर्यकं देवि सुप्रबोधं तु पार्वति ।
कामुकं वांछया युक्तं मोहनं मोहनं तथा ॥ ५२८ ॥

राजहंसं प्रिये देवि हंसक्रीडागतिः परम् ।
रवितेज इति ख्यातं भास्करस्य समप्रभम् ॥ ५२९ ॥

आराध्यमर्चनोद्युक्तं शिरोभेदाः प्रकीर्तिताः ।
अष्टाविंशतिरुत्पन्नाश्शिरोभेदा मयोदिताः ॥ ५३० ॥

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे शिरोभेदलक्षणं नाम त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥

करुणं कोमलं कान्तं कन्दर्पं चैवमन्वितम् ।
प्रसन्नं हास्यकं क्रूरं कुन्तलं सर्वदं शुभम् ॥ ५३१ ॥

कामतापं स्व[3]भाषाङ्कं युद्धं च निपुणं भवेत् ।
कटाक्षं स्मरणं कान्तललाटं लास्यरूपजम् ॥ ५३२ ॥

गीतसारं सुमोहाख्यं परिणाममनोहरम् ।
कर्णरूपं विशालाक्षं विमुखं चाङ्कुरं तथा ॥ ५३३ ॥

सन्तापं स्मरकालं च केशाग्रं किरणं तथा ।
भ्रूयुद्धं विवरं विध्वं विन्दुस्तोमकराश्रयम् ॥ ४३४ ॥

---

1. C. 'विस्मितं' for 'पिप्पिकम्'.
2. C. 'चारा' for 'द्याना'
3. C. 'सु' for 'स्व'.

आकाशरूपसंपत्ति काकाक्षं नेत्रभेदनम् ।
दृष्टिभेदास्तु तुल्यार्थाः स्वनाम्ना करुणादिकाः ॥ ५३५ ॥

॥ इति दृष्टिभेदः ॥

भ्रान्तं शून्यमनिर्भेदमनृतं मधुरं तथा ।
विकृतं ग्लानितं चैवं क्रा[1]न्तं लज्जारसं भवेत् ॥ ५३६ ॥

मुकुलं दलितं चैवं केकरंतोदरं तथा ।
वत्सलं चञ्चलं चैव सौन्दर्यं च विनोदवत् ॥ ५३७ ॥

सञ्चारदृष्टिभेदाः स्युरेवंभूता महेश्वरि ।

॥ इति सञ्चारदृष्टिः ॥

चकितं सुमुखं शून्यं पुष्टाङ्गं मरुतं मुहुः ॥ ५३८ ॥

मेघमूर्ध्नि करं चैव प्रमाणं परमं कलाः ।

॥ इति प्रमाणभेदः ॥

ऊर्ध्वकेशं रथाङ्गं च मध्यमं च विलम्बकम् ॥ ५३९ ॥

नलिनं भावकं चैव सकलं शान्तरूपकम् ।
आलिङ्गनं चक्रपादं हंसाख्यं तत्परं भवेत् ॥ ५४० ॥

॥ इति बाहुभेदाः ॥

ककुद्यं कुदुरं मोहं मृहादं मुख[2]देशकम् ।
भावकं कलहंसं च उरोभेदं च सप्तधा ॥ ५४१ ॥

कुम्भास्यं पूर्णकं लास्यमर्धकुम्भं विवादिकम् ।
हंसोदरं हयानन्दं करिकुम्भं सुमोहनम् ॥ ५४२ ॥

सर्वव्यापकसंचारकटिभेदं चतुर्दश ।

॥ इति कटिभेदाः ॥

उरोबाहुकटिप्राणभेदा एवंविधा मताः ॥ ५४३ ॥

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे अङ्गाभिनयलक्षणं नाम चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥

———

1. C. भ्रांतं for क्रांतं
2. C. 'उप' for मुख

॥ अथ पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥

हस्तभेदं प्रवक्ष्यामि शृणु तत्त्वेन पार्वति ।
उत्तानितमधोवामहस्तमङ्गुष्ठजृम्भितम् ॥ ५४४ ॥

दक्षिणं तन्मुखं चोर्ध्वमवाक्चण्डं[1] तदिष्यते ।
अन्योन्यं पाणिना बाहुरन्योन्यं यत्तु गृह्यते ॥ ५४५ ॥

तत्स्वस्तिकमिति प्रोक्तं रम्यमेतद्वरानने ।
शिरोदेशं समारभ्य पाणिभ्यां केशबन्धनम् ॥ ५४६ ॥

अन्योन्याभिमुखं यत्तु वरणं केशबन्धनम् ।
पाणिभ्यामवटं[2] प्राप्य दन्तिदन्तसमा स्थितिः ॥ ५४७ ॥

दन्तिपक्षमिति प्रोक्तमेतच्चित्रं महेश्वरि ।
अन्तर्वक्रतरं पाणिद्वन्द्वं तु मुकुलाकृतिः ॥ ५४८ ॥

श्लिष्टाङ्गुष्ठद्वयं प्रोक्तं ऋजुतन्मुकुलं भवेत् ।
उत्तानितौ (च)[व][3]क्रतलौ श्लिष्टौ हस्तौ वरानने ॥ ५४९ ॥

बहिरङ्गुष्ठसंयुक्तौ अर्घ्यहस्तं प्रकीर्त्यते ।
प्रणतोन्मुखकोदण्डसमानमुकुलाकृतिः ॥ ५५० ॥

श्लिष्टाङ्गुलिकरद्वन्द्वं पुष्पाञ्जलिरिति स्मृतः ।
हस्तेनास्फालनं बध्यादुत्तानिततले करे ॥ ५५१ ॥

वामे वा दक्षिणे वापि तत्प्रध्या[4]नं प्रिये मतम् ।
पाणिद्वन्द्वं समाश्लिष्य ऋजुपार्श्वद्वयेऽपि च ॥ ५५२ ॥

यत्तु प्रहर्तुमुद्योगस्तल्लक्षणं परिकीर्तितम् ॥
पश्चात्कण्ठं समाश्लिष्य पाणिभ्यां द्विगुणाकृतिः ॥ ५५३ ॥

---

1. C. 'बद्धं' for 'चण्डं'
2. C. 'श' for 'टं'
3. C. 'वक्र' for 'चक्र'
4. C. 'ध्वा' for 'ध्या'

गलबन्धमिति प्रोक्तं बाहुसन्धिरधोमुखम् ।
वक्ष्यमाणपताकायुक् हस्तद्वितयबन्धनात् ॥ ५५४ ॥
हृदयासक्तितस्तज्ज्ञैरञ्जलिस्समुदाहृतः ।
पाणिद्वन्द्वभवा भेदा इत्येकादश वर्णिताः ॥ ५५५ ॥
पाणेर्भेदांस्तु वक्ष्यामि बहुशो वरवर्णिनि ।
अङ्गुष्ठमृजुवक्राग्रं तर्जनी च सुसङ्गता ॥ ५५६ ॥
मध्यानामिकयोः पृष्ठे कनिष्ठा वक्रतां गता ।
प्रकीर्णमिति विख्यातं भ्रामरं कथ्यते परम् ॥ ५५७ ॥
अङ्गुष्ठमध्ययोरूर्ध्वं स्थितयोरन्तरे स्थिता ।
तर्जनी यत्र तत्प्रोक्तं भ्रमरं वक्रितेतरम् ॥ ५५८ ॥
क्रमेणोपरि विन्यस्तवक्रिताङ्गुलिसंचयः ।
लतेति कथ्यते हस्तं नाट्यशास्त्रार्थवेदिभिः ॥ ५५९ ॥
ईषद्वक्रपरिन्यस्ततर्जन्याद्यङ्गुलीदलम् ।
ललितं कथ्यते सद्भिः अभयं तु समोन्नतम् ॥ ५६० ॥
तदेवाप्रसृतं स्तब्धं शृणुष्व गिरिकन्यके ।
तदेवोर्ध्वीकृतं हस्तं वर्धमानं प्रकीर्तितम् ॥ ५६१ ॥
दूरप्रसारिताङ्गुष्ठतर्जनी यत्र वक्रिता ।
तिस्रस्त्वन्याश्च संसृष्टा रोवि(च)[प]क्षं[1] तदीरितम् ॥ ५६२ ॥
तदेवोर्ध्वीकृतं हस्तममलं परिकीर्तितम् ।
मेखलावत्परिभ्रान्तं मेखलेति प्रकीर्तितम् ॥ ५६३ ॥
अधोविसृष्टविन्यस्तसर्वाङ्गुलिमनोहरम् ।
किञ्चिदुन्नतमध्यं च कटकं [2]समुदाहृतम् ॥ ५६४ ॥
अङ्गुष्ठतर्जनीवक्रौ समेतौ द्वौ पराहृ[3]ताः ।
वृत्ताकारेण संलक्ष्य हस्तं प्राहुस्सुधाकरम् ॥ ५६५ ॥

---

1. B. 'रोविपक्षं' for 'रोवि चक्षं ; C har 'रोचिपक्षं'
2. C. 'कर्कटं' for 'कटकं'
3. C. 'न' for ।हृ

पताकाचलनं यत्तु करतालमुदाहृतम् ।
विवृतौ[1] वक्रतां प्राप्तौ[1] समस्ताङ्गुलिपल्लवौ[1] ॥ ५६६ ॥

उत्तानितोन्नततलौ नलिनं तदिहोच्यते ।
यथार्थनामा मुष्टिस्तु तदेव विरलं श्लथम् ॥ ५६७ ॥

तर्जन्यङ्गुष्ठकौ द्वौ तु प्रसृतौ कुञ्चिताः पराः ।
अर्धचन्द्रकमाहुस्तमूर्ध्वं तन्मूर्ध्नि मूर्धकम् ॥ ५६८ ॥

बहिर्मुखकटीदेशे कृतस्सकटिवक्रकः ।
दीर्घाङ्गुष्ठौ च युक्तोऽसौ श्लिष्टा दीर्घा पराङ्गुलिः ॥ ५६९ ॥

विस्तारायामवान् हस्तः पताका स उदाहृतः ।
तर्जन्यूर्ध्वमुखे यत्र श्लिष्टाङ्गुष्ठानताः पराः ॥ ५७० ॥

तदेव ध्वजमित्याहुः शिखरं तर्जनीं विना ।
पताकाव्यत्ययश्चात्र कनिष्ठाङ्गुष्ठमेलनात् ॥ ५७१ ॥

शेषप्रसरणात्त्वेव त्रिपताकं करं विदुः ।
ईषद्द्विगुणिता यत्र तर्जनीमुष्टिबन्धकः ॥ ५७२ ॥

कपित्थं तु कनिष्ठायां गणनात् कटकं भवेत् ।
कनिष्ठाङ्गुष्ठके दीर्घप्रसृते मध्यमानता ॥ ५७३ ॥

मृगशीर्षवदाभाति तथैव मृगशीर्षकः ।
अधः कृतपताकायां तर्जनी कुञ्चिका भवेत् ॥ ५७४ ॥

शुकतुण्डः प्रसार्यैनां कर्णस्पर्शश्रवः कृतम् ।
अङ्गुल्यो वलिताश्लिष्टा सर्वा यत्र फणाकृतिः ॥ ५७५ ॥

नागेन्द्रहस्तसरणात्तदेवोरगसंज्ञकः ।
मध्यमादिकनिष्ठान्ताः प्रसृतास्तास्सुधाकरे ॥ ५७६ ॥

यदा सा हृदये लग्ना ध्यानं नाभौ च योगभाक् ।
पताकोक्ताश्च ता नम्राः पात्रं कोशं दरश्लथा ॥ ५७७ ॥

---

1. C. plural for dual.

तर्जन्यङ्गुष्ठमध्याः स्युर्दरमिश्राग्रसंयुताः ॥
अनामिकाकनिष्ठे च विनते शुकपादके ॥ ५७८ ॥

शुकपादे कनिष्ठा स्यात्प्रसृतानामिकानता ।
दरबन्धच्युतास्सर्वाः सिंहास्यं तदुदाहृतम् ॥ ५७९ ॥

त्रिपताकाश्लथा यत्र शूलं श्लिष्टाग्रसंमता ।
त्रिशिरस्तर्जनीनत्या बद्धान्येकशिरः स्मृता ॥ ५८० ॥

स यदेकशिरोमूर्त्या सूचीद्वयविमोचना ।
कर्तरी तज्जया युक्ता हंसपक्षाः प्रकीर्तिताः ॥ ५८१ ॥

पताका तर्जनीवक्रा यदरालकनिष्ठिका ।
प्रसृता च तदङ्गुष्ठानामिकामूलमालिखेत् ॥ ५८२ ॥

यथा प्रसारणादेव सन्दंशकमुदाहृतम् ।
तर्जनीमूलमध्याग्रांगुष्ठयुक्तया तदंशकौ ॥ ५८३ ॥

भवभावरतिप्रायमोल्हणासम्पदन्विता ।
नयवेदाभिधाश्शेषाः ऊहनीयं महेश्वरि ॥ ५८४ ॥

॥ इति हस्तभेदाः ॥

द्रुतं द्रुतगतिः पादः परितश्चलितश्चलन् ।
मैत्रमन्योन्यसंबन्धो विमुखं प्रत्ययाननः ॥ ५८५ ॥

नाङ्गुष्ठाभ्यां स्थितिः प्रोक्त अङ्गुलाधारनामकः ।
बहुलं बहुसंचारः पदद्वन्द्वस्समुच्चलन् ॥ ६८६ ॥

सीरणभ्रमतुल्यैकपादांगं चक्रपादिति ।
स्पर्धया गतिरन्योन्यं विपादी पादयोर्द्वयोः ॥ ५८७ ॥

अन्तरिक्षं मुखं पादोत्तानतलस्थितिः ।
विरलं विश्लथायास माध्यपादेहमोहनम् ॥ ५८८ ॥

पदद्वन्द्वे च सोलंध्यः समयानं तु काकपात् ।
हंसयोः पार्श्वसंगत्या गतिर्हंसगतिः क्रमात् ॥ ५८९ ॥

सममाननमंघ्रीय गतिचाचालयं स्मृतम् ।

॥ इति पादाः ॥

समं समस्थितिः पार्ध्वे पार्श्वेन स्थितिरिष्यते ॥ ५९० ॥

उभयं पार्श्वयोस्साम्यात् सप्राणं द्विविधा स्थितिः ।
त्रिभङ्ग्यां त्र्यश्रयवनतं समभङ्गं समा स्थितिः ॥ ५९१ ॥

भंगमीषद्भंगाग्रमालीढं पादयोर्द्वयोः ।
पार्ष्णिसंमेलितं स्थानं प्रत्यालीढं विपर्ययात् ॥ ५९२ ॥

पादेनैकेन संस्थानमेकपादं प्रचोदितम् ।
बैशाखं वैष्णवं स्थानं गोपवेषस्य शार्ङ्गिणः ॥ ५९३ ॥

पार्श्वयोः पुरतो वापि प्रसृतौ सरलः पदौ ।
स(म्मार्द)[मार्ध]विषमाखण्डयुतेः सूची बहूच्यते ॥ ५९४ ॥

॥ इति स्थायी ॥

चित्रं विचित्रं स्थानं च विमुखं चैकपादकम् ।
भ्रमरी बहुधा प्रोक्ता नाट्यविद्याविशारदैः ॥ ५९५ ॥

नाटके तत्तदङ्गाङ्गिरसभावसमाश्रयः ।
कल्पनीयः साभिनयः तच्छब्दार्थप्रबोधकम् ॥ ५९६ ॥

श्रृङ्गारहास्यौ वीरश्च करुणाद्भुतरौद्रकाः ।
सभयानकबीभत्साः शान्तिरित्यादिभावजाः ॥ ५९७ ॥

अनुभावविभावाभ्यां सात्विकव्यभिचारिणः ।
प्रस्तुतोचितमेवात्र कल्पनीयाः पृथक् पृथक् ॥ ५९८ ॥
भावावसानं नृत्यं तु नृत्तं तु रसपोषकम् ।
शब्दप्रबन्ध एव स्यात् प्रधानं नृत्तकर्मसु ॥ ५९९ ॥
यत्किञ्चिन्नृत्तमालोक्य सर्वपापैः प्रमुच्यते ।

इत्यौमापते गीतशास्त्रे (हस्तभेद)[नृत्त]लक्षणं नाम पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथ षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥

नृत्तं पादचतुष्केण गीतं पादचतुष्कतः ॥ ६०० ॥

यथा तथा चतुष्पादश्शब्द एकः प्रजायते ।
त(ण्डि)[द्धि]त्थोठेन सारेण सर्ववाद्ये करक्रमः ॥ ६०१ ॥

जगद्धरि कुधरि कुपादः प्रथमः परिकीर्त्यते देवि ।
धरिधरिगुणककिणिजगजगगुणककि [1]तथा ॥ ६०२ ॥

इति पादो द्वितीयः स्याच्छब्दबन्धे महेश्वरि ।
जगजगकुतकितकिणकिणतकणिकः[2] ॥ ६०३ ॥

इति पादस्तृतीयः स्याच्छब्दबन्धे महेश्वरि ।
तकिन्तसेकिणकणककिणकधैगुम ॥ ६०४ ॥

शब्दे पादश्चतुर्थोऽयं यथावत्परिकीर्तितः ।
भूचालीनृत्यशब्दोऽयं भवेज्जवनिकापदम् ॥ ६०५ ॥

तघतिट्टधिधिकत्तोंग ।
एवं च प्रथमे पादे शब्दबन्धे महेश्वरि ।

धिंकट्टधिधितत्तोधिः
इति पादो द्वितीयः स्याच्छब्दबन्धो महेश्वरि ॥ ६०६ ॥

धेंकिण्णधेगकिण्ण किण्णाः
इति पादस्तृतीयः स्याच्छब्दबन्धो महेश्वरि ।
दिगिदोगाज्जककिण्णझेझैगुझेककिण्ण ॥ ६०७ ॥

शब्दपादश्चतुर्थोऽयं यथावत्परिकीर्तितः ।
पुष्पाञ्जलिप्रयोगे च नाना(च)[क]रणरेचकाः ॥ ६०८ ॥

दीर्घद्विपदिशब्देन पुष्पाञ्जलिविमोक्षणम् ।
तारिग्गिण्णं किट्टकिटितकिटितकतकत्तारिटिकतरिक ॥ ६०९ ॥

---

1. C. 'णक' for 'त'
2. B. 'किणतः' for 'कणिकः'

तरिककिटिकतरिकतहकतरिकतोहकतरिकडैकिं ।
इति द्विपदिशब्दोऽयं चोदितस्तव पार्वति ॥ ६१० ॥

पुष्पाञ्जलिकरे शब्दः पूर्ववत्स्याच्चतुष्पदः ।

करकझेझे कुकुदकुकुदटटकिननटकिनतेटकिननं, त्थात्झेसैन[1]धन्नकजगतोकजेगनगजझे[2]नकिटननकिट तकिण्णक ॥

॥ इति चतुष्पदा ॥

पताकप्रमुखा हस्ताः पादाः स्यू रेचकादयः ॥ ६११ ॥

ततःस्या(द्दुल्ल)]दत्प]रजतिस्तत्र शब्दः प्रचोदितः ।

थोकतोटकिन थै किं धिन्धिगिधिगितोकथैकिंघो किटधें किटकिटिकटतरि कटतोट कि ननट किनधलांकतकधिः ।

॥ इति उत्परजतिः ॥

तथैकतालमानेन भ्रमरीभिस्समापनम् ॥ ६१२ ॥

भूचालिरेचकी चैव हस्तविक्षेपकर्मसु ।
त्रिष्वेतेषु पदेषु स्यात्स्वेच्छया तालकल्पना ॥ ६१३ ॥

अड्डताल्युत्परजतावेकताली समापने ।
अलङ्काराय चैतेषां तु(र्यकाप)[डुकाच]रि[3]घोण्यपि ॥ ६१४ ॥

झेङ्कारःस्यात्खण्ड(ज)[4][य]तिश्चमत्कारस्तथैव च ।
समवाद्यमिहाङ्गानि प्रबन्धे कीर्तितानि वै ॥ ६१५ ॥

(कट्ट)[तुड्ड]कादिषु[5] षट्स्वेव द्विपदी त्रिपदी तथा ।
चतुष्पदी पञ्चपदी षट्पदी नियमो नहि ॥ ६१६ ॥

---

1. B. 'सन्न' for 'सैंवन्न' and C. has 'तोटकिननांकत्थोझेझे' for त्थात्झेसैंधं ।

2. C. 'गदगजदाझे' for 'गनगजझे'

3. B. 'तुड्डकाचरिघोण्यपि' for 'तुर्यकापरिघोण्यपि'

4. C. 'यति' for 'जति' C. has 'तुटिका' for 'तुर्यका'

5. B. 'तुड्डकादिषु' for 'कट्टकादिषु'

(ल[1]ब्धे)[शब्दे]तु लहरी नाम द्विपदी परिकीर्तिता ।
जेनजगणक्किणदिगिदिगिपाः पुनरुक्तम् ॥ ६१७ ॥
जगजगणक्तक्किणधा[2]त्रिगुणं पुनरुक्तम् ।
इत्येषा लहरी प्रोक्ता द्विपदी प्रथमोदिता ॥ ६१८ ॥
(भ)[ओ]ङ्कारो द्विपदः पश्चात्कीर्तनीयः पुनः पुनः ।

तट्टकः गदोगदिगिधोगधिट्टगधन्धोन्धिमिकटतट्टकः गदोगदिणिदोगधाः पुनरुक्ताः ॥

(भ)[ओ]ङ्कारपादः इत्येष पुनरुक्तः प्रचोदितः ॥ ६१९ ॥
पंच(वा)[पा]द्यामुद्ग्रहोद्वावन्तर्यान्द्वितयं पुनः ।
एकपादा समाप्तिश्च स्वेच्छया तालकल्पना ॥ ६२० ॥
धिग्गिन्धिधिकटधोधकिटतकननतकधिक् ।
कटनन्धं किन्नन्धों किनधिमिकटधाः ।
समाप्तादुग्रहेत्येवं द्विगुणोद्घट्टना भवेत् ॥ ६२१ ॥

झेंकिणझेगकिणकिणझें झेंकिण किण किट्टकितरिकिटझें किरिकिटतट्टतन्धा समाप्तावन्तरी द्वन्द्वे द्विगुणोद्घट्टना भवेत् ।

तरिकिटकिरिकिटकहकह झेन्दकिट्टदकदक दुगुदुगु गिरिगुणझेंझेन्धा।
आभोगोद्घट्टनेत्युक्ता समाप्तौ तु सकृद्भवेत् ॥ ६२२ ॥
भारणाष्टपदी प्रोक्ता पूर्वोङ्कारक्रमेण वै ।
शब्दप्रबन्धनृत्यान्ते गीतस्तालादिनर्तनम् ॥ ६२३ ॥
रागस्तवः स्वेच्छया स्यात् समाप्तिपरिगीतकम् ।

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे नृत्यशास्त्रे कुण्डलिशब्दप्रबन्धो नाम षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥

---

1. C. 'शब्दे' for लब्दे; B has 'लब्दे'
2. C. 'जेग जेगणक्किणघा' for जगजगणक्तक्किणधा ।

॥ अथ सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥

उत्तमं प्राङ्मुखं प्रोक्तं सिंहासननिवेशनम् ॥ ६२४ ॥

उदीच्यं मध्यमं चैव पश्चिमं त्वधमं भवेत् ।
देवी तु दक्षिणे पार्श्वे ब्राह्मणाद्यास्त्रयोऽपि च ॥ ६२५ ॥

नायकाभिमुखं पात्रं शेषा वामे प्रतिष्ठिताः ।
पात्रस्य दक्षिणे पार्श्वे मद्दलस्स्यात्प्रतिष्ठितः ॥ ६२३ ॥

वामपार्श्वे आवुजस्य वंशश्शंखस्तु दक्षिणे ।
तद्दक्षिणे तरडिका पृष्ठतो गायकाः स्थिताः ॥ ६२७ ॥

गायकानां पृष्ठतः स्यात् काहलं कांस्यतालकः ।
पात्रस्य वामपार्श्वे स्युर्वाद्याङ्गा झेल्लिकादयः ॥ ६२८ ॥

नृत्यानुसारी तिष्ठेत्तु नटो दक्षिणवामयोः ।
आशीर्वादस्तु (नकादौ) [नान्द्यादौ] ततो नृत्यक्रिया भवेत् ॥ ६२९ ॥

अङ्गानि च चतुष्षष्टी रसभावयुतानि च ।
धींशब्दवान्मद्दलस्स्याज्झेंकारी त्वावुजो भवेत् ॥ ६३० ॥

एतत्तु कुण्डलीं नृत्यं पापकोटिविनाशनम् ।
आयुष्यं च यशस्यं च स्वर्ग्यं कुलविवर्धनम् ॥ ६३१ ॥

॥ इत्यौमापते गीतशास्त्रे गीतवाद्यनृत्यसमाम्नायशोभिते रसभावलक्षणं नाम सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ अथाष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥

प्रबन्धभेदं दुर्बोधमेकोत्तरशतानि च ।
प्रत्येकं वर्तते लोके समाचक्ष्व महेश्वर ॥ ६३२ ॥

ईश्वर उवाच—

मातृकीप्रमुखैस्तालैः मध्यमाद्यादिरागकैः ।
क्रमात्प्रबन्ध एव स्यादेकोत्तरशतात्मकः ॥ ६३३ ॥

एवं क्रमाच्चतुष्षष्टितालकः स्यात्प्रबन्धकः ॥ ६३४ ॥

सद्योजाते च वक्त्रे निगमनुतियुते वामदेवे प्रसिद्धे
तत्पुरुषाघोररूपे प्रणवगुणनिधीशान्यवक्त्रे विचित्रे ।
संजातं तत्र तालं क्रमजनितलयं मातृकं क्रौञ्चमेव
श्रीमन्माहेशवक्त्रे करणममलदं रंगराजाश्रितोऽभूत् ॥ ६३५ ॥

नामान्येतानि मुख्यानि प्रसिद्धमिति पंचकम् ।
श्रीरङ्गादिप्रबन्धोऽपि सप्तधा परिकीर्तितः ॥ ६३६ ॥

ऋतुपर्यायनाम च सुभगं च मनोरमम् ।
प्रबन्धतिलकत्वेन ख्यातं लक्षणसंयुतम् ॥ ६३७ ॥

द्वात्रिंशद्रागसंमिश्रं द्वात्रिंशत्ताललालितम् ।
शुद्धसालगसंकीर्णैस्त्रिविधं चापि कथ्यते ॥ ६३८ ॥

स्थूलत्रयं [1]मूलतालं दुष्करं पञ्चकं भवेत् ।
चच्चत्पुटादिभूतं च पर्यायेण प्रकीर्तितम् ॥ ६३९ ॥

एकत्रिंशद्यथातालमेकतालीसमापनम् ।
ध्रुवं लम्बूवर्तनी च करणं खारिका तथा ॥ ६४० ॥

एला च झोंपदा चैव शुद्धसूलादि सप्तकम् ।
ध्रुवं मट्ठिं च निस्सारं पडिमट्ठिं त्रिपादि च ॥ ६४१ ॥

वक्रं च एकतालं च इति छायालगं भवेत् ।
कन्दं वृत्तं चक्रवालं दण्डकं द्राविणं तथा ॥ ६४२ ॥

द्विनेमं जयमाङ्गल्यं संकीर्णं सप्तकं भवेत् ।
मातृकीकरणाख्यं च क्रौञ्चं श्रीरङ्गवर्धनम् ॥ ६४३ ॥

आदिरथ्या पंचतालं इत्येतन्मूलपञ्चकम् ।
चच्चत्पुटं चाचपुटं त्रिभिन्नमकरन्दकम् ॥ ७४४ ॥

वसन्तमिति तालस्य पञ्चतालं प्रकीर्तितम् ।

॥ एते तालाः ॥

---

1. B. 'लयं' for 'त्रयं'

मध्यमादि मालवश्री दीपराटी च मल्हरी ॥ ६४५ ॥

कर्णाटवंकलं चैव वेलावली तथैव च ।
रामक्रीभैरवश्चैव वराटी क्रियदेशिका ॥ ६४६ ॥

कर्णाटगौडगौर्जरी भूपालं (चञ्च)[धन्न ?]शी तथा ।
(थण)[फल]मंजरि कुण्डक्रि मालवं कौमुदी तथा ॥ ६४७ ॥

नारायणं च सौराष्ट्रं वङ्कलं पूर्वगौडकम् ।
छायागौडं च देशी च केदारं रेवगुप्तकम् ॥ ६४८ ॥

(मौ)[पा ?]डीरागं वसन्तं च आन्धाली रागनाडिका ।
पुलिन्दी ललिता चैव रागनाम प्रकीर्तितम् ॥ ६४९ ॥

गजाश्वधनलाभश्च पुत्रलाभं महासुखम् ।
योजनादिप्रबन्धोऽपि तस्य वा जृम्भते तदा ॥ ७५० ॥

उत्तममर्धगीतं स्यान्मध्यमं पादमेव च ।
अधमं शब्दमात्रेण प्रबन्धादिक्रमं भवेत् ॥ ६५१ ॥

प्रबन्धानां पञ्च सप्त नवतालात्मनां क्रमात् ।
लक्षणं गीतशास्त्रज्ञैः यथापूर्वं प्रकल्प्यते ॥ ६५२ ॥

॥ इति द्वात्रिंशत्तालप्रबन्धः ॥

भगवन्भवता प्रोक्ताः श्रुताः प्रीतिफलप्रदाः ।
प्रबन्धलक्षणं ब्रूहि सर्वकामफलप्रदम् ॥ ६५३ ॥

मातृकादिप्रबन्धेषु षोडशः परिकीर्तितः ।
सोऽयं ध्वनिविलासाख्यस्तथाऽमृतकलेति च ॥ ६५४ ॥

प्रबन्धोऽयं भुवि ख्यातस्सर्वसिद्धिफलप्रदः ।
प्रबन्धस्यास्य महतो नारदो ऋषिरीरितः ॥ ६५५ ॥

छन्दांस्यस्य बहून्येव वाराहीदेवताश्रिताः ।
वीरशृङ्गारयोर्नित्यं गातव्योऽयं मनीषिभिः ॥ ६५६ ॥

भवन्ति षोडशाश्चैव रागास्सकलरञ्जकाः ।
मालवश्रीर्वराटी च शौक्षी शौचयंतस्ततः ॥ ६५७ ॥

रामकीरथ कम्बार्थिछायाख्यश्शुद्धभैरवः ।
पुलिन्दी मालवो गौडस्तथा मङ्गलकौशिकः ॥ ६५८ ॥

कर्णाटगौडो गौडी च तथा वृषभसंज्ञकः ।
नाट्टा ततश्च मल्हारी षोडशेति प्रकीर्तिताः ॥ ६५९ ॥

इति चन्द्रकलाभिख्ये प्रबन्धे पूर्वसंमुदे ।
अनुक्रमास्तु तालानां इदानीं कथ्यते मया ॥ ६६० ॥

चच्चत्पुटश्चाचपुटः षट्पितापुत्रिकस्ततः ।
चतुर्थनामतालस्य सिंहलीलस्तथैव च ॥ ६६१ ॥

ध्रुवश्च मट्टितालश्च त्रिपदाख्यस्ततः परम् ।
लम्बूश्च करणाख्यश्च निस्साराख्य एव च ॥ ६६२ ॥

विलम्बितादिकोमट्टि आदितालस्ततो परः ।
जोंबडाख्योऽड्डुताली च एकताली प्रकीर्तिता ॥ ६६३ ॥

इति षोडश तालास्ते प्रबन्धे परिकल्पिताः ।
इति चन्द्रकलाभिख्ये प्रबन्धे कथिताः पुरा ॥ ६६४ ॥

एतत्प्रबन्धश्रवणं सर्वसिद्धिफलप्रदम् ।
भोगदं मोक्षदं चैव एतच्चित्रं महेश्वरि ॥ ६६५ ॥

॥ इति षोडशतालप्रबन्धः ॥

मातृकिः, कन्दं, आर्यं, कलहंसः, चक्रवालं, चतुष्पदि, वृत्तं, वृत्तं, हयलील, गोन्धि, विजयः, तालार्णवं, वस्तुषट्पदि, गद्यं, हरिपूर्वकं, ध्वनिविलासं, पञ्चतालं, स्वराङ्कं, अङ्कध्वनि, दण्डकं, शरभलील, आमण्डनं, नन्दनं, द्विपदं, क्रौञ्चपदं, सलील, हयमाला च ध्वनि, द्राविणं ढेंकि, चचरि, जयं, श्रीलम्बु, कैवाटं, सिंहपदं, श्रीखण्डनं, करणाख्यं, गलबन्धनं, पाट, पदकानं, मिश्रकं, चित्रकं, स्वरमं, पाटमं, अङ्कवारिणि, त्रिपदि, हंसलील, दोल्हरि, चरिज, धवलं, त्रिभङ्गि, रणरंगि, सिंहविक्रान्तकं, स्वरपूर्वं, शुभं, पञ्चपातं, अभिनन्दनं, श्रीविलासाङ्कितं, श्रीरङ्गवर्धनं, शुकसारिक, सन्धानं, आकन्दं, दुरम्बितीयं, उन्मत्तरागं, रागकदम्बाख्यं, मनोरमं, चतुर्मुखं, चतुरङ्गं, स्वरप्रबन्धाख्यं, अनेकतालं, स्तवमंजरि, सिंहलील मिश्र सारार्धं

शुद्धस्वरार्धं, ताहढेयं, क्रमजं, द्विगुणं, द्विपदि, प्रमोदं, स्वरसन्दोहं, प्रतापमङ्गलं, जयमङ्गलाचारं, सूलादितालं, रच्छ, गुरुलघुध्रुवतालं, (२) द्रुतं (२) लघुपुमं, अड्डतालि, गुरुलघु, रूपकं, त्रिगुरु, मटियं. द्विगुरुद्रुता, त्रिगुरुपडिमटियं, लघु, एकतालि, त्रिपदएकं, शुद्ध, सूलादि, (७) पट्टणयुंकरणमुमोद्रिय अन्चुशुद्धसूलादि इति ॥

॥ इति गीतप्रबन्धमेकोत्तरशतम् ॥

शब्दप्रबन्धतालं—चच्चत्पुटं, त्रि(भिण)[भिन्न]मकरन्दं, मल्लिकामोदि, चच्चरि, गङ्गारमणं, त्रिभङ्गि, समराल, नन्दनं, द्विपदं, क्रौञ्चपदं, सलील, मातृकं, परितालं, जयमंगलं, विषमकङ्कालं, मर्दनं, जयं, करणं, चाचपुटं, वसन्तं, अभिनन्दः, पार्वतिलोचनं, रितिकंकाणिक, सान्दिमाध्विकं, मतङ्गं, षट्पिता पुत्रिकं, प्रतिनिस्सालं, तुरङ्गलील, विनयं, तुङ्गप्रदीपं, विलोकितं, आनन्दं, अभंगं, अक्षिपुटः, संपद्वेष्टाकं, कन्तुकं, त्रितयं, पांजुलि, राजझम्प, ललितं, श्रीनन्दं, श्रीखण्डनं, रङ्गं, कीर्तिचतुर्मुखं, प्रथमपत् , त्वद्वर्णं, भिन्नोत्सवं, रंगोद्योतिकं, सिंहलील, विजय, विजयश्री, श्रीकीर्ति, सत्तालं, तुङ्गागारु(रिकि)[गि]गीतमुद्रिकं, ससौम्यं, राजनारायणं, अंगाक्षरं, शेखरं, शरभलील, सिंहक्रीडितं, शीलाकर्णनं, विद्रुमादिगजलील, आकन्दचूडामणि, चूडामणितालं, कोकिलपांसुलील, रतिलील, चौतालं, चौतालाङ्कं, गजा(त्स)[झ]म्प, वेधक्रीडाक्षिविधापरितालं, विद्याधरवर्धनं, एकतालं, जसकं, प्रत्यङ्गं, विद्वेषणं, आसारमालिक, लक्ष्मीशं, भूतिलकि, तालविध्वंसं, वाग्भूषणं, भाषालक्ष्मि, लक्ष्मीविभूषणं, भूषणं, दुर्घटपञ्चकं, त्रिगुरु, उद्घट्टतालं, आदिमध्यान्तद्रुतमिश्रं, सिंहनादं, जगणान्तं, त्रिगुरुमिश्रं, राजविद्याधरं, सर्वत्र द्रुतमिश्रं, बिन्दुतालं, संकीर्णधूलादि, मंगलमोन्मुकुटंशब्दतालमेकोत्तरशतम् । गानं, गीतम् ॥

ससाममागगारीरी ससाचपानिनीददाः ।
उदात्तादिभिदि ग्रामा इति प्रोक्तं च शम्भुना ॥ ६६६ ॥

द्विस्वरजादि ससरीरि ससारीरि गागरीरि गमामगगा ममपापममापपदा दपपा धधनी निधधानिनिसा सनिनी, त्रिस्वर....दिः सरिगगगागरि सारिगममाममगरीगमपपापपमगामपधधाधधपमापपनिनीनिनिधपाधनिससासससनिधा ।

चतुः स्वरादिः सरिगमामगरिसारिगमपापमगरिगमपधाधपमगागमपधनी-निधपमापधनिसासनिसासनिधपा ।

स्वरसङ्कोचः—

त्रिपञ्चकं, षड्जे षोडशऋषभस्वरे ॥ ६६७ ॥
दश सप्तोत्तरं गायन्त्रिषट्कं मध्यमस्वरे ।
एकोनविंशतिश्चेति पञ्चमे विंशतिस्तथा ॥ ६६८ ॥
धैवते च निषादे च स्वराणामेकविंशतिः ।
एतच्छतं त्रयस्त्रिंशत् हितन्तुचतुष्टयम् ॥ ६६९ ॥
अयुतं चाहतं प्रोक्तं शेषत्रितयनिर्णयम् ।
एकविंशतिभेदेन स्वराणां तत्त्रयं भवेत् ॥ ६७० ॥
मन्द्रं मध्यं च तारं च अनुतारं चतुर्विधम् ।
मन्द्राच्च त्रिगुणं मध्यं मध्यात्तारं तु षड्गुणम् ॥ ६७१ ॥
तारकाद्द्वादशगुणमनुतारं प्रकीर्तितम् ।
षड्जे ऋषभगान्धारे मध्यमे पञ्चमे ततः ॥ ६७२ ॥
धैवते च निषादे च अनुताराष्टकं भवेत् ।

इत्यष्टस्वराः ॥ द्वाविंशतिः श्रुतिः ।

कलासरिगमे चैव द्विकला च पदानि च ।
अनुषड्जानुतारं वा मात्राद्द्वादशकं भवेत् ॥ ६७३ ॥

मूर्छना, आरोहः, सरिगमपधनि, रिगमपधनिस, गमपधनिसरि, मपधनिस सरिग, पधनिसरिगम, धनिसरि, गमप, निसरिगमपध । मूर्छनावरोहम् ।

निधपमगरिस । धपमगरिसनि । पमगरिसनिध । मगरि सनिधप । गरिस निधपम । रिसनिधपमगा । सनिधपमगरि । इत्यवरोहः । तानम् ।

वीथीषु सप्तसु चतुर्दशकोष्ठक्लृप्त्या
कोष्ठानि चाष्टनवतीस्वरसंभवानि ।
आरभ्य मध्यम इहाधिपतिः स्वरः स्यात्
वीथीशिरस्सु सकलेष्वपि तत्र तत्र ॥ ६७४ ॥

शुद्धरागं, वृषभरागं, संनिपादा संनिधानिनीनसधनीसनिधपमगरिस। गागारी। रक्तगान्धारं, ससानिनीधधापापा मगागा। सरिममाममापामामा गरिसा। मार्गरागम्। धधनिनिसानिधपागमागरिसनिधपमगरिसा इति क्रमात्। शुद्धरागाः। सालगरागम्। मध्यमादि। सनिधपमगरिमा गरिसा। रिगमूनं यथामार्गं वराटी रामक्री। सनिधपमगरिमापागरिसासरिमपधनिसा। ववर्जे ललिता। वयुक्ते फलमंजरी। धनाशी। समसनिधपमगरिसा। शुद्धभैरवम्। सरि.........पमगामागारी। मल्हरी। सानीधपमपामासनिधपमगारिपामगारी-निरी। (कुञ्जरी)[कुरञ्जी] धानीसाधनिसापम्मपधानिधपमंगामपाधा निधपमं गामागरिगमपधनिसा। मालवगौडः। सनिधपमपासैसासगरिमसमा। कर्णाट-गौडः। धानीसानीसासनिधपमधानिसासनिधप मगरिसा। छायागौडः। सनिधपामगारिनिसरिसा। नाट सनिधपमंगारीसा नीसारी। देशाक्षि। निसाधनिसाधनिधमदनिसासानिधपमगरिसा। सौराष्ट्रम्। पपासापासनिधपपप-पापधपमनिधपगा। नारायणगौडं। सससरिगसामपामगारिधधपपमामसासारी। पूर्वगौडम्। सनिधपमगरिसानिनीसारी। भूपालक्रि। निनिनिनीधपामगरिरी-मगापामा। गुण्डक्री। पपधनीधानीधप मापधसानिधपमगारी। रेवगुप्तः। पपपपानिधपमंगममम पामगारीममपपपपम्मा पाक्रीगणप्रस्तारमितिलक्षणम्। मयरसतजभनचन्नर। त्रिगुरुमगणं। त्रिलघुनगणं मध्यलघुरगणम्। अन्त गुरुसगणं। अन्तलघु तगणम्। मध्यमगुरुजगणम्। आदिगुरुभगणम्। आदिलघुयगणम्।

इति.........गणप्रस्तारः॥

मङ्गलकौशिकी—पपापमापपासारीगापागापाधासा ससनीनिधापमागरि-मापममगारी।

वेलवली—रिरिससरिरिगमगरीरिगमगरीरिमामपपमगारिधससरिमपा-धमपधामागमा।

मालवश्री—सानीधा पासानीधानी सनिधपमगरिसारी॥

इत्यौमापते गीतशास्त्रे प्रबन्धभेदो नामाष्टत्रिंशोऽध्यायः।

उमापतीयं समाप्तम्॥

एका खड्गनिकृत्तवैरिरुधिरैरन्या तदीयाङ्गना
बाष्पासारपरंपराभिरपरा सत्पात्रदानाम्बुभिः ।
एकामेव भगीरथो भुवि नदीं गङ्गामवातीतरत्
लोकेऽस्मिन्भुवनैकवीर भवता नद्यश्चतस्रः कृताः ॥

आधारेलिङ्गनादौ हृदयसरसिजे तालमूले ललाटे
द्वे पत्रे षोडशारे द्विदशदशदले द्वादशार्धे चतुष्के ।
वासान्ते फालमध्ये डथखरसहिते सारसर्गेक्षहान्ते
मध्ये हंसः सुसूक्ष्मं सकलदलयुतं वर्णरूपं नमामि ॥

श्रीवेदव्यासाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥

श्री गुरुभ्यो नमः ॥ हरिहराभ्यां नमः ॥